

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ÇAĞDAŞ DÖNEMDE HZ. İSA'NIN DOĞUMUNA VE
MUCİZELERİNE DAİR GÖRÜŞLER**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Akif DİKİCİ

Çorum- 2024

**ÇAĞDAŞ DÖNEMDE HZ. İSA'NIN DOĞUMUNA VE MUCİZELERİNE DAİR
GÖRÜŞLER**

Mehmet Akif DİKİCİ

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR

Çorum 2024

Mehmet Akif Dikici tarafından hazırlanan “Çağdaş Dönemde Hz. İsa'nın Doğumuna ve Mucizelerine Dair Görüşler” adlı tez çalışması 16/04/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy çokluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR (Danışman)

Prof. Dr. Mahmut ÖZTÜRK

Doç. Dr. Ömer DİNÇ

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve Sayılı kararı ile Mehmet Akif Dikici'nin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Osman ÇUBUK
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü bilgi ve ifadenin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Mehmet Akif DİKİCİ

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE HZ. İSA'NIN DOĞUMUNA VE MUCİZELERİNE DAİR GÖRÜŞLER

Mehmet Akif DİKİCİ

ORCID: 0009-0009-7432-882X

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mart 2024

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca emir ve yasakların insanlara ulaştırılması için birçok peygamber gönderilmiştir. Hz. İsa da bu peygamberlerden birisidir. Doğumundan başlayarak birçok mucizeye mazhar olmuştur. Bu mucizelerden ilki onun doğumudur. Bu çalışma Hz. İsa'nın doğumuna ve mucizelerine dair ağırlıklı olarak çağdaş dönemde yapılan yorumları ele almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde klasik kaynaklara göre Hz. İsa'nın doğumu ve mucizeleri tetkik edilmektedir. Bu bağlamda doğum olayı ile doğrudan ilgisi olması sebebiyle Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem, onun ailesi ve bazı üstün özellikleri üzerinde kısaca durulmaktadır. İkinci bölümde Çağdaş kaynaklara göre Hz. İsa'nın doğumuna ve mucizelerine dair görüşler incelenmektedir. Bu kapsamda Hz. İsa'nın doğumu ve mucizelerinin yanı sıra onun kelime ve Allah'tan bir ruh olmasının manası gibi tali hususlarda çağdaş dönemde ortaya çıkan görüşler ve bunların arka planı tespit edilmektedir. Sonuç bölümünde ise bahsi geçen konuda elde edilen veriler ve tespitler değerlendirilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Hz. İsa, Hz. Meryem, Mucize, Hz. İsa'nın Doğumu, Hz. İsa'nın Mucizeleri

Bilim Kodu: 60408

VIEWS ON THE BIRTH OF JESUS AND HIS MIRACLES IN THE CONTEMPORARY PERIOD

Mehmet Akif DİKİCİ

ORCID: 0009-0009-7432-882X

HİTİT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

MASTER THESIS

March 2024

ABSTRACT

Throughout human history, many prophets have been sent to convey orders and prohibitions to people. Jesus is one of these prophets. He has been the recipient of many miracles since his birth. The first of these miracles is his birth. This study deals with the interpretations made mainly in the contemporary period about the birth of Jesus and his miracles. In the first part of the study, the birth and miracles of Jesus are examined according to classical sources. In this context, Mary, the mother of Jesus, her family and some of her outstanding characteristics are briefly emphasized, as they are directly related to the birth event. In the second part, views on the birth of Jesus and his miracles are examined according to contemporary sources. In this context, the views that emerged in the contemporary period on secondary issues such as the birth of Jesus and his miracles, as well as the meaning of his word and being a spirit from God, and their background are determined. In the conclusion section, the data and findings obtained on the subject in question are evaluated.

Key Terms: Jesus, Mary, Miracle, Birth of Jesus, Miracles of Jesus

Science Code: 60408

TEŞEKKÜR

İlk olarak tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Hikmet Akdemir'e tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar geçen süreçte, değerli fikirleriyle tez sürecimi yönlendirdiği, değerli deneyimleriyle yol gösterdiği, desteğini her zaman hissettirdiği için sonsuz teşekkür ederim.

Tez süresince tezi geliştirici fikir ve önerileri ile her zaman yanımda olan Prof. Dr. Selim Türcan, Prof. Dr. Süleyman Gezer, Doç. Dr. Ömer Dinç, hocalarıma da ayrı ayrı teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında beni motive eden, devamlı teşvikte bulunan Babam İsmail Dikici'ye, beni yetiştiren, bugünlere gelmemde emeği çok olan Annem Aynur Dikici'ye çok teşekkür ederim.

Fikirleri, önerileri, anlayışıyla devamlı varlığını hissettiren, maddi, manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, uzun süren çalışmalarım sırasında sabırlı davranışları ile destek olan Kıymetli Eşim Neslihan Dikici'ye de çok teşekkür ederim.

Mehmet Akif DİKİCİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
GİRİŞ	1
1.ÇALIŞMANIN KONUSU ve ÖNEMİ	1
2.ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI ve YÖNTEMİ.....	2
3. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KLASİK TEFSİR KAYNAKLARINDA HZ. İSA'NIN DOĞUMU VE MUCİZELERİ.....	7
1.1. Hz. Meryem'in Hayatına ve Hz. İsa'ya Hamile Kalmasına Genel Bakış.....	7
1.1.1.Hz. Meryem'in doğumu ve annesinin onu mabede adaması	7
1.1.2.Hz. Zekeriyya'nın Hz. Meryem'in bakımını üstlenmesi	9
1.1.3. Hz. Meryem'in üstünlüğü	9
1.1.4. Hz Meryem'e Hz. İsa'nın müjdelenmesi.....	11
1.1.5.Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalması ve Hz. İsa'nın doğumu.....	13
1.1.6. Mucize doğumdan sonra Hz. Meryem'e sunulan nimetler	15
1.2. Hz. İsa ve Kur'an'da Öne Çıkan Yönleri	16
1.2.1.İsa ve Mesih kelimelerinin manaları	16
1.2.2. Kur'an'a göre Hz. İsa	17
1.2.3. İncillere göre Hz. İsa.....	18
1.3.Klasik Tefsir Kaynaklarında Hz. İsa'nın Doğumu ile İlgili Konular	21
1.3.1.Klasik tefsirlere göre Hz. İsa'nın doğumu.....	21
1.3.2.Hz. İsa'nın Allah'tan bir ruh olması	25
1.3.3.Hz. İsa'nın Allah'tan bir kelime olması	26
1.3.4.Yaratılması cihetiyle Hz. İsa'nın Hz. Âdem'e benzemesi	28
1.4.Klasik Tefsir Kaynaklarında Hz. İsa'nın Mucizeleri	29
1.4.1.Genel olarak Hz. İsa'nın mucizeleri	29
1.4.2. Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması.....	30
1.4.3. Hz. İsa'nın çamurdan kuş şekli yapıp onu canlı kuşa dönüştürmesi.....	32
1.4.4. Hz. İsa'nın körü ve cüzzamlıyı iyileştirmesi	33
1.4.5. Hz. İsa'nın Allah'ın İzniyle ölüleri diriltmesi	34
1.4.6. Hz. İsa'nın insanların evlerinde yedikleri ve biriktirdikleri şeyleri haber vermesi	35
1.4.7. Semadan sofranın indirilmesi	35

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE HZ. İSA'NIN DOĞUMUNA VE MUCİZELERİNE DAİR GÖRÜŞLER.....	38
--	----

2.1. Klasik Tefsirlerdeki Görüşlere Mutabık Olanlar	38
2.1.1. Hz. İsa'nın doğumu konusunda mutabık olanlar	38
2.1.2. Hz. İsa'nın mucizeleri konusunda mutabık olanlar	42
2.2. Klasik Tefsirlerdeki Görüşlerden Farklı Olanlar	44
2.2.1 Hz. İsa'nın doğumunun bilimsel veriler ışığında açıklanması.....	45
2.2.2. Hz. İsa'nın mucizelerini anlatan ayetlerin mecazi manalara hamledilmesi	51
2.2.3. Hz. İsa'nın doğumunun mucize olarak değerlendirilmemesi.....	54
2.2.4. Hz. İsa'nın mucizelerinin varlığının kabul edilmemesi	57
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	61

KISALTMALAR

AKİD	Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
b.	İbn
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hz.	Hazreti
İFAV	İlahiyat Fakültesi Vakfı
KURAMER	Kur'an-ı Kerim Araştırma Merkezi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	Tahkik
YEK	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

GİRİŞ

1.ÇALIŞMANIN KONUSU ve ÖNEMİ

Kur'an'da ve İslam literatüründe Hz. İsa, İbn Meryem/Meryem'in Oğlu ve Mesih diye zikredilir. Kendisine İncil verilmiştir. Hz. İsa Allah'tan bir ruh ve kelime olarak vasıflandırılmıştır. Hristiyanların onu ilahlaştırmasından dolayı Kur'an'da kul olduğu vurgulanmıştır. Kur'an'da ağırlıklı olarak Âl-i İmrân, Mâide, Meryem suresinde Hz. İsa'nın doğumu, annesi ve mucizeleri anlatılmaktadır.

Hz. İsa nübüvvet ocağı olan bir aileden gelmiş ve doğumu bütün insanlardan farklı olmuştur. O, olağanüstü bir şekilde Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelmiş, doğumuyla başlayan olağanüstülükler hayatının çeşitli evrelerinde gerçekleşen bir dizi mucizevi olayla devam etmiştir. Nihayet onun ölümü de doğumuyla başlayan ve tebliğ hayatı boyunca devam eden sıra dışı hadiselerin bir devamı niteliğinde mucizevi bir şekilde gerçekleşmiştir. Biz de bu çalışmamızda Hz. İsa ile doğum olayında ortak olan annesi Hz. Meryem'i öncelikle anlatacağız. Çünkü Hz. Meryem'in bu noktada önemi büyüktür. Aynı şekilde Hz. Meryem de birçok olağanüstü olaya muhatap olmuştur. Annesi Hz. Meryem'in erkek doğacağını düşünürken kız doğmuştur. Doğumundan önce erkek olacağı düşüncesiyle mabede adanmıştır. Toplumdaki algıya göre mabede genellikle erkekler adanırken, Hz. Meryem kız olduğu halde mabede adanmıştır. Mabette Hz. Zekeriya'nın himayesinde kalmıştır. Kendini korumuş, iffeti ve namusu ile nam salmıştır. Allah tarafından kendisine nimetler verilmiştir. Toplumda tanınan, bilinen bir kişi olmuştur. Hz. İsa'nın doğumunun iyi anlaşılabilmesi için, bu mucizede rol alan Hz. Meryem'in Hz. İsa doğana kadarki hayatının da iyi bilinmesi gerekir. Çünkü Hz. Meryem diğer kadınlar gibi değildir. Kur'an'da buyrulduğu gibi dünyadaki bütün kadınlara üstün kılınmıştır.¹

İlk bölümde Hz. Meryem'in bu özelliklerine değinildikten sonra klasik kaynaklarda Hz. İsa'nın doğumuna ve mucizelerine dair yorumlar ele alınacaktır. İkinci bölümde aynı konu çağdaş kaynaklar çerçevesinde klasik yoruma mutabık olanlar ve olmayanlar şeklinde iki başlık altında incelenecektir. Klasik yoruma muhalif olan görüşler de Hz. İsa'nın doğumunu ve mucizelerini bilimsel verilerle açıklamaya çalışanlar ve bunları mucize olarak görmeyenler olmak üzere iki ayrı başlık altında tasnif edilecektir. Bu bağlamda çağdaş dönemde Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesinin keyfiyetine dair görüşleri araştırıp tespit etmeye çalışacağız. Klasik ve çağdaş dönemde yaşamış olan müfessirlerin konuya dair görüşlerini derledikten sonra çağdaş dönemde ortaya çıkan görüşlerin öncekilerle benzer ya da farklı yönleri ile bunların arka planını tespit etmeye çalışacağız.

¹ *Kur'an Yolu* (Erişim 8 Ocak 2022), Âl-i İmrân 3/42.

Bahsi geçen hususların çağdaş dönemde Tefsir alanı başta olmak üzere farklı disiplinlerde en çok tartışılan konulardan biri olması tezimizin önemini ortaya koymaktadır.

2.ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI ve YÖNTEMİ

Hız. İsa'nın mucizeleri ve özellikle onun babasız olarak dünyaya gelmesi, sıra dışı bir vakıa olması sebebiyle dikkatleri çeken bir husustur. Bu konu, günümüz dünyasında sadece Tefsir disiplinin değil tıp alanının da üzerinde yorumlarda bulunduğu bir konudur. Hız. İsa'nın diğer mucizelerinin yanı sıra onun olağanüstü doğumunu, klasik tefsirler belli bazı noktalar üzerinde yoğunlaşmış ele alırken, çağdaş dönemde konuya farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bizim çalışmamızdaki amacımız özellikle çağdaş dönemde yazılmış olan eserlerde ilgili ayetlerin yorumlarını ele almak ve bunları klasik tefsirlerdeki görüşlerle mukayese ederek genel bir tasnife tabi tutmaktır. Bu bağlamda "Acaba Hız. İsa'nın doğumuna ve mucizelerine dair çağdaş dönemde ortaya çıkan farklı yorumlar nelerdir? Bu yorumlar arasında etkilenme mevcut mudur? Bunların arka planı nedir?" gibi sorulara da cevap bulmaya çalışacağız.

Çalışmamızı daha anlaşılır kılabilmek için araştırmanın kapsamını Hız. İsa öncesine götürmek suretiyle konuya öncelikle Hız. Meryem hakkında bilgi vererek başlayacağız. Çünkü Hız. İsa'nın bu mucize doğumunun anlaşılabilmesi için öncelikle Hız. Meryem'in anlatılmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz. Bunu yaparken Mushaf'taki ayet sıralamasını esas alarak Hız. Meryem'in doğumundan hamile kalmasına ve Hız. İsa'yı doğurmasına kadar olan hayatını klasik ve çağdaş eserler ile bu konuya dair yazılmış makalelerden yararlanarak açıklamaya çalışacağız. Kısacası başka bir deyişle tezimizin kapsamı "Hız. Meryem'in hayatı, Hız. İsa'nın doğumuna ve mucizelerine dair klasik ve çağdaş dönemde ortaya çıkan görüşler" şeklinde kısaca özetlenebilir.

Tezimizde içerik analiz yöntemi uygulanacaktır. Klasik ve çağdaş kaynaklardan toplanan veriler söz konusu yöntemle değerlendirilecektir.

3. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Başvurduğumuz kaynakların başında öncelikle çağdaş dönemde yazılmış olan tefsirler ve konumuzla ilgili kitaplarla makaleler gelmektedir. Yanı sıra klasik tefsirler de başvurduğumuz kaynaklar arasındadır. Çalışmamızın konusu Hız. İsa olması hasebiyle İncil de yararlandığımız kaynaklardandır.

En çok faydalandığımız klasik tefsirlerden zikre değer gördüğümüz bazıları şunlardır: İbn Cerir et-Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, ez-Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*, Mâverdi'nin *En-Nüket ve'l-uyûn*, İbn Kesir'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kurtubi'nin *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Süyûtî'nin *Tefsîrû'l-Celâleyn*, Fahreddin er-Râzî'nin

Mefâtîhu'l-gayb, Ebüssuûd Efendi'nin *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, Neseî'nin *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* adlı eseri.

Çağdaş tefsirlerden Muhammed Abduh ve Reşîd Rızâ'nın *Tefsîrü'l-Menâr*, Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili*, İzzet Derveze'nin *et-Tefsîrü'l-ḥadîs*, Muhammed Esed'in *Kur'an Mesajı*, Maulvi (Maulana) Muhammed Ali'nin *The Holy Quran with English Translation and Commentary*, Seyyid Kutub'un *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, İbn Âşûr, *Et-Tahrîr ve't-Tenvîr'i*, Süleyman Ateş'in *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Mustafa Öztürk'ün *İlahî Hitabın Tefsiri*, Mehmet Okuyan'ın *Kur'an Tefsiri*, Talat Koçyiğit'in *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri* ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulan komisyonda yer alan Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş'ün hazırladığı *Kur'an Yolu* adlı tefsirler, öncelikle faydalandığımız kaynaklardır.

Lügat kaynaklarından faydalandığımız eserlerin başında Halîl b. Ahmed'in *Kitabu'l-ayn*'ı, İbn Düreyd'in *Cemheretü'l-lüga'sı*, Ezherî'nin *Tehzîbu'l-lüga'sı*, Râgıb el-İsfahânî'nin, *el-Müfredat fi-Garibi'l-Kur'an*'ı ile İbn Manzûr'un *Lisânü'l-Arab*'ı gelmektedir.

Tefsir kaynakları dışında konumuzla ilgili bazı kitap ve makaleler; Hz. İsa'nın özellikleri, mucizeleri, nüzulü ile ilgili tefsir ve dinler tarihi alanında yapılmış doktora ve yüksek lisans tezleri de yeri geldikçe zaman zaman müracaat ettiğimiz kaynaklar arasındadır. Genel olarak Hz. İsa ve Hz. Meryem konusunda yazılan çalışmaların içerik açısından benzerlik gösterdiğine şahit olduk. Mümkün olduğu kadar fazla kaynaktan yararlanmaya çalıştık. Ancak bazı tefsirlerde konumuz hakkında detay verilmediğini gördük. Böyle durumlarda yazarın konumuz hakkındaki görüşlerine dair yazmış olduğu diğer kitaplarına ve makalelerine ulaşmaya çalıştık. Bu bağlamda yararlandığımız bazı kaynakları şöyle sıralayabiliriz:

Kitaplar içerisinde Hikmet Zeyveli'ye ait olan "İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb Geleneğini Yeniden Okumak" adlı eser konumuz itibarıyla yararlandığımız bir eserdir. Yazar eserinde Kur'an'da mucize ve ayet kavramlarını ele almış ve mucize olarak adlandırılacak birçok durumu kendi görüşleri çerçevesinde yorumlamıştır. Bu mucizeler arasında Hz. İsa'nın mucizeleri de bulunmaktadır.²

Zeki Ünal'ın "Hz. İsa'nın Dönüşü" adlı eserinde Hz. İsa'nın nüzulü meselesi anlatılmaktadır. Eserde kısa bir bölüm içinde İslam dini açısından Hz. İsa'nın doğumu ve mucizelerine değinilmiştir.³

² Hikmet Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb Geleneğini Yeniden Okumak*, (İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi, 2022), 113-165.

³ Zeki Ünal, *Hz. İsa'nın Dönüşü Meselesi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 75-87.

Prof. Dr. Günay Tümer, “Hıristiyanlıkta ve İslam’da Hz. Meryem” adlı eserinde iki bölüm halinde Hıristiyanlık ve İslam açısından Hz. Meryem’i ele alarak onun hayatını ve bazı özelliklerine yer vermiş ve akabinde Hz. İsa ile doğumunu gündeme getirmiştir.⁴

Prof. Dr. Mahmut Öztürk “Mucizelerle Dolu Hz. İsa” adlı kitabında hem Hz. Meryem’in kısaca hayatını hem de Hz. İsa’yı, onun doğumunu ve mucizelerini öykü üslubuyla okuyucularına aktarmıştır. Kitap çocuklara peygamber kıssalarını onların seviyesinde akıcı bir dil ile anlatmak maksadıyla kaleme alınmış bir seri içerisinde yer almaktadır.⁵

Hz. İsa hakkında yapılan lisansüstü tezler arasında kayda değer gördüklerimizden bazıları şunlardır:

Şükran Parlak, “İnciller’de ve Kur’an-ı Kerim’de Hz. İsa ile İlgili Olağanüstü Haller” isimli yüksek lisans tezinde öncelikle olağanüstü haller ve olağanüstü kavramını ifade eden mucize, keramet, istidrac, sihir kavramlarını ele almıştır. İncil’de yer alan Hz. İsa’nın olağanüstü hallerini başlıklar halinde derleyip ardından Kur’an’da yer alan Hz. İsa’ya ilişkin sıra dışı vakıaları sıralamıştır. Yazar özetle peygamberlerin kendilerini insanlara kabul ettirebilmeleri için bu tür olağanüstü hallerin kendilerinden sadır olduğunu, Hıristiyanlığın Hz. İsa’nın bu olağanüstü hallerine büyük önem verdiğini, Hz. İsa’nın ölümüne kadar bu hallerin Tanrı’ya atfedildiğini, onun vefatından sonra bunların bizzat Hz. İsa’ya isnat edilip onun tanrılaştırıldığını ifade etmiştir.⁶ Bu çalışma İncil ve Kur’an’ın Hz. İsa’nın mucizeleri ekseninde bir karşılaştırma niteliğindedir.

Hadil İbrahim Alhouran “Kur’an-ı Kerim ve Tefsir Kaynaklarında Hz. Meryem ve Oğlu İsa” adlı yüksek lisans tezinde, Hz. Meryem’in doğumu, ailesi, mabede adanışı, iffetli olması gibi meseleler ayetlerle temellendirilip hadislerle teyit edilmiştir.⁷ Hz. Meryem’in oğlu Hz. İsa konusuna ise onun isim ve lakapları anlatılarak başlanmış, sonrasında ona ilahlık atfedilmesi, teslis inancı, mucizeleri gibi konulara değinilmiştir. Müellif konuları genel itibarıyla klasik tefsirlerdeki görüşler bağlamında değerlendirmiştir. Sonuç olarak Alhouran, Hz. Meryem’in her türlü iftiradan uzak olduğu, seçkin kılındığı, mihrapta rızıklandırılmasının keramet olduğu, Hz. İsa’nın doğumunun Allah’ın hikmeti ve iradesiyle olduğu, buna teslim olunması gerektiği, Kur’an’da anlatılan bu kıssaların önemli faydalar içerdiği çıkarımlarını yapmıştır.⁸

⁴ Günay Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslam’da Hz. Meryem*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 170-173.

⁵ Mahmut Öztürk, *Mucizelerle Dolu Bir Hayat Hz. İsa*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022).

⁶ Şükran Parlak, *İnciller’de ve Kur’an-ı Kerim’de Hz. İsa ile İlgili Olağanüstü Haller* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 123-126.

⁷ Hadil İbrahim Alhouran, *Kur’an-ı Kerim ve Tefsir Kaynaklarında Hz. Meryem ve Oğlu İsa* (Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 3.

⁸ Alhouran, *Kur’an-ı Kerim ve Tefsir Kaynaklarında Hz. Meryem ve Oğlu İsa*, 52-53.

Ümmühan Güler'e ait "İncil ve Kur'an'da Hz. Meryem'in Doğumu ile Hamileliği Süreci" adlı yüksek lisans tezinde Hz. Meryem nasıl yetiştirildiği, Hz. İsa'ya hamile kalması ve onun doğumu gibi konular İnciller ve Kur'an arasında karşılaştırma yapılarak araştırılmıştır.⁹ Güler, ayetlerin yorumunda klasik tefsirlerden yararlanmış; yanı sıra Elmalılı M. Hamdi Yazır ve Süleyman Ateş gibi bazı çağdaş müfessirlere de yer vermiştir.

"Yeni Yaklaşımlar Açısından Hıristiyan ve İslam Temel Kaynaklarında Hz. İsa" adlı yüksek lisans tezi, Dinler tarihi alanında yapılmış olup, çalışmanın amacı İnciller'deki Hz. İsa modelini göstermektir. Bir kıyaslama olması amacıyla İslam'da Hz. İsa'nın doğumu, peygamberliği, öğretileri, mucizeleri gibi konular ayetler ışığında kısaca açıklanmıştır.¹⁰

Yukarıda zikrettiğimiz tezlerin dışında Hz. İsa'yı konu edinen başka bazı yüksek lisans ve doktora tezleri de mevcuttur. Bu tezler Kur'an'a göre Hz. İsa, İncil ve Kur'an'da Hz. İsa'ya dair bilgilerin mukayesesi, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi, göğe yükseltilmesi, nüzülü, Allah'ın kelimesi olması gibi özel konuları irdelemektedir. Söz konusu tezlerden bazıları şunlardır:

1-Alaa Saad Lafta, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın Çarmıha Gerilmesi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

2-Hüseyin Koçoğlu, *Bazı Kur'an Müfessirlerine Göre Hz. İsa'nın 'Allah'ın Kelimesi' Olması Meselesi-Fahreddin Razi, İbn Kesir ve Elmalılı Tefsirleri Örneği* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

3-Mehmet Akben, *Hız. İsa'nın Nüzülü Meselesi: Dini Ve Politik Yaklaşımlar* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

4-Ali Altay, *Kur'an'a Göre Hz. İsa ve Nüzülü Problemi* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

5-Mahmut Güzel, *Kur'an ve İncillere Göre Hz. İsa'nın Ref'i* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000).

6-Hüseyin Taner, *Kur'an-ı Kerim ve İncillerde Hz. İsa* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

7-Jale Şimşek, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997).

⁹ Ümmühan Güler, *İncil ve Kur'an'da Hz. Meryem'in Doğumu ve Hamileliği Süreci*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 3.

¹⁰ Öskönbay Zuuridinav, *Yeni Yaklaşımlar Açısından Hıristiyan ve İslam Temelle Kaynaklarında Hz. İsa* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 2.

8-İsmail Lütü Şolpan, *İnciller'de ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990).

Yaptığımız incelemeler sonucunda konumuzla alakalı belirli bazı noktalara dağınık şekilde başka tezlerde de yer yer değinilmiştir. Ancak Hz. İsa'nın doğumunu ve mucizelerini klasik-çağdaş kaynaklar bağlamında bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir çalışma mevcut değildir. Dolayısıyla tezimiz söz konusu özelliği taşıması sebebiyle özgündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

KLASİK TEFSİR KAYNAKLARINDA HZ. İSA'NIN DOĞUMU VE MUCİZELERİ

1.1. Hz. Meryem'in Hayatına ve Hz. İsa'ya Hamile Kalmasına Genel Bakış

Hız. Meryem, Hız. İsa'nın annesi olması sebebiyle Hristiyanlık için önemli olduğu gibi, İslam dini açısından da mühim bir şahsiyettir. O edepli ve iffetli oluşu sebebiyle İslam'da örnek bir model olarak yerini almıştır. Bu nedenle asırlar boyu İslam'ın kadın tasavvurunu şekillendirmiştir.

Kur'an'da ve Apokrif İncillerde Meryem isminin ona annesi tarafından verildiğinden bahsedilmektedir. Meryem İbranice'de Miryam (Miriam), Süryanice ve Aramice'de Maryam, Tevrat'ın Yunanca tercümesinde ise Mariam şeklinde geçmektedir.¹¹

Meryem ismi Kur'an-ı Kerim'de müstakil olarak dört surede beş defa (Âl-i İmrân 3/36, 44; en-Nisâ 4/156; Meryem 19/16; et-Tahrîm 66/12) geçmektedir. Hız. İsa'nın annesi olarak onu tavsif eden "Meryem'in Oğlu" tamlamasıyla on bir surede yirmi altı defa (el-Bakara 2/87, 253; Âl-i İmrân 3/45; en-Nisâ 4/157, 171; el-Mâide 5/17, 46, 72, 75, 78, 110, 112, 114, 116; et-Tevbe 9/31; Meryem 19/34; el-Mü'minûn 23/50; el-Ahzâb 33/7; ez-Zuhruf 43/57; el-Hadîd 57/27, es-Saf 61/6, 14) geçmektedir. Böylece bu isim toplam olarak Kur'an-ı Kerim'de yirmi yedi defa zikredilmiştir. 12 Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in 114 suresinin birisi de Meryem suresi olarak isimlendirilmiştir.¹²

1.1.1. Hz. Meryem'in doğumu ve annesinin onu mabede adaması

Hız. Meryem âlemlere üstün kılınmış bir aile olan İmrân ailesindedir.¹³ Kur'an-ı Kerim'de babasından İmrân diye, annesinden ise ismi zikredilmeden İmrân'ın eşi olarak bahsedilir. Müfessirler Hız. Meryem'in annesinin isminin Hanne olduğunu zikreder.¹⁴ Bir rivayete göre Hanne yaşlılık döneminde bir gün yavrusunu doyuran bir kuş görmüştür. Bu olaydan etkilenen Hanne kendisine Allah'ın bir çocuk bağışlaması için dua eder. Allah'ın onun dualarına icabet ettiği ve ona bir çocuk bağışladığı nakledilir. Bir başka rivayette ise hiç çocuk doğurmadığı; "Allah'ım bana eğer bir çocuk nasip edersen, senin rızan için onu Beytül Makdis'e vakfedeceğim" dediği söylenir.¹⁵

Âl-i İmrân suresinde İmrân'ın eşinin karnındaki bebeği Allah'a adadığı bildirilmektedir.¹⁶ Bu sözü söylerken karnında var olan bebeğin erkek olmasını arzu ettiği aşikârdır. Çünkü onların

¹¹ Ömer Faruk Harman, "Meryem", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 17 Ocak 2022)

¹² Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, 153.

¹³ Âl-i İmrân 3/33-34.

¹⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk.. Abdullah Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423); 1/271; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîl'l-Kur'ân*, (Kahire: Dâru'l-Hicr, 1422/2001), 5/330; Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr Mar'aşlî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002), 3/54; Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, thk. Abdürrezzak el-Mehdî, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî 1420), 1/431; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alf b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr ff 'ilmi't-tefsîr*, (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422), 1/283; Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1997) 2/14.

¹⁵ Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, (Beyrut: 1999), 8/202-203.

¹⁶ Âl-i İmrân, 3/ 35-37.

görüşüne göre mabetlere adanan çocuklar erkek olmalıdır. Erkeklerin ibadet yerlerinde mütemadiyen hizmet etmeleri mümkündür. Ayrıca güçlü ve kuvvetli olmaları sebebiyle hizmete daha elverişlidirler.¹⁷

Hz. Meryem'in annesi, doğum yapıp da çocuğun kız olduğunu gördüğünde "*Rabbim onu kız doğurdum.*" der.¹⁸ Burada Hanne'nin bir şaşkınlık içerisinde olduğu görülmektedir. Şaşkınlığının sebebi ise karnındaki mabede adaması sebebiyle, duasının kabul edilmiş olduğunu düşünmesidir. Başka bir ifadeyle, duasının tezahürü olarak hamile kaldığını düşünen Hanne, mabede adanan çocukların erkek olması sebebiyle, karnındaki çocuğun erkek olduğu hissine kapılmıştır. Çünkü toplum algısına göre mabede adanan çocuğun erkek olması gerekir. Bundan dolayı çocuğunun kız olarak dünyaya gelmesi Hanne'yi şaşırtmıştır. Sonrasında geçen "*Erkek kız gibi değildir.*"¹⁹ ifadesi de bunu destekler mahiyettedir.

Hanne bu sözü erkek çocuğunun kız çocuğundan üstün olduğunu ifade etmek için kullanmış olabilir. Bu üstünlük erkek çocukların güçlü ve kuvvetli olmaları sebebiyle hizmete daha elverişli olmaları, erkeklerin insanlarla buluşma ve topluma karışmalarının ayıp karşılanmaması, kadınların regl ve diğer bazı onlara mahsus özelliklerden dolayı hizmete kesintisiz devam etmelerinin mümkün olmaması gibi sebeplere bağlanmıştır.²⁰

İmrân'ın eşi Hanne, doğan bu çocuğun ismini Meryem koymuştur.²¹ İsmi Meryem konulmasının bazı hikmetleri vardır. Meryem kelimesi ibadet eden kadın manasına gelmektedir. Hanne bu tesmiye ile onun Allah tarafından korunmasını ve gözetilmesini murat etmiştir.²²

Yanı sıra o, kızı Meryem'i ve soyunu kovulmuş şeytana karşı Allah'ın korumasına havale ettiğini ifade etmiştir. Onun bu içten duası ve duasının kabulü Hz. Meryem'in yüce bir şahsiyete sahip olmasının önemli bir sebebidir ve onun ileride karşılaşacağı sıkıntıların bertaraf edilmesi için mühim bir vesiledir.

Özetle Hz. Meryem'in doğumu bu şekilde gerçekleşti ve sonrasında Hz. Meryem mabede adandı. Hanne'nin bu adağını ve duasını Rabbi güzel bir şekilde kabul etti.²³ Ayetin devamında Hz. Meryem'in bir bitki gibi yetiştirilmesi hususundan bahsedilmektedir. Bu ayet müfessirler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Örneğin onlardan bir kısmı bu cümleyi "Allah onu büyüttü, o da güzel bir bitki gibi büyüdü." diye anlamışlardır. Diğer bir kısmı güzel büyütmeden maksadın kişinin fiziki açıdan büyümesi olduğunu söyleyerek bu büyümeyi "Meryem'in bir günde büyümesi, diğer çocukların bir senede büyümesi kadardır." şeklinde tavsif etmişlerdir. Bazıları da "O, iffet ve itaat bakımından gelişmiştir." diyerek bunun manevi bir büyütme

¹⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/203.

¹⁸ Âl-i İmrân 3/36.

¹⁹ Âl-i İmrân 3/36.

²⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/204.

²¹ Âl-i İmrân 3/36.

²² Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/204.

²³ Âl-i İmrân 3/37.

olduğunu söylemiştir.²⁴ Klasik tefsirlerde onun iyi bir şekilde ve ahlaklı olarak yetiştirilmesi, ona nimetlerin verilmesi gibi yorumlar yapılırken çağdaş dönemde Hz. Meryem'in bitki gibi bir yapıda olduğu; kendi kendini döleyen bir sistemle Hz. İsa'ya gebe kaldığı ifade edilmiştir.²⁵ Bu mesele konumuzun esasını teşkil ettiği için ileride daha kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

1.1.2.Hz. Zekeriyya'nın Hz. Meryem'in bakımını üstlenmesi

Hız. Zekeriyya, Hz. Meryem'in teyzesinin kocasıdır.²⁶ Kur'an'da Hz. Meryem'in bakım görevinin Hz. Zekeriyya'ya verildiğinden söz edilmektedir.²⁷

Annesi, Hz. Meryem doğduğunda bir bez parçasından kundağa sarıp onu mescide götürdü ve alimlerin yanına koydu. Onlar Beytül-Makdis'in hizmetkârları idiler. Oraya geldiğinde "bu kız çocuğunu buraya vakfediyorum; bunu alın!" dedi. Bunun üzerine onlar Hz. Meryem'i himayesi hususunda bir mücadele içerisine girdiler. Çünkü Hz. Meryem'in babası İmrân saygın bir kimse idi. Hz. Zekeriyya: "Bu çocuğun teyzesi, benim eşim olduğu için onu himaye etmek herkesten ziyade benim hakkımdır." dedi. Diğerleri kura çekilmesi gerektiğini söylediler. Hep birlikte suyun kıyasına vardılar ve üzerine Tevrat yazılı kalemleri suya attılar. Suyun akış yönünün tersine giden kalemin kazanacağını söylediler. Sadece Hz. Zekeriyya'nın kalemi suyun aksi yönünde ilerledi, diğerlerinin kalemleri suyun akış yönünde gitti. Böylelikle bu kura sonucuna göre Hz. Meryem'in bakım işini Hz. Zekeriyya üzerine almış oldu.²⁸

Onları Hz. Meryem'i himaye etme hususunda kura çekmeleri ve tartışmaları Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir.²⁹ Neden kura çekildiği ve tartışıldığı hususunda bazı ihtilaflar vardır. Bu husustaki ihtilafları şöyle sıralayabiliriz:

1-Hz. Meryem'in babası toplumun seçkin şahsiyetlerindendir ve o topluma liderlik yapmıştır.

2-Annesi Hz. Meryem'i Allah'a kulluk etmesi için mabede adamıştır. Bu olay alışılmamış bir durumdur.

3-Hz. Meryem'in ve Hz. İsa'nın hallerinin önceki kitaplarda zikredilmesinden ötürü bilindiği ve ibadet maksadıyla bu işin arzu edildiği söylenmiştir.³⁰

1.1.3. Hz. Meryem'in üstünlüğü

Hız. Meryem, Hz. İsa'nın annesi olması ve onu babasız dünyaya getirmesi, Kur'an'da iffetli olma gibi vasıflarla övülmesi, aynı zamanda üstün, sıra dışı, mucizevi durumlara muhatap olması sebebiyle seçilmiş bir kadındır. Aslında bu olaylar Hz. Meryem'in daha doğmadan annesinin duası; onu ve zürriyetini şeytandan koruması için Allah'a yalvarması, mabede adanması süreçlerinde de kendini göstermiştir.

²⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/206.

²⁵ Mehmet Okuyan, "Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 155.

²⁶ Ebü'l-Berekât Hâfizüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, (Beyrut, Dârü'l-Kelimi't-Tayyib, 1998) 1/251.

²⁷ Âl-i İmrân 3/37.

²⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/219-220.

²⁹ Âl-i İmrân 3/44.

³⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/ 220.

Hız. Meryem'in seçildiği,³¹ dürüst ve inançlı olduğu,³² Allah'ın Hz. Meryem'e çeşitli nimetler bahşettiği,³³ Hz. Meryem'in ve oğlunun bir mucize kılındığı,³⁴ Hz. Meryem'in iffetini çok iyi koruduğu,³⁵ Kur'an'da üzerinde durulan noktalardır.

Hız. Meryem seçkin ve dünyadaki bütün kadınlardan üstün olan, Allah tarafından tertemiz kılınmış birisidir.³⁶ Onun seçilmiş olması ona daha önce söz konusu olmamış bir sorumluluğun yüklenmesi, benzerine az rastlanan nimetlere ve ilahi lütuflara mazhar olması manasına gelir. "Seçilme/ıstıfa" fiili, burada annesin duasının kabul olunması; ona hidayet edilmesi ve meleklerin gönderilmesi şeklinde de anlaşılmıştır.³⁷ Toplum algısında erkeklerin mabede adanması uygun görüldüğu halde Hz. Meryem'in mabede kabul edilmesi de seçilme fiilinin tezahürü olan manalarından biridir. Hz. Meryem'in meleklerin sesini duyduğu, bunun başka kadınlara nasip olmadığı, bu sebeple seçilmiş bir kadın olduğu da söylenmiştir.³⁸

Temiz kılınması ise onun erkeklerden uzak tutulması, ona dokunulmaması, hayızdan temiz kılınması, -hatta bazı alimler onun hiç hayız görmediğini savunmuşlardır- onun kötü iş ve âdetlerden korunması şeklinde anlaşılmıştır.³⁹

Annesi Hanne'nin duasının bereketiyle Hz. Meryem şeytanın şerrinden korundu, mabede adanması kabul edildi, Hz. Zekerıyya'nın himayesine verildi ve Mabette mihrab denilen bir odaya yerleştirildi. Mihrab kelimesinin Arapçada yüksek yer, meclisin baş tarafı, meclisin en şerefli kısmı gibi karşılıkları bulunur.⁴⁰ Genel olarak mescit ve mabetlere mihrab denmektedir.⁴¹ Bu ayette ise "mihrabın merdivenle çıkılan yüksek bir oda, meclislerin en şerefli yeri ve ön tarafı" diye anlaşılması bağlama daha uygundur. Dolayısıyla Hz. Meryem'in mihraba yerleştirilmesi, onun Beytü'l-Makdis'in en değerli yerine yerleştirildiği anlamına gelir.

Hız. Zekerıyya, Hz. Meryem'in bulunduğu yer olan mihraba ziyaret için her girişinde onun yanında yiyeceklerin olduğunu görmüştür. Bunun nereden geldiğini Hz. Meryem'e sormuştur. Hz. Meryem bunun Allah tarafından verildiğini ifade etmiştir. Hz. Meryem'in bu şekilde rızıklandırılması onun keramet sahibi olduğuna yorulmuştur. Bu denli nimetler verilmesi onun şanının yüceliğine, şerefının yüksek olduğuna delalet eder. Bir rivayete göre Hz. Zekerıyya yedi kapı ile kilitlemiş odada ikamet eden Hz. Meryem'in yanına girdiği zaman onun yanında yaz mevsiminde kışın yetişen meyveler, kış mevsiminde ise yazın yetişen meyveler olduğunu

³¹ Âl-i İmrân 3/42.

³² el-Mâide 5/75.

³³ el-Mâide 5/110.

³⁴ el-Mü'minûn 23/50.

³⁵ et-Tahrîm 66/12.

³⁶ Âl-i İmrân 3/42.

³⁷ Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, 2/16.

³⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/217,218.

³⁹ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/218.

⁴⁰ Tuğba Erzincan, "Mihrap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim tarihi: 6 Mart 2023).

⁴¹ Ebussuud el-İmâdî Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, *İrşâdü'l-'aqli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1985), 2/30.

görmüştür.⁴² Ancak bu rivayet kanaatimizce fitrata uygun düşmemektedir. Çünkü insanın yazın kış meyvesi, kışın yaz meyvesi arzu etmesi olağan bir durum değildir. Bu mucize değişik şekillerde anlaşılabilir. Örneğin rızkın fazlaca verildiği veya o beldelerde bulunmayan meyvelerin ikram edildiği düşünülebilir. Klasik eserlerde Hz. Meryem'in, Hz. İsa gibi çocukken konuştuğu, annesini hiç emmediği, rızkın ona cennetten verildiği de rivayet olunmuştur.⁴³ Hz. Zekeriyya, Hz. Meryem'in bu hallerini gördüğü zaman hanımı ve kendisi yaşlı olduğu halde bir çocuğu olması için Allah'a dua etmiştir. Çünkü burada Hz. Meryem'e Allah tarafından verilen sebeplere dayalı olmayan bir rızıklandırmaya Hz. Zekeriyya şahit olmuştur. Kendisinin yaşlı ve hanımının kısır olduğunu bildiği halde şahit olduğu bu olay sonrasında Allah'tan bir çocuk istemiştir.

Kur'an-ı Kerimde Hz. Meryem'in ve Hz. İsa'nın bir mucize, ibret, ayet kılındığından bahsedilmiştir.⁴⁴ Ayet kılınması meselesini müfessirler Hz. İsa'nın beşikte konuşması, doğuştan kör olanı ve alaca hastasını iyileştirmesi, Allah'ın izniyle ölüyü diriltmesi gibi mucizelerle açıklamışlardır. Buradan yola çıkılarak "bunlar onun için birer ayet kılınmıştır" denmiştir. Hz. Meryem için de onun bir erkekle beraber olmadan Hz. İsa'ya hamile kalması ve onu doğurması meselesinden ötürü bir ayet kılındığı ifade edilmiştir. Ayet-i kerimde '*O ikisini ayet kıldık*' cümlesini, '*yani tek bir ayet kıldık, iki ayet değil*' ifadesini "Hz. Meryem ve Hz. İsa'nın ortak noktası olan doğum olayı bir ayet kılındı" diye anlamanın daha isabetli olduğu savunulmuştur.⁴⁵

1.1.4. Hz Meryem'e Hz. İsa'nın müjdelenmesi

Meryem 19/16. ayette zikredildiği üzere Hz. Meryem evinden ayrıldı ve doğu tarafında bir yere çekildi. Doğu tarafına çekilmesi hususunda "Hayız halinden temizlenmek için ayrı bir yere çekilmiştir, ibadet maksadıyla bulunduğu yerden uzaklaşmıştır." gibi farklı yorumlar yapılmıştır. Çoğunluğun görüşüne göre ibadet maksadıyla uzaklaşmış olması, bu husustaki en isabetli yorumdur. Çünkü Hz. Meryem mabede adanmış olan, ibadet ve edebiyle övülen bir kişidir.⁴⁶

Hz. Meryem onlarla arasına bir perde çekmiştir. Ayette geçen onlarla ifadesi ailesiyle arasına bir perde çektiği veya halktan uzaklaştığı, halkın kendisinin görmemesi için bir perde çektiği şeklinde yorumlanmıştır. Hz. Meryem'in regl döneminde teyzesinin evine gittiği ve hayızdan temizlenip gusletmek için abdesthanesine girdiğinde perdeyi çektiğine dair görüşler de mevcuttur.⁴⁷

Hz. Meryem doğu tarafında iken kendisine ruh gönderilmiştir. Müfessirlerin görüşüne göre ruh Hz. Cebrail'dir.⁴⁸ Hz. Cebrail'in Hz. Meryem'in akranı olan Beytü'l-Makdis'in hizmetçisi Yusuf adlı

⁴² Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/208.

⁴³ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 2/15.

⁴⁴ el-Mü'minûn 23/50, el-Enbiyâ 21/91.

⁴⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 23/ 279.

⁴⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, thk. Ahmed el-Berduni ve İbrahim İtfiyiş, (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964) 11/90.

⁴⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 21/ 520.

⁴⁸ Meryem 19/16-21.

bir şahsın suretinde görüldüğü rivayet edilir. Bu şahıs güzel yüzlü tüysüz bir genç idi.⁴⁹ Başka bir yorum ise Hz. Cebrail'in ona guslettiği mekânda yakışıklı bir genç suretinde gelip onunla konuştuğu, bu sayede şehvet hissine kapılan Hz. Meryem'in menisinin rahmine indiği şeklindedir.⁵⁰ Ebussuud bu yorumu doğru bulmamıştır. Ona göre "Hz. Meryem'in hamile kalması, Allah'ın kudretinin eseridir; bu nedenle Hz. Meryem'in haz duyarak menisinin rahmine inmesi şeklinde yapılan yorum yanlıştır. Ayrıca bu olayı anlatan ayetlerin devamında gelen ayetler, bu yorumu tekzip etmektedir."⁵¹

Hz. Meryem gencin perdeyi açıp içeri girdiğini görünce " *Beni senden koruması için çok esirgeyici olan Allah'a sığınıyorum, eğer Allah'tan sakıman biri isen bana dokunma*"⁵² dedi. Hz. Meryem gelen kişiden korktu ve çekindi. Aynı zamanda sarf ettiği sözlerden onun iffetine ve edebine ne derecede bağlı olduğunu da anlıyoruz. Ayette⁵³ geçen " *takiy*" kelimesine dair bir rivayet göre "o zamanlarda yaşayan, kadınların peşine düşen Takiy isminde birisi varmış ve bu kişi Hz. Meryem'in yanına geldiği için Hz. Meryem ondan çekinmiş."⁵⁴

Sonrasında Allah tarafından gönderilen melek kendisinin tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak üzere görevlendirildiğini ifade etmiştir. Hz. Meryem burada gelen meleğin görevli bir elçi olduğunu anlamıştır. Ya da Hz. Meryem, Hz. Zekeriyya'dan meleklerin özelliklerini öğrenmiş ve o şekilde gelen elçinin melek olduğunu anlamıştır. Hz. Cebrail'in Hz. Meryem'e melek olduğuna dair bazı özelliklerini gösterdiği ve bunun sonucunda Hz. Meryem'in işin aslını öğrendiği de söylenmiştir. Bazılarına göre Hz. Meryem'in melek ile muhatap olması onun peygamber olabileceğine bir delildir. Bazıları ise bunu Hz. Meryem'in bir kerameti olarak görmüş ya da Hz. İsa için bir irhas olarak değerlendirmiştir.⁵⁵

Farklı bir yorumda ise Hz. Meryem'e bir çocuk müjdenmesinden söz eden ayette " *Melekler demişlerdi ki*"⁵⁶ ifadesinden hareketle bu müjdeyi bir grup meleğin verdiği iddia edilmiştir. Meryem suresinde gönderilen kişi hakkında " *Ona ruhumuzu gönderdik ...* " denilmesi bu müjdeyi veren meleğin tek yani Cebrail olduğunu göstermektedir. Burada iki ifade arasında bir çelişki var gibi gözükmektedir. Bu durum üç şekilde uzlaştırılabilir:

1. Öncelikle bir grup melek gelmiştir ve Hz. Meryem'e müjdeyi vermiştir. Sonra üfleme işi için ayrıca Hz. Cebrail gönderilmiştir.
2. Gönderilen melek topluluğu içerisinde Hz. Cebrail de vardır. Önce melekler müjdeyi vermiştir. Hz. Meryem bu durumun mümkün olamayacağını söylediğinde, Cebrail olaya

⁴⁹Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 21/521.

⁵⁰ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 4/ 7.

⁵¹ Ebussuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 5/260.

⁵² Meryem 19/18.

⁵³ Meryem 19/18.

⁵⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 21/521-522.

⁵⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 21/ 522.

⁵⁶ Âl-i İmrân 3/45.

müdahil olmuş ve Yüce Allah için bunun son derece kolay olduğunu belirten sözlerini söylemiştir.

3. Olay olağandışı bir durum olması hasebiyle bir melek değil birçok melek gönderilmiştir. Müjdeleme işi hepsinin ağzından aynı anda yapılmış; sonrasında üfleme işini yapacak olan Cebrail konuşmuştur.⁵⁷

1.1.5.Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalması ve Hz. İsa'nın doğumu

Hz. Meryem'e Hz. İsa'nın müjdelenmesi ve ona gebe kalması meselesi Kur'an'ı Kerim'de Âl-i İmran ve Meryem surelerinde şu şekilde geçmektedir:

"Melekler demişti ki: 'Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır. Hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve sâlih kişilerden olacak.' Meryem dedi ki: 'Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?' Bunun üzerine Allah 'İşte öyle, Allah dilediğini yaratır, bir işin olmasını istedi mi ona sadece 'ol!' der, o da oluverir.' buyurdu."⁵⁸

"Kitapta Meryem'i de okuyup an. Hani o, evinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona ruhumuzu gönderdik; ruh ona tam bir insan şeklinde göründü. Meryem, 'Beni senden koruması için çok esirgeyici olan Allah'a sığınıyorum! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)' dedi. Melek, 'Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için rabbim tarafından gönderilmiş bir elçiyim' dedi. Meryem, 'Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?' dedi. Melek 'Orası öyle; ancak rabbim buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir işidir.' diye cevap verdi."⁵⁹

Hz. Meryem iffetini koruyan, namuslu, kendini ibadete adanmış bir mümin idi. Kur'an'da üstün vasıflarla övülmüştür. Kendisine bir erkek dokunmadan Hz. İsa'ya hamile kalmıştır. Fuhşun ve hayasızlığın zıddı olan iffet ve edep onunla bütünleşmiştir. Hz. Meryem'e, Cebrail bir çocuğa hamile kalacağını söylediği zaman *"Ben iffetsiz değilken ve bana bir erkek eli bile değmediği halde benim nasıl çocuğum olur?"*⁶⁰ demesi, bu olayın alışılmadık dışında gerçekleşeceğinin bir habercisidir. İlk peygamber ve ilk insan Hz. Adem'in anne ve babasız yaratılması olayından sonra, Kur'an'ın yönlendirmesiyle benzer noktaları olan Hz. İsa'nın anne rahmine konulması, sonrasında doğumu, yaşanan bir dizi olaylar dikkati celbeden mucizevi olaylardır.

Ayetlerde geçen Hz. Meryem'in yaşamış olduğu olay, ana hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir: Olay örgüsü Hz. Meryem'in doğu tarafında bir yere çekilmesiyle başlar ve orada Cebrail ile karşılaşır. Ayetlerin genel muhtevasına bakacak olursak Hz. Meryem'in bu sırada Hz. İsa'ya hamile kalmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bulunmuş olduğu bu yalnızlık ortamında Cebrail'in ona gelmesi ve onu bir erkek çocuk ile müjdelemesi gerçekleşmiştir. Hz. Cebrail' *"Bana erkek eli değmediği ve*

⁵⁷ Okuyan, "Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi", 140.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/45-47

⁵⁹ Meryem 19/16-21

⁶⁰ Meryem 19/20.

iffetsiz bir işe kalkışmadığım halde nasıl çocuğum olur?” sorusuna “Bir çocuğun baba faktörü olmadan anne karnında var edilmesi Allah için kolaydır.” diyerek cevap verir. Ayrıca Hz. Cebrail, doğacak çocuğun bir rahmet ve ayet/mucize kılınacağından, bunun kararlaştırılmış bir iş olduğundan söz etmiştir. Babası olmadan bir çocuğun ana rahminde yaratılmasının Allah için kolay olması, sonsuz kudret sahibi olan Allah’ın sebeplere ve vasıtalara ihtiyacı olmaması manasında değerlendirilebilir.

Hz. Meryem’in hamile kalma olayına kısaca değinen Enbiyâ 21/91. ayet ile et-Tahrîm 66/12. ayette “*Ona ruhumuzdan üfledik*” ifadesi yer almaktadır. Burada ruh üflemenin manası çeşitli şekillerde anlaşılmıştır. Hicr 15/29. ayette ilk insan Hz. Âdem’in kurumuş çamurdan yaratılması anlatılırken “*Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit*” buyrulmuştur. Yani Hz. Âdem’e hayat verilmesi için bir ruh üflendiğinden bahsedilmiştir. Dolayısıyla “Aynı fiil Hz. Meryem’in rahmindeki Hz. İsa için de geçerlidir” diye yorum yapanlar olduğu gibi “Hz. Meryem’in yakasına, eteğine, elbisesinin koluna üflendi ve oradan rahmine indi” şeklinde görüş beyan edenler de olmuştur.⁶¹ Bu yorumlar ayette geçen “*Ona üfledik*” mealindeki “*فَنَفَخْنَا فِيهَا*” ile “*فَنَفَخْنَا فِيهِ*” ifadesinden çıkarılmaktadır. “Bu ifadede yer alan harf-i cer ile mecrûru, aynı zamanda Hz. Meryem’de bulunan bazı özelliklere işaret eder ve bu özellikler sayesinde hamile kalma olayı gerçekleşmiştir” diyen bazı müfessirler mevcuttur. Ayrıca üfleme işinin Allah tarafından mı yoksa Cebrail tarafından mı yapıldığı da tartışılmıştır. Bizzat Allah tarafından yapıldığını ifade edenler olduğu gibi, Cebrail’in “*sana hibe etmem için*” ifadesine dayanarak üflemenin Cebrail tarafından yapıldığını söyleyenler de olmuştur.⁶²

Söz konusu fiilin neticesinde Hz. Meryem hamile kalmış ve insanlardan uzak bir yere çekilmiştir. Bu konuda “Hz. Zekeriyya’dan veya insanlardan çekinip uzağa gittiği ya da insanlardan utandığı için hamileliği anlaşılmasın diye böyle davrandığı” gibi yorumlar yapılmıştır.

Bir de hamilelik süresi üzerinde çeşitli yorumlar vardır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

1. İbn Abbas’a göre hamilelik olağan seyrinde gerçekleşmiştir.
2. Dokuz ay değil yedi ay sürmüştür.
3. Hamilelik ve gelişim evrelerinin tümü art arda kısa süre içinde gerçekleşmiştir. Bu sebeple hamilelik işi bir saat gibi kısa bir zamanda gerçekleşmiştir.
4. Ayette geçen “*Allah indinde, İsa’nın hali Âdem’in hali gibidir. (Allah) onu topraktan yarattı. Sonra ona ‘ol!’ dedi o da oluverdi*”⁶³ ifadesi, Hz. İsa’nın Allah’ın “ol!” emri ile yaratıldığına delalet etmektedir. Dolayısıyla Hz. Meryem için bir hamilelik müddetinin varlığından bahsedilemez. Bu müddet normal yollarla hamile kalanlar için söz konusudur.⁶⁴

⁶¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 22/183.

⁶² Taberî, 23/500; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 21/524.

⁶³ Âl-İ İmrân 3/59.

⁶⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 21/ 525.

Bunlar içerisinde İbn Abbas'a ait olan ilk yorumun en isabetli görüş olduğu söylenebilir. Zira böyle olmasaydı bir anda gerçekleşen bir hamilelik ve doğum sürecinin mucize olduğu herkes tarafından kolayca bilinmesinden dolayı Hz. Meryem'e zina isnadını ima eden sözler söylenmezdi.⁶⁵

Hız. Meryem, doğumun yaklaşmasından dolayı ağrıları başlayınca bir hurma kütüğüne gelip yaslandı. *"Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim"* dedi.⁶⁶ Hz. Meryem iffetiyle tanınmış bir kadındı. Şimdi evlenmeden bu şekilde doğum yaptığı zaman bir çocukla kucağında insanların yanına gitmesi onun kötü bir iş yaptığı intibasını uyandıracak ve insanlar arasında bir dedikoduya sebep olacaktı. Hz. Meryem bundan çekinmiş ve ayette geçen *"Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim."* sözünü bu sebeple telaffuz etmiştir.

1.1.6. Mucize doğumdan sonra Hz. Meryem'e sunulan nimetler

Doğum gerçekleştikten sonra Hz. Meryem'in bulunduğu yerin alt kısmından biri ona seslendi: *"Tasalanma Rabbin senin altında bir su kaynağı yaratmıştır."*⁶⁷ Burada Hz. Meryem'e çeşitli nimetlerin verildiğine şahit oluyoruz. "Alt kısmından" ifadesi, hurma ağacının altından demektir. Ya da "Hz. Meryem doğum esnasında yüksek bir tepede bulunuyordu ve tepenin alt taraflarından seslenildi" diye de anlaşılmıştır. Bu seslenme fiilini, Hz. Cebrail'e isnat edenler olduğu gibi doğumdan sonra Hz. İsa'ya nispet edenler de mevcuttur.⁶⁸ İkinci görüşü savunanlar, "Zamir en yakına döner" kuralına binaen zamiri en yakında zikredilen Hz. İsa'ya irca ederler ve Hz. Meryem'in Hz. İsa'nın konuşmasına ilk defa burada şahit olduğunu söylerler. Bunun yanı sıra ileride bahsedeceğimiz gibi Hz. Meryem'in suçlandığı zaman kavmi karşısında konuşması için Hz. İsa'yı işaret etmesinin sebebini buna bağlarlar.

Doğum esnasında hurma kütüğüne yaslanan Hz. Meryem'den hurma ağacının dalından tutup kendisine doğru çekmesi ve dalı silkelemesi istenmiştir. Ağaçtan üzerine taze ve olgun hurmalar dökülmüştür. Müfessirler bunun bir ağaç değil bir hurma kütüğü yani kuru, başı kesilmiş bir ağaç olduğunu söylemişlerdir. Kuru hurma kütüğünün yeşillenip meyve vermesi olayını Allah'ın Hz. Meryem'e ölümlere, cansızlara can verenin kendisi olduğunun bir hatırlatması olarak değerlendirmişlerdir. Bu konu İbn Abbas'tan gelen bir rivayette şöyle geçmektedir: "Hurma ağacı içi boş, üstü kesilmiş bir kütüktür. Hz. Meryem'in onu sallamasıyla birlikte ağacın dalları çıkmış, dalların üzerinde tomurcuklar oluşmuş, yapraklar çıkmış ve meyve vermiştir."⁶⁹

Doğum olayı gerçekleştikten sonra Hz. Meryem'in bu verilen hurma, su gibi nimetlerden yemesi, içmesi emredilmiştir. İnsanlarla karşılaştığı zaman da *'Ben Allah'a susma orucu adadım, hiç kimseyle kesinlikle konuşmayacağım.'*⁷⁰ demesi ilham edilmiştir. Bazı müfessirler Hz. Meryem'in bu sözü söylemesinin adadığı susma orucu ile tenakuz teşkil edeceğini, dolayısıyla bunu işaret ile ima ettiğini ileri sürmüşlerdir.

⁶⁵ Meryem 19/27-28.

⁶⁶ Meryem 19/23.

⁶⁷ Meryem 19/24.

⁶⁸ Ebussuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 5/262.

⁶⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Şur'ân*, 11/95.

⁷⁰ Meryem 19/26.

Hız. Meryem çocuğunu kucağına alıp kavminin yanına geldi.⁷¹ Kavim hemen Hz. Meryem'e karşı Hz. Meryem'in de dűşünműş olduğu tavrı takındı ve dediler ki: *"Sen toplumda kabul edilemeyecek kötü bir iş yaptın. Ey Harun'un kız kardeşi Meryem, senin baban bizim seçkinlerimizdendi, annen de iffetli, namuslu bir kadındı. Sen nasıl böyle bir şey yapabilirsin?"*⁷² dediler. Böylece Hz. Meryem'in kötü davranışla itham edilme süreci başlamış oldu.

Yukarıda zikri geöen Harun'un kim olduğu müfessirler tarafından tartışılmıştır. Bunun geröek manada Hz. Meryem'in iffetli bir şahıs olan abisi olduğu söylenmiştir. Bařka bir görűşe göre bu kiři, İsrailoğulları iöerisinde Harun adında tanınmış iffetli birisidir ki iyi işler yapanlar ona nispet edilirdi. Diđer bir görűş ise burada geöen Harun'un Hz. Musa'nın kardeşi olan Harun olduğudur. Hz. Meryem onun soyundan geldiği için ona nispet edilmiştir.⁷³

Hız. Meryem'e karşı kavmin sorgulaması sürerken, Hz. Meryem beşikte yatan Hz. İsa'yı işaret etti.⁷⁴ Çünkü kendisinin bir susma adağı vardı. İnsanlar buna karşı çıktı ve *"Biz bu beşikte yatan çocukla nasıl konuşuruz?"* dediler.⁷⁵ Cevabı ise çocuk verdi: *"Ben Allah'ın kuluyum; O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır."*⁷⁶ Burada Hz. İsa'nın konuşması, olayı yatıştırmış ve bu işin sıradan bir iş olmadığını gözler önüne sermiştir. Ayrıca Hz. Meryem böylece kendisine isnat edilen töhmeti ortadan kaldırmıştır. Zira diğer türlü Hz. Meryem'in kendini insanlara anlatmaya, olayı izah etmeye öalışması büyük oranda insanları tatmin etmeyecek ve insanların aklındaki şüpheleri ortadan kaldırmayacaktı.

1.2. Hz. İsa ve Kur'an'da Öne Öıkın Yönleri

1.2.1. İsa ve Mesih kelimelerinin manaları

Hız. İsa, İslam ve Hıristiyanlıkta İsa ve Mesih şeklinde adlandırılmıştır. İslam'da Hz. İsa, Hz. Meryem'in oğlu olarak görölmüş, Hıristiyanlıkta ise Tanrı'nın oğlu dolayısıyla Tanrı olarak tasavvur edilmiştir.⁷⁷ Hz. İsa ayetlerde farklı isim ve lakaplarla anılmaktadır. Onun hakkında Kur'an'ın farklı yerlerinde Mesih, İsa ve annesi Hz. Meryem'in ismine izafe edilerek İbn Meryem şeklinde üç farklı tesmiye mevcuttur.

İsa kelimesinin değişik dillerden geldiğini savunanlar olmuştur. Bu kelimenin Arapöa olduğunu kabul edenler, onun "Ayese" kökünden geldiğini, manasının beyaz demek olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁷⁸ İsa kelimesinin kurtarıcı anlamına gelen İbranice "אישוע" "kökünden gelip Arapöalaşmış bir isim olduğu da söylenmiştir.⁷⁹ Müslüman dilciler arasında İsa kelimesinin

⁷¹ Meryem 19/27.

⁷² Meryem 19/27-28.

⁷³ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 21/530.

⁷⁴ Meryem 19/29.

⁷⁵ Meryem 19/29.

⁷⁶ Meryem 19/30-33.

⁷⁷ Ömer Faruk Harman, "İsa". *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023)

⁷⁸ Râğib el-İsfahânî, *Müfredat fi-Garibil Kuran*, (Beyrut: Darul Kalem, 1412), 596.

⁷⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Darul Sadırı 1414) 6/152.

Arapça olduğunu söyleyenler olmakla birlikte, çoğunluk tarafından bu kelimenin İbranice veya Süryaniceden geldiği kabul edilmektedir. Batı dillerinde İsa Mesih'in karşılığı "Jesus Christ"tir. İsa karşılığında kullanılan Jesus isminin aslı, İbranice'de Yehoşua'dır. Bunun kısaltılmış şekli olan Yeşua kelimesi Grekçe'ye "Iesous", oradan da Latince'ye "Iesus" şeklinde geçmiştir. Hıristiyan Araplar arasında ise "Yesu" kelimesi kullanılmaktadır.⁸⁰

Birçok yerde İsa kelimesiyle yan yana gelen Mesih kelimesine gelince bu kelime hakkında da iki görüş mevcuttur:

1- Mesîh kelimesi müştak değildir. Bu görüşü savunanlardan Ebû Ubeyde ve Leys bu kelimenin İbranice "Meşiha" kelimesinden geldiğini, Arapların bu kelimeyi kendi dillerine çevirdiğini ifade etmiştir.

2-Mesîh kelimesi müştaktır. Âlimlerin çoğu bu görüştedir. Türediği kelimedenden yola çıkarak kendisine neden bu ismin verildiği hususundaki görüşler şu şekilde özetlenebilir:

a. İbn Abbas, bu kelimenin "meshetmek" mastarından müştak olduğunu ve Hz. İsa'nın dokunup hastaları iyileştirmesi sebebiyle ona Mesîh adının verildiğini söylemiştir.

b. Ahmed b. Yahya, Hz. İsa'nın yeryüzünün gezip dolaşmasından ötürü ona çok gezen manasında Mesîh denildiğini ifade etmiştir.

c. Yetimlerin başını meshettiği için kendisine Mesîh denilmiştir.

d. Kötülükleri ve günahları meshedip silerdi. Bu sebeple ona Mesîh denilmiştir.

e. Doğduğu zaman Cebrail'in onu kanatlarıyla meshedip sarmasından ötürü ona Mesîh denilmiştir.⁸¹

Mesîh isminden başka Kur'an'da Hz. İsa'ya verilmiş diğer bazı vasıf ve isimler vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: Müeyyed (Bakara 2/87), kelime (Âl-i İmrân 3:39, Nisâ 4/171), vecîh (Âl-i İmrân 3/45), sâlih (Âl-i İmrân 3/46), resul (Âl-i İmrân 3/49), münebbî/haber veren (Âl-i İmrân 3/49), musaddık/tasdik eden (Âl-i İmrân 3/50), mutahhar/temizlenmiş (Âl-i İmrân 3/55), rûhullah (Nisâ 4/171), merfû'/semaya yükseltilmiş (Nisâ 4/158), âyet (Mü'minûn 23/50; Meryem 19/21), Abdullah/Allah'ın kulu (Meryem 19/30), nebî (Meryem 19/30), mübârek (Meryem 19/31), rahmet (Meryem 19/21) ve mübeşşir/müjdeleyen (Saf 61/6).

1.2.2. Kur'an'a göre Hz. İsa

Hz. İsa, Allah'ın çeşitli lütuflarına mazhar olmuş ve mucizeleri ile İsrailoğulları'na ilahi kudreti göstermiş bir kuldur.⁸² Aynı zamanda Allah'ın elçisidir, Allah'ın kelimesi ve Allah'tan bir ruhtur.⁸³ Dünyada ve ahirette itibarlı ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır.⁸⁴ Babası olmadan

⁸⁰ Harman, "İsa".

⁸¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-jayb*, 8/222-223.

⁸² ez-Zuhruf 43/59.

⁸³en-Nisâ 4/171.

⁸⁴ Âl-i İmrân 3/45.

dünyaya gelmiştir.⁸⁵ Kendisine müstakil bir kitap olan İncil verilmiştir.⁸⁶ Tevrat'ı doğrulamak ve kendinden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere Allah tarafından gönderilmiş bir elçidir.⁸⁷ Hz. İsa yaşadığı dönemde "Çamurdan kuş şekli yapıp üflediğinde Allah'ın izniyle onun derhal canlı bir kuş olması, Allah'ın izniyle doğuştan kör olanları ve alaca hastalığına müptela olan hastaları iyileştirmesi, Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesi, insanların yediklerini ve evde biriktirdiklerini bilip söylemesi" gibi birçok mucize göstermiştir.⁸⁸ Hz. İsa Cebrail ile desteklenmiştir.⁸⁹ Beşikte iken ve yetişkin olduğu zaman insanlarla konuşmuştur.⁹⁰ Ona yazmak, hikmet, Tevrat ve İncil öğretilmiştir.⁹¹

1.2.3. İncillere göre Hz. İsa

Yeni ahitte Hz. İsa'nın hayatına dair bilgiler sınırlıdır, tafsilat yoktur. Çünkü Hıristiyan teolojisine göre Hz. İsa'nın dünya hayatı önemli değildir. Onlar için onun ölümü, dirilmesi ve semaya yükselişi daha önemlidir. Matta ve Luka İncilleri Hz. İsa'nın doğum öncesinden itibaren onun hayatını anlatır ve doğum mucizesini de ele alır. Markos ve Yuhanna İncillerinde ise doğum olayına temas edilmeden direkt olarak onun tebliğ hayatı anlatılır. Matta incilinde Hz. Meryem'in Yusuf'la nişanlı olduğu, bu sırada Meryem'in kutsal ruhtan hamile kaldığı bilgisi yer alır (Matta 1/18-24). Matta İncilinde bu bilgi verildikten sonra çocuğun doğduğu, ona İsa isminin konduğu söylenir (Matta 1/18-25). Bunun dışında çocuğun ne zaman, nerede doğduğu hakkında başka bilgiler verilmez.

Yeni Ahit'te Hz. İsa'nın hayatı ile ilgili verilen bilgiler ile Kur'an'da bulunan bilgiler arasında büyük oranda benzerlik bulunmaktadır. Kur'an'da olduğu gibi Hz. İsa için yapılan bazı isimlendirmeler Yeni Ahit'te de karşımıza çıkar. Örneğin: Mesih, Tanrı'nın sözü, peygamber, insanoğlu bunlardan bazılarıdır. Ancak Hz. İsa için Yeni Ahitte kullanılan bazı sıfatlar Kur'an'da yer almaz ve İslam inancıyla bağdaşmaz. Bu sıfatlar, Hz. İsa'nın Rab ve İlah olduğuna delalet eden vasıflardır. Onun sanki babası varmış gibi Yusuf'un oğlu şeklinde adlandırılması da Kur'an'da anlatılanlarla tezat teşkil etmektedir. Öte yandan Hz. İsa'nın Kur'an'da zikredilen bazı sıfatları Yeni Ahit'te bulunmamaktadır. İsim konusunda Kur'an ile örtüşen en büyük nokta ise "Meryem'in oğlu" şeklindeki isimlendirmedir.

İslam literatüründe yer alan bilgilerle örtüşen diğer bir nokta da Hz. Meryem'in annesinin Hz. Zekeriyya'nın hanımının kız kardeşi olmasıdır. Ancak Yeni Ahitte Hz. Meryem'in ailesiyle ilgili başka hiçbir bilgiye rastlanmaz. Oysa Kur'an'da onun ailesine, mabede adanmasına, orada

⁸⁵ Âl-i İmrân 3/59; Meryem 19/20-21.

⁸⁶ el-Mâide 5/46; el-Hadîd 57/27.

⁸⁷ es-Saf 61/6.

⁸⁸ Âl-i İmrân 3/49; el-Mâide 5/110.

⁸⁹ el-Bakara 2/87, 253; el-Mâide 5/110.

⁹⁰ Âl-i İmrân 3/48; el-Mâide 5/110.

⁹¹ Âl-i İmrân 3/46; el-Mâide 5/110.

gerçekleşen birtakım olaylara ve Hz. Zekeriyya'nın ona velilik yapmasına dair başka bilgiler de yer almaktadır.⁹²

Matta ve Luka İncillerinde Hz. Meryem'in hamileliği hakkında zikredilen bilgiler ile Kur'an'da anlatılan bilgiler arasında bir kısım benzerliklerin olduğu fark edilmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1-Luka İncil'inde⁹³ ve Kur'an'da⁹⁴ Hz. Meryem'in kendisine hiçbir insan elinin değmediği ifade edilmiştir.

2-Luka'da⁹⁵ ve Kur'an'da⁹⁶ olağanüstü bir şekilde yaratmanın Allah için kolay olduğu bildirilmiştir.

3-Matta İncili'nde⁹⁷ Hz. İsa'nın kutsal ruhun etkisiyle var edildiği bilgisi ile el-Enbiyâ ve et-Tahrîm suresinde dile getirilen Hz. İsa'ya ruh üflenmesi⁹⁸ fiili, birbiriyle örtüşmektedir.

4-Matta'da Yusuf'a rüyada İsa isminin bildirilmesine⁹⁹ dair bilgi ile Âl-i İmrân Suresi'nde Hz. Meryem'e çocuğun isminin İsa olacağını¹⁰⁰ telkin edilmesinde kısmen bir benzerlik vardır.

5-Luka'ya göre Hz. İsa'yı annesine müjdeleyen melek Hz. Cebrail'dir.¹⁰¹ Kur'an'da Hz. Meryem'e müjde için Ruh'un geldiği beyan edilmektedir ki bununla Hz. Cebrail'in kastedildiği aşikârdır.¹⁰² Burada da ruh ile ilgili bilgilerin örtüştüğü görülmektedir.

İncil'den ve Kur'an'dan yaptığımız bu karşılaştırmalardan anlaşılacağı üzere değindiğimiz konular üzerinde belirli benzerliklerin olduğunu görmekteyiz. Bunların az da olsa İncillerde tahrif edilmeyen bilgilerin mevcut olduğuna delalet ettiği söylenebilir. Hıristiyanlığın tevhid inancından çıkarılıp şirke bulaştırılmasından sonra İncillere dâhil edilen insanlar tarafından uydurulmuş malumatın Kur'an'daki ilahi öğretilerle tezat teşkil etmesinin tabii olduğu izahtan varestedir.

Kısaca Hıristiyanların Hz. İsa'yı ilahlaştırmaları meselesine değinecek olursak şunları söyleyebiliriz: Hıristiyanlık aslında vahye dayanan, kutsal kitabı olan, tek Tanrılı bir din idi. Teslis inancı bu tevhit dininin içine sonradan dâhil edilmiştir.¹⁰³ Hz. İsa'nın elçiliğinden maksat Hıristiyanlara göre Allah'ın oğlu olmasıdır. Allah'tan bir kelime olmasının manası, Meryem'in

⁹² Hasan Hüseyin İslam, "Yeni Ahit'te ve Kur'an'da İsa'nın Doğumuna Mukayeseli Bir Yaklaşım", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2021), 250-251.

⁹³ *Kitab-ı Mukaddes* (Erişim 12 Temmuz 2023), Luka 1/34.

⁹⁴ Âl-i İmrân 3/47.

⁹⁵ Luka 1/37.

⁹⁶ Âl-i İmrân 45-47

⁹⁷ Matta 1/20.

⁹⁸ Enbiyâ 21/91, Tahrîm, 66/12.

⁹⁹ Matta 1/21.

¹⁰⁰ Âl-i İmrân 3/45.

¹⁰¹ Luka 1/26.

¹⁰² Meryem 19/17.

¹⁰³ Abdurrahman Küçük vd., *Dinler Tarihi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2014), 391.

rahminde ilahi gerçekliğin İsa ile beraber olmasıdır. Böylelikle Hz. İsa, Allah'ın oğlu olur. Meryem de Tanrı annesi olur. Ruhtan maksat ise Allah'ın kullara verdiği kendi ruhudur. İsa anne karnında bu ruh ile var olmuştur.

Tahrif edilmiş Hıristiyanlığın bu akidesinin ne kadar akıldan ve realiteden uzak olduğu aşikârdır. Zira Hz. İsa'nın hayatına baktığımız zaman insan olduğuna dair pek çok delille karşılaşırız. En başta hem Kur'an'da hem İncillerde kabul edildiği üzere babasız da olsa Hz. İsa, insan olan bir anneden doğmuştur. Diğer insanlar gibi yeme, içme, acı çekme, hasta olma gibi durumları yaşamıştır. Bu gibi nitelikler, onun asla Tanrı olamayacağını veya bizatihi varlığı imkânsız olan tanrının oğlu olmak gibi bir vasfa sahip olmadığını açıkça göstermektedir.

Ayetlere baktığımız zaman Hz. İsa'nın durumu Rabbani bir inayet, Rabbani bir mucizedir. Allah'tan herhangi bir uluhiyet parçasının onun bedenine hulul etmesi kesin ifadeyle reddedilmiştir: *"Ey Kitap Ehli! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve Allah'tan bir ruhtur. Şu hâlde Allah'a ve peygamberlerine iman edin, "Üçtür" demeyin, bundan vazgeçin; hakkınızda hayırlı olan budur. Allah ancak bir tek ilahdır. O, çocuğu olmaktan münezzehdir, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Güvenmek ve dayanmak için Allah yeter."*¹⁰⁴ Başka bir ayette teslis inancı şu ifadelerle reddedilmiştir: *"Andolsun, 'Allah, üçün üçüncüsüdür' diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, andolsun onlardan inkâr edenlere elbette, elem dolu bir azap dokunacaktır."*¹⁰⁵ Şu ayet ise Hz. İsa'nın tıpkı diğer insanlar gibi Allah'ın kulu olduğunu, mucize kabilinden bebek iken konuştuğu sırada bizzat onun kendi dilinden şu şekilde ilan etmektedir: *"Ben Allah'ın kuluyum; O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı."*¹⁰⁶ Kısacası Hz. İsa'nın uluhiyet ile herhangi bir bağının olması veya Tanrının oğlu olması hem akla hem de realiteye aykırı bir durumdur. Dolayısıyla ayetlerde geçen Hz. İsa'nın Allah'ın kelimesi olması, ondan bir ruh olması gibi ifadeler, *"Allah'a benzer hiçbir şey yoktur."*¹⁰⁷ ilkesi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu ilke ise uluhiyetin ya da onun bir parçasının Allah'tan başkasına intikal etmesinin mümkün olmadığını dile getirmektedir. Söz konusu yorumlar müteşabih ayetlerin yorumlarıdır ve manası açık ve net olan muhkem ayetlere ters düşmektedir.¹⁰⁸

Kurtubî, Hz. İsa'nın Allah'tan bir ruh olmasına dair Ubey b. Kab'dan gelen şu rivayeti nakletmektedir: Allah Ademoğullarının hepsini toplayıp onlardan *"Evet, sen bizim rabbimizsin"*¹⁰⁹ diye söz aldığı sırada tüm insanların ruhları yaratılmış idi. Sonra hepsi Hz. Âdem'in sulbüne konulmuştur. Hz. İsa'nın ruhu ise Allah nezdinde kalmış, yaratılması murat edilince, Hz. İsa'nın ruhu annesine gönderilmiştir. Bundan dolayıdır ki Hz. İsa için "Allah'tan bir ruhtur"

¹⁰⁴ en-Nisâ 4/171.

¹⁰⁵ el-Mâide 5/73.

¹⁰⁶ Meryem 19/30.

¹⁰⁷ eş-Şûrâ 42/11.

¹⁰⁸ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-ḥadis*, (Kahire: Daru İhyai Kütübî'l Arabiyye, 1383), 5/286.

¹⁰⁹ el-A'râf 7/172.

denilmiştir.¹¹⁰ Bir de ruhun Allah'a izafe edilmesi Hz. İsa'yı şereflendirmek ve faziletini bildirmek için kullanılmıştır.¹¹¹

1.3.Klasik Tefsir Kaynaklarında Hz. İsa'nın Doğumu ile İlgili Konular

1.3.1.Klasik tefsirlere göre Hz. İsa'nın doğumu

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın nerede ve hangi tarihte doğduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Daha önce değindiğimiz gibi İncillerde de Hz. İsa'nın dünya hayatına ilişkin sınırlı bilgi bulunur. Onun çocukluğu ve gençliği hakkında bilgi veren İnciller sahih kabul edilmemiştir. Çünkü Hz. İsa'nın ölümü, göğe yükseltilmesi, yeniden diriltilmesi Hıristiyanların dikkatini daha fazla çeken konulardır. İncillerde Hz. İsa'nın Beytlehem'de doğduğu aktarılırken tam olarak ne zaman doğduğuna ise değinilmez. Doğumunun miladi takvimin başlangıcı olarak kabul edilmesinin de yanlış olduğu ifade edilir. Araştırmaların bazıları onun miladi 4. yılın başında veyahut 5. yılın sonunda doğduğuna işaret eder. Hangi gün ve ay doğduğu hakkında ise kesin bir bilgi yoktur.¹¹²

Hz. İsa'nın doğumu ile kastettiğimiz husus, bu sürecin başından itibaren Hz. İsa'nın anne rahmine yerleştirilmesi, nasıl yerleştirildiği, bu iş eğer ruh üfleme fiiliyle anlaşılacaksa bu üfleme işinin nasıl olduğu, bu olayın müfessirler tarafından nasıl tefsir edildiğidir.

Hz. İsa'nın doğumu meselesinde dikkatleri üzerine çeken mesele, Hz. İsa'nın baba faktörü olmadan ana rahmine yerleştirilmesi ve orada yaratılmasıdır. Yani diğer bir deyişle Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya erkek faktörü olmadan, olağan dışı bir şekilde hamile kalmasıdır. Kur'an'ı incelediğimiz zaman Hz. İsa'nın anne rahmine ilka edilmesi ve Hz. İsa'nın doğumu belli başlı ayetlerde geçmiş ve müfessirler tarafından bu ayetler üzerinde pek çok yorum yapılmıştır.

Ayetlere değinecek olursak, öncelikle Allah Hz. Meryem'i kendisinden bir kelime ve ruh olan Hz. İsa ile müjdelemiştir.¹¹³ Hz. Meryem iffetinin gereği, kendisini bilmesinden ötürü "*Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?*"¹¹⁴ şeklinde bir soru yöneltmiştir. Bu sorunun amacı, şaşırtması ve böyle bir olayın gerçekleşme ihtimalinin olmamasını bildiğinden ötürüdür. Bu sözler aynı zamanda Hz. Meryem'in meşru veyahut gayrimeşru bir ilişkide bulunmadığının beyanıdır. Çünkü bir bebeğin anne karnında oluşması ve gelişmesi için, bir cinsel birleşme sonrasında spermelerin yumurtaları döllemesi gerekmektedir. Bu işin doğası gereği olağan akış süreci bu şekildedir. Hz. Meryem'in de tasavvuru bu şekildedir. Devamında gelen ayetler Hz. İsa'nın doğumu meselesinin düşünülen, tasavvur edilen bir şekilde değil; olağandışı, mucizevi bir şekilde gerçekleşeceğini bize haber verir. Allah dilediğini yaratır. Bazısını yaratırken birtakım sebepler vesilesiyle, -anne baba etkeni gibi- bazısını yaratırken, var ederken sebeplere bağlı kalmadan sadece "*ol*" der, o da olur.¹¹⁵

¹¹⁰ en-Nisâ 4/171.

¹¹¹ Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/22.

¹¹² Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020) 1/565-566.

¹¹³ Âl-i İmrân 3/45.

¹¹⁴ Meryem 19/20.

¹¹⁵ Âl-i İmrân 3/47.

Hız. İsa'nın anne rahmine yerleştirilmesi ve doğunu süreci bilinen bu doğal süreç şeklinde olmamış, Allah tarafından Hız. Meryem'e bir Ruh gönderilmiştir. Bu Ruh ona tam bir insan şeklinde görünmüştür.¹¹⁶ Hız. Meryem'e gönderilen melek burada ona kendisine bir çocuk müjdelediğini ifade etmiştir. Hız. Meryem meleği insan şeklinde gördüğü için kendisine bir kötülük yapacağını düşünmüş; korkup çekinmesinden dolayı onun kendisinden uzak durmasını istemiştir. Akabinde, gelen melek kendisinin Allah tarafından çocuk bağışlamak için gönderilen bir elçi olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷ Ve melek Hız. Meryem'e "Ruh'u" üfle miştir, ruh nefhedilmesi/üflenmesi Kur'an'da iki yerde geçmektedir.

1-el-Enbiyâ 21/91. ayette bu fiil, فَفَخَّنَا فِيهَا ibaresiyle ifade edilmiştir.

2-et-Tahrîm 66/12. ayette bu olay, فَفَخَّنَا فِيهِ cümlesiyle dile getirilmiştir.

Burada iki ayrı zamirin kullanıldığı görölmektedir. Öncelikle dişiler için kullanılan "hâ" zamiri, sonrasında ise erkekler için kullanılan "hu" zamiri cümle içinde yer almaktadır. Bu zamirler klasik ve çağdaş dönemlerde müfessirler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Burada ruh üflenmesinden maksat Hız. İsa'nın anne rahmine konulması, orada var edilmesi, hayat verilmesi, gelişmesi ve doğumudur.

el-Enbiyâ 21/91'deki هَا "hâ" zamirinin Hız. Meryem'e raci olduğu hususunda ittifak vardır. Tahrîm 66/12'deki هَا "hu" zamirinin mercii konusunda farklı görüşler ileri sürölmüştür. Taberî¹¹⁸ Zemahşerî¹¹⁹, Mâverdî¹²⁰, Fahreddin Râzî¹²¹, gibi müfessirler elbisesinin yaka yırtmacına, Beyzâvî¹²², İbn Kesîr¹²³ gibi müfessirler ise Hız. Meryem'in fercine raci olduğunu söylemiştir. Râzî, zamirin İsa'ya raci olduğuna dair bir görüşün olduğunu da zikreder.

Kur'an'da Hız. İsa'nın doğumunu biraz daha araştıracak olursak bu olayla alakalı Hız. İsa'nın yaratılışının Hız. Adem'in yaratılışına benzetilmesi meselesi karşımıza çıkmaktadır. Bu konu Kur'an'da şu ifadelerle yer almaktadır: "Allah nezdinde İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona "ol" dedi ve oluverdi."¹²⁴ Genel itibariyle Hız. İsa'nın anne rahmine konulduğu zaman geçen "ol" ifadesi ve bu ayette geçen "ol" ifadeleri benzerlik göstermektedir. İnsanların realiteleriyle Hız. İsa'nın doğum olayı göz önüne alındığı zaman bunun sıra dışı bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak onun yaratılması, Hız. Âdem ile kıyaslandığında Hız. Âdem'in durumu daha ilginçtir. Çünkü Hız. Âdem, anne ve babası olmadan yaratılmıştır. Bu hususa dikkat çekilerek Hız. İsa'nın durumunun daha az yadırganabilecek bir

¹¹⁶ Meryem 19/17.

¹¹⁷ Meryem 19/19.

¹¹⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 16/391.

¹¹⁹ Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf `an hakâ'ik-ı gâvâmiğit-te'vil*, (Beyrut: Dâru'l Kitâbi'l-'Arabî, 1407), 4/573.

¹²⁰ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 3/369.

¹²¹ Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb* 30/575.

¹²² Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vil*, 5/ 226.

¹²³ Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Çur'âni'l-'Azîm*. thk. Samî b. Muhammed Selâme, (Riyad: Dâru Tayyibe, 1999.) 8/173.

¹²⁴ Âl-i İmrân 3/59.

durum olduğu ifade edilmiştir. İslam âlimleri Hz. İsa'nın bu mucizevi şekilde dünyaya geliş olayının kabullenilmesinin bir sorun teşkil etmediğini söylemişler ve bu hususta iki görüş beyan etmişlerdir:

1-Böyle bir doğum, meydana gelmesi aklen imkânsız olan bir konu değildir; mümkün olan bir fiildir. Allah mümkün olan fiilleri yaratmaya kadirdir.

2-Hz. Âdem'in anne ve babası olmadan yaratıldığı kabul edilirse, Hz. İsa'nın babası olmadan dünyaya gelmesi daha kolay kabul edilebilir bir husustur. Hz. Âdem'in anne-babası olmadan topraktan yaratılmasını insanlığın büyük çoğunluğu kabul etmektedir.¹²⁵

Hiz. İsa'nın yaratılmasıyla ilgili olan ayetlerde ve diğer birçok ayette "Allah'ın bir şeyi yapmayı murat ettiğinde ona "ol!" dediğinin ve akabinde onun hemen meydana geldiğinin"¹²⁶ vurgulanması, olaya Allah'ın kudreti cihetinden bakılması gerektiğini göstermektedir.

Bu ayetleri inceledikten sonra klasik dönem tefsirlerinde bu ayetlere dair yorumlara bakacak olursak, genel yaklaşıma göre "Hz. İsa, mucizevi bir şekilde babasız dünyaya gelmiştir" görüşünün hâkim olduğunu müşahede ederiz. Bu durum "*Meryem oğlu ile annesini de bir mucize yaptık.*"¹²⁷ meâlindeki ayette ifade edildiği gibi insanlar için bir ibret vesilesi kılınmıştır.

Mukâtil tefsirindeki rivayete göre Hz. Meryem'e ruh üflenince bir saat içinde hamile kalmış, bir saat içinde Hz. İsa anne karnında gelişip büyümüş, bir saat içinde de doğum gerçekleşmiş ve Hz. Meryem, bebeğini emzirmeye başlamıştır. Yine bu rivayete göre Hz. İsa, İsrailoğulları için bir ibret ve ona inanıp rahmete ulaşabilmeleri için bir nimet kılınmıştır.¹²⁸

Taberî, Âl-i İmrân 3/45 ayette geçen "*Allah seni bir kelime ile müjdeliyor*" cümlesinde yer alan "*kelime*" lafzını, Hz. Meryem'e verilecek bir haber olarak değerlendirir. Bu haberi de "adı İsa olacak bir çocuğun Hz. Meryem'in rahminde yaratılması" diye açıklar. Katade'ye göre ise kelimededen maksat "*kün/ol*" sözüdür ki Allah'ın bu emriyle Hz. İsa yaratılmıştır.¹²⁹ Yanın sıra Taberî Hz. İsa ve annesinden her birinin birer mucizeye mazhar olduklarını söyler. Zira Hz. İsa, babasız olarak dünyaya gelmiş; annesi ise bir erkekle birlikte olmadan hamile kalmıştır. Dolayısıyla her ikisi de Allah'ın kudretini gösteren birer delil olmuştur.¹³⁰ Taberî, hamile kalma olayında ruh üflenmesini ise "elbisesinin yakasına üflendi" şeklinde açıklamıştır.¹³¹

Mâtûrîdî bu konuda şunları söyler: "Hz. İsa babasız ve hiçbir sebebe bağlı olmadan doğmuştur. Onun kelime olmasından maksat, *kün/ol* emri ile yaratılmış olmasıdır."¹³² Cebrail, Hz. Meryem'in yaka yırtmacına veya fercine üflemiş ve böylelikle o hamile kalmıştır. Bu üfleme işi, Hz. Âdem'e

¹²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* 8/244.

¹²⁶ Bkz. el-Bakara 2/117; Âl-İmrân 3/47; en-Nahl 16/40; Meryem 19/35; Yâsin 36/72; el-Mü'min 40/68.

¹²⁷ el-Mü'minûn 23/50.

¹²⁸ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2/524.

¹²⁹ Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 5/407.

¹³⁰ Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 17/52.

¹³¹ Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 15/490.

¹³² Ebû Mansûr el-Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdi Bâsellûm, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye,1426) 2/371.

ruh üflenmesine benzemektedir. Hz. İsa ruh üflenince anne karnında var olmuştur. Hz. İsa babası olmadan yaratıldığı için bir mucizedir ve insanlar için delil kılınmıştır.¹³³

Maverdi, havanın akıtıldığı gibi Hz. İsa'nın ruhunun da üflemek suretiyle ile Hz. Meryem'e akıtıldığını, böylelikle Hz. Meryem'in hamile kaldığını ifade etmiştir. Aynı şekilde Maverdî de Hz. İsa'nın babasız doğmasının bir mucize olduğunu söylemiştir.¹³⁴

Zemahşerî, diğer müfessirler gibi üflemenin gömleğe yapıldığını ve bu sebeple Hz. Meryem'in hamile kaldığını söylemiştir. Hz. İsa'nın babasız bir şekilde doğmasını da Allah'ın kudretine bir delil ve ibret olması için mucize olarak değerlendirmiştir.¹³⁵

Razi'ye göre herhangi bir erkek faktörü bulunmadan hamileliğin gerçekleşmesi, alışlagelmişin dışında kalan harikulade bir delil ve mucizedir. Ayette geçen "tek bir mucize" ifadesini, Hz. Meryem ve Hz. İsa'nın ortak olduğu babasız doğum mucizesi olarak nitelemiştir. Aynı zamanda o, ruh üfleme fiilini de Hz. İsa'nın annesinin rahminde yaratılması olarak anlamış ve üflemenin elbisenin yakasından içeriye doğru olduğunu ifade etmiştir.¹³⁶

Kurtubî, el-Enbiyâ 21/91. ayette geçen "Onu ve oğlunu âlemlere bir ibret kıldık" mealindeki cümleyi tefsir ederken burada geçen "bir ibret" ifadesine dikkatleri çekmiş, Hz. İsa ve Hz. Meryem'in ortak olduğu doğum olayının âlemler için tek bir mucize olduğunu söylemiştir.¹³⁷ Ruh üflenme fiilinin ise elbisenin yakasına yapıldığını dile getirmiştir. Bunu İbn Abbas'tan gelen "Cebrail Hz. Meryem'in gömleğinin kolundan üflemiştir" mealindeki rivayetle teyit etmiştir.¹³⁸

Beyzâvî (ö. 685/1286) ilgili ayette bir mucize ifadesine dikkat çekerek şöyle der: "Meryem onu kendisine dokunulmadan doğurdu. Burada mucizeye mazhara olan ikisidir. Ancak mucize olan olay tektir. Dolayısıyla tek olan mucize ikisine birlikte nispet edilmiştir. Ya da mucizeye mazhar olan Hz. İsa'dır. Çünkü beşikte iken konuştu ve ondan başka mucizeler de sudur etti. Annesi de erkek eli değmeden çocuk dünyaya getirdiği için o da bir mucizeye mazhar olmuştur. doğurdu. Bu durumda iki mucize söz konusudur. Ayette "birinci mucize" hafzedilmiştir. Çünkü ikincisi ona delâlet etmektedir.¹³⁹

Nesefî ruhun Cebrail tarafından Hz. Meryem'in elbisesinin aralığına üflendiğini, bu üfleme sebebiyle onun rahminde Hz. İsa'nın yaratıldığını söylemiştir. Yine ilgili ayette geçen "tek bir mucize" ifadesini "Çünkü o ikisinin hâli, birlikte tek bir ayettir, tek bir ibrettir. O da Hz. Meryem'in bir erkekle birlikte olmadan hamile kalıp oğlunu doğurmasıdır."¹⁴⁰ şeklinde açıklamıştır.

¹³³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 7/373.

¹³⁴ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 3/469.

¹³⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/10.

¹³⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 22/183.

¹³⁷ Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 11/338.

¹³⁸ Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 11/91.

¹³⁹ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 4/89.

¹⁴⁰ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, 2/419.

Ebusuûd Efendi bu hususta şunları söylemiştir: “Hz. Meryem cinsel ilişkinin helâlinden de haramından da ırzını korumuştur. Hz. İsa, Cebrail tarafından ruh üflenmesi sonuncunda annesinin rahminde yaratılmıştır ve bu durum âlemlere ibret kılınmıştır. Zira ikisinin ortak olduğu böyle bir mucize gerçekleşmiştir. Dolayısıyla insanların bunu düşünmesi gerekir. Çünkü bu mucize Allah’ın sonsuz kudretinin anlaşılması için bir vesiledir.”¹⁴¹ Ebusuûd Efendi de kendisinden önceki birçok müfessir gibi ruhun Hz. Cebrail tarafından Hz. Meryem’in gömleğinin içine üflendiği ve akabinde Hz. Meryem’in hamile kaldığı görüşündedir.¹⁴²

Özetlemek gerekirse klasik tefsir müellifleri, genel olarak hamile kalma olayının nasıl gerçekleştiği, üfleminin kim tarafından yapıldığı, ruh kelimesi, üfleminin nereye yapıldığı ve hamileliğin süresi gibi meseleler üzerinde durmuşlardır. Yukarıda serdettiğimiz alıntılardan anlaşılacağı üzere klasik tefsirlerin çoğunda Hz. İsa’nın doğumu, annesinin ve kendisinin ortak olduğu bir mucize olarak değerlendirilmiş; ruh üfleme fiilinin Allah’ın emriyle Cebrail tarafından Hz. Meryem’in gömleğinin/elbisesinin yakasından ya da kolundan içeri yapılması sonucunda Hz. İsa’nın anne rahminde yaratıldığı ve bunun kesin bir mucize olduğu kabul edilmiştir.

Klasik tefsirlerde Hz. İsa’nın doğumunun daha iyi anlaşılması için ele alınan Hz. İsa’nın Allah’tan bir ruh ve kelime olması ile Kur’an’da nazara verilen Hz. Âdem Hz. İsa benzerliğine de burada değinmek istiyoruz.

1.3.2. Hz. İsa’nın Allah’tan bir ruh olması

Asıl konuya başlamadan önce ruh kelimesinin Kur’an-ı Kerim’de hangi manalara geldiğine değinmemiz yerinde olacaktır.

Ruh kelimesi sözlükte gitmek, geçmek; geniş ve ferahlık verici olmak manalarına gelen “revh” kökünden gelmiştir.¹⁴³ Terim olarak ise canlılarda hayatı sağlayan unsur olarak tanımlanır.¹⁴⁴

Ruh kelimesi Kur’an’da birçok manada kullanılmıştır. Meleklerin ileri gelenleri ruh diye isimlendirilmiş, bazı ayetlerde ruh kelimesi Cebrail için kullanılmış,¹⁴⁵ diğer bir kısım ayetlerde ise Cebrail, *Ruhu’l-kuds* olarak isimlendirilmiştir.¹⁴⁶ Hz. İsa, Allah’ın izniyle ölüleri dirilttiği için Ruh diye adlandırılmıştır.¹⁴⁷ Ayrıca Ruh kelimesinin “Kur’an” manasında kullanıldığı ayetler de mevcuttur.¹⁴⁸

en-Nisâ 4/171. ayette geçtiği üzere, Hz. İsa’nın Allah’tan bir ruh olması hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

¹⁴¹ Ebussuud, *İrşâdü’l-‘aqli’s-selîm*, 6/83.

¹⁴² Ebussuud, *İrşâdü’l-‘aqli’s-selîm*, 5/260.

¹⁴³ Ebû ‘Abdurrahman Hâil b. Aḥmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu’l-‘ayn*, nşr. Mehdî el-Maḥzûmî, İbrahim Sâmirrâî (Beyrut: Mektebetu’l-Hilâl, t.y.),3/291; Ebû Bekr Muḥammed b. el-Ḥasen b. Dureyd el-Ezdî, *Cemheretu’l-luġa*, nşr. Remzî Munîr Ba’lebekkî (Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâÿîn, 1408/1987), 1/525-526; Ebû Mansûr Muḥammed b. Aḥmed b. Herevî el-Ezherî, *Tehzîbu’l-luġa*, nşr. Muḥammed ‘Avḍ Mer’ab (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 2001), 5/139.

¹⁴⁴ Yusuf Şevki Yavuz, “Ruh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Eylül 2022).

¹⁴⁵ eş-Şu’arâ 26/193.

¹⁴⁶ en-Nahl 16/102; el-Bakara 2/153.

¹⁴⁷ İsfahânî, *Müfredat*, 369.

¹⁴⁸ eş-Şûrâ 42/52.

1-Allah tüm insanlara ruhundan üflemiştir.¹⁴⁹ Allah ilk insan olan Hz. Âdem'i yarattığı zaman aynı şekilde ona da bu ruhtan üflenmiştir.¹⁵⁰ Ölene kadar insan bu ruhu bedeninde taşır. Sonrasında bu ruh manevi âleme geçer. Hz. İsa'nın Allah'tan bir ruh olmasının başka bir manası ise ruhtan nasibinin daha fazla olmasıdır veya diğer normal şartlarda doğan kişilerden farklı bir şekilde bu ruhun ona intikal etmesidir.¹⁵¹

2-Ruh, Cebrail'in Meryem'in gömleğine üflemesi ve onun böylece hamile kalmasıdır. Ayette geçen "*Ondan bir ruhtur*" ifadesindeki "*min*" harf-i ceri, başlangıç ve son manası için kullanılmıştır. Yani "o ruhun başlangıcı Allah'tır; son ulaştığı yer Meryem'dir" manasını ifade etmektedir.

3-Araplar bir şeyi temiz ve nezih olarak tavsif edecekleri zaman "O bir ruhtur." ifadesini kullanırlar. Hz. İsa'nın babasız olarak Cebrail'in üflemesiyle ana rahminde yaratılmasından dolayı onu temiz kabul etmişler ve bu sebeple ona ruh denilmiştir.

4-Hz. İsa kalpleri dirilttiği için "kalpleri ihya etmeye vesile olan" anlamında kendisine ruh denilmiştir.

5- "*İşte böylece sana da kendi buyruğumuzla bir ruh (Kur'an) vahyettik.*" mealindeki Şûrâ 42/52. ayette ruh kelimesi Kur'an yani vahiy manasında kullanılmıştır. Buradan hareketle Hz. İsa da Hz. Meryem'e ilham manasındaki vahiy yoluyla müjdelendiği için ona ruh ismi verilmiştir.¹⁵²

1.3.3.Hz. İsa'nın Allah'tan bir kelime olması

Hz. İbrahim için Halilullah, Kâbe için Beytullah, Kur'an-ı Kerim için Kitabullah tamlamalarının kullanılmasında olduğu gibi şahısların, yapıların, kitapların Allah'a izafe edilmesi onları şerefli kılmaktadır. Aynı şekilde Hz. İsa için Ruhullah ve Kelimetullah tesmiyesinin kullanılması onu teşrif anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'de üç ayette Hz. İsa'nın Allah'ın kelimesi olduğu dile getirilmektedir.¹⁵³ Bunların ikisinde bu lafzın Hz. İsa'ya delalet ettiği hususunda görüş ayrılığı yoktur. Ancak "*O mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ'yı Allah sana müjdeliyor.*" mealindeki Âl-i İmrân 3/39 ayette Hz. Yahya'nın Allah'ın kelimesini tasdik etmesinden söz edilmektedir. Bu ayetteki "Allah'tan bir kelime" ifadesi iki şekilde anlaşılmıştır: 1-Bu ifade Allah'ın kitabına delalet etmektedir. Zira Araplar kelime sözcüğünü kitap manasında kullanırlar. Mesela bir Arap "Falanca bir kitap yazdı" manasında "Falanca bir kelime inşad etti/yazdı." der.

2-Müfessirlerin çoğuna göre söz konusu ifade ile Hz. İsa kastedilmektedir. Şu iki rivayetin bu hususu teyit ettiği söylenir:

¹⁴⁹ es-Secde 32/ 9.

¹⁵⁰ el-Hicr 15/29.

¹⁵¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/190.

¹⁵² Ebussuud, *İrşâdü'l-'aqlî's-selîm* 2/260.

¹⁵³ Âl-i İmrân 3/39, 45; en-Nisâ 4/171.

a-Hz. Zekeriyya'nın hanımı Hz. Yahya'ya, Hz. Meryem de Hz. İsa'ya hamile iken, ikisi karşılaşmışlardır. Bu sırada annesi Hz. Yahya'nın Hz. İsa'ya karnında secde ettiğini hissetmiştir. İşte, "*Allah'tan olan bir kelimeyi tasdik edici*" ayeti ile ifade edilen budur denilmiştir.

b-İbn Abbas şöyle demiştir: "Hz. Yahya ile Hz. İsa arasında altı ay vardır. Hz. İsa'nın Allah'tan bir ruh ve kelime olmasına ilk iman eden Hz. Yahya olmuştur."¹⁵⁴

Bahsi geçen ifadeden Hz. İsa'nın kastedildiğine dair yorumları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Allah onu bir baba faktörü olmaksızın "*ol/kün*" emri ile yarattığı için ona "*kelimetullah/Allah'ın kelimesi*" denilmiştir.¹⁵⁵ Zira bu tabir Araplarda çok kullanılmaktadır. Masterın ism-i meful anlamında kullanılması kabilinden "yaratılmış" anlamındaki mahlukun halk diye tesmiyesi gibi Hz. İsa da kelime olarak adlandırılmıştır.

2-Hz. İsa daha beşikte iken konuşmuştur. Böylece O, konuşma hususunda diğer insanlardan farklılaşmış ve onları geçerek büyük bir dereceye erişmiştir. Bunun için O, "konuşma/kelam" kökünden gelen "Kelime" ile adlandırılmıştır.

3-Kelime, hakikatleri anlatmak için bir araçtır. Tıpkı bunun gibi Hz. İsa da insanlara hakikatleri ve ilahi emirleri anlatıyordu. İşte bundan dolayı Ona "Kelime" adı verildi.

4-Bu tamlama müjdelemek anlamına gelir. Şöyle ki: Hz. İsa'nın peygamber olarak geleceği, kendinden önceki peygamberlerin kitaplarında geçmiştir. Hz. İsa peygamber olarak gönderildiğinde "müjde gerçekleşti" anlamında "İşte bahsedilen o 'Kelime' budur." denilmiştir. Nitekim birisi bir şeyin olacağını haber verir ve o şey de tahakkuk ederse "Sözüm çıktı." der. Yani "Söylemiş olduğum ve konuştuğum şey gerçekleşti." demek ister.¹⁵⁶ "*Fakat azap kelimesi kâfirlerin üzerine hak oldu.*" mealindeki Zümer 39/71. ayetim bu manaya delalet ettiği söylenebilir.

5-Buradaki "Kelime" haber ve mesaj anlamındadır. Başka bir deyişle ayetin manası şudur: "*Ey Meryem, Allah seni bir haberle müjdeliyor.*" Haber ile kastedilen ise "*Meryem oğlu İsa*" adında bir çocuğun dünyaya gelmesidir.¹⁵⁷

Hz. İsa, diğer peygamberler gibi bir kul olmasına rağmen onun için Kur'an'da "Allah'tan bir kelime/Allah'ın kelimesi, Allah'tan bir ruh" gibi sanki onun ayrıcalıklı olduğunu çağrıştıracak ifadeler kullanılmıştır. Bunun sebebi İncillerde Hz. İsa'nın bu niteliklerle tavsif edilmesi olabilir. Nitekim Hz. İsa'nın muasırları bu sözlerin manasını doğru anlamışlar ve bunları onun mümtaz özellikleri olarak yorumlamışlardır. Fakat daha sonra Hıristiyanlığın yayıldığı ülkelerde oralarda hâkim olan faklı inançlar, Tanrının üç unsurdan oluştuğu inancı, çeşitli felsefi ve mistik yaklaşımların etkisiyle bu niteliklerin manaları farklı anlaşılmaya başlanmıştır. Kur'an aslında

¹⁵⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 8/211.

¹⁵⁵ Taberi, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 5/407, Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 8/221.

¹⁵⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 8/212.

¹⁵⁷ Taberi, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 5/407.

bu vasıfları tekrar zikrederek Hz. İsa'nın konumunu belli etmiş ve sonradan ortaya çıkan aşırı yorumların sahih inançtan uzak olduğuna işaret etmiştir.¹⁵⁸

Hz. İsa Allah'ın kelimesidir; ancak kelam ve kelime, irade ve kudret gibi Allah'ın bir sıfatıdır. Nitekim kişi olağanüstü bir oluşa şahit olduğu zaman da "Allah'ın kudreti" der. Burada kudret mecazen "Allah'ın kudretinin eseri" anlamına gelir. Hz. İsa da yukarıda ifade edildiği gibi "Ol" emriyle meydana gelmiş Allah'ın kelimesidir, Allah'ın kudretidir. Hz. İsa'nın dünyaya gelişi diğer insanlardan farklıdır. Diğer insanlar Allah'ın iradesiyle beraber, konulmuş olan belli yasaların ve vasıtaların etkisiyle dünyaya gelirken Hz. İsa'nın yaratılışında böyle bir durumdan söz edilemez. Çünkü Hz. Meryem bir erkek ile münasebeti olmadan hamile kalmıştır. Hz. İsa bu hamilelikten dünyaya gelmiştir.¹⁵⁹

1.3.4.Yaratılması cihetiyle Hz. İsa'nın Hz. Âdem'e benzemesi

Hz. İsa'nın doğumu meselesinde bize yol gösteren işaretlerden birisi de Hz. Âdem'in yaratılmasıdır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa ve Hz. Âdem'in yaratılmasındaki benzerliğe dikkat çekilir.¹⁶⁰ Hz. Âdem'in durumu da tıpkı Hz. İsa'nın durumu gibi ilginçlik ifade eder. Allah Hz. Âdem'i topraktan şekillendirip "ol" emriyle yarattığı gibi, Hz. İsa'yı da sebepler -bir baba faktörü - olmadan, anne rahminde yine aynı emirle yaratmıştır. Söz konusu ayetin nüzul sebebi hakkındaki rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber'e (sav) Necran'dan bir heyet geldi. Burada Hristiyanların temel inanç esasları konusunda bir tartışma ortaya çıktı. Tartışma sırasında heyette bulunan kişiler arasında görüş ayrılıkları oluştu. Bazıları Hz. İsa'dan "*Tanrı'nın oğlu*" şeklinde söz ederken, bazıları onun için "*üçün üçüncüsü*" tabirini kullandı."¹⁶¹ İşte bu heyete okunan ve Hristiyanların inançlarındaki yanlışlıkları ortaya koyup gerçekleri haber veren ayetlerden sonra burada, Hz. İsa'nın bir insan olduğuna ve onun babasız dünyaya gelmesinde yadırganacak bir husus olmadığına dikkat çekilmektedir. Örnek olarak da Hz. Âdem'in yaratılması nazara verilmektedir. Bu benzetmeyle Necran'dan gelen heyetteki kimselerin susturulup düşünmeye sevk edilmesi istenmiştir. Çünkü garip bir olay, kendisinden daha garip bir olay karşısında yadırganacak bir şey olmaktan çıkar.

Kurtubî bu ayeti tefsir ederken "*Onlar ne zaman bir talep ileri sürseler biz sana mutlaka kesin gerçeği ve en güzel açıklamayı bildiririz.*" mealindeki Furkan 25/33. ayeti zikrederek şöyle demiştir: "Bu ayet aslında konuyu çok güzel bir şekilde açıklamaktadır. Burada Hristiyanların Hz. İsa hakkında "*Tanrı'nın oğlu*" sözüne karşılık Hz. Âdem örnek verilerek hak ve hakikat ortaya konulmuştur."¹⁶² "*İsa, sadece kendisine lütuflarda bulunduğumuz ve İsrâiloğulları'na ilâhî kudretin örneği kıldığımız bir kuldur.*" mealindeki Zuhuruf 43/59. Ayet de aynı konuya dikkat çekmektedir. Yani Hz. İsa, ancak diğer kullarımız gibi bir kuldur. Hz. Âdem'in yaratılması, peygamberlik verilerek şereflendirilmesi ve bir ayet/ibret kılınması gibi Hz. İsa da Allah'ın

¹⁵⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/190.

¹⁵⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/189.

¹⁶⁰ Âl-i İmrân 3/59.

¹⁶¹ Taberî, 5/459-461; Celâleddin el-Mahallî-Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîrül-Celâleyn*, (Beyrut: Dâru'l Hayr, 2003), 58.

¹⁶² Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/103.

lütfuna mazhar olmuş, babasız yaratılması suretiyle Allah'ın kudretine delalet eden bir mucize/ayet kılınmıştır.

1.4.Klasik Tefsir Kaynaklarında Hz. İsa'nın Mucizeleri

1.4.1.Genel olarak Hz. İsa'nın mucizeleri

Hz. İsa, Allah'ın kendisine birçok nimet verdiği, İsrailoğullarına gönderilen bir Peygamberdir.¹⁶³ Kur'an'da kendisine birçok mucizenin verildiği ifade edilmiştir. Hz. İsa'yı anlatan ayetler incelendiğinde babasız doğumu dâhil olmak üzere, göğe yükseltinceye kadar yaşadığı zaman diliminde pek çok hissî mucizeye mazhar olduğu görülür. Bu mucizeler İslami anlayışa göre diğer peygamberlerde olduğu gibi Hz. İsa'nın nübüvvetinin bir kanıtı ve Allah'ın mutlak kudretinin bir delili olarak görülürken, Hıristiyanlar bunların Hz. İsa'nın ilah olduğuna delalet eden insanüstü olaylar olduğu inancındadır.

Hz. İsa'nın mucizeleri, Hz. Musa ve son Peygamber Hz. Muhammed'in mucizeleri gibi büyük öneme sahiptir. Allah, peygamberin gönderildiği zamanda revaçta olan durumlara göre mucizeler bahşetmiştir. Mesela Hz. Musa zamanında sihir, sihirbazlık gösterileri revaçta idi. Dolayısıyla Hz. Musa'ya sihirbazları hayrete düşürecek ve onları mağlup edecek nitelikte mucizeler verildi. Peygamberimiz zamanında belagat zirve noktasına ulaşmış, şairler ve edipler toplumun en gözde insanları olmuştu. Bu nedenle Hz. Peygamber'e en büyük mucize olarak belagati ile başta Kureyş müşrikleri olmak üzere nüzulünden kıyamete kadar gelecek olan tüm insanlara meydan okuyan bir kitap yani Kur'an verildi. Onun bu meydan okuması karşısında Kureyş ve bütün beşeriyet aciz kaldı. Hz. İsa zamanında ise tıp ilmi revaçta idi. Buna binaen Hz. İsa'ya da o zamanın tıp ilminin çok ilerisinde sayılabilecek neviden mucizeler ihsan edildi. Böylece o, Allah'ın izni ile gösterdiği mucizeler sayesinde zamanındaki tabuları yıktı.¹⁶⁴

Kur'an'da Hz. İsa'nın mucizeleri iki surede anlatılmıştır. Bunların birinde bu mucizeler Hz. İsa'nın kendi ifadesi olarak dile getirilmiştir ki bunlar çamurdan şekil verdiği kuşu canlandırmak, doğuştan gözleri görmeyeni ve cüzzam hastası olanı iyileştirmek, Allah'ın izni ile ölüleri diriltmek ve insanlara evlerinde yedikleri ve biriktirdikleri şeyleri haber vermek olduğu beyan edilmiştir.¹⁶⁵ Diğer surede ise aynı mucizeler Allah'ın Hz. İsa'ya bunları hatırlatması kabilinden zikredilmiştir.¹⁶⁶

Âl-i İmrân 3/49. ayette mucizeler sıralanmadan önce "*Ben size Rabbinizden bir mucize ile geldim*" ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, akabinde anlatılacak olayların, birer mucize olduğunu teyit etmektedir. Söz konusu ayetin son kısmında ise "*Eğer inanan kimseler iseniz bunda sizin için ibretler vardır*" cümlesi yer almaktadır. Bu kayıt da söz konusu olağanüstü nitelikteki bu olayların ibret alınacak birer vakıa olduğunu vurgulamaktadır. Zira bunlar normal ve sıradan birer olay olsaydı ibretin burada zikredilmesi uygun olmazdı.

¹⁶³ ez-Zuhruf 43/59.

¹⁶⁴İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 2/45.

¹⁶⁵ Âl-i İmrân 3/49.

¹⁶⁶ el-Mâide 5/110.

Yine aynı şekilde el-Mâide 5/110. ayetin son kısmında geçen “*Hani sen, İsrailoğulları’na açık mucizeler getirdiğin zaman, ben seni onlardan kurtarmıştım da onlardan inkâr edenler, ‘Bu, ancak açık bir büyüdür’ demişlerdi*” ifadesi de Hz. İsa’nın Allah’ın izni ile bu olağanüstü olaylara mazhar olduğunun açık delilidir.

1.4.2. Hz. İsa’nın beşikte iken konuşması

Bir mucize olarak Hz. İsa’nın beşikte bir bebek iken konuştuğunu bildiren iki ayet vardır. Bunlardan her biri yekdiğerini açıklar niteliktedir. İlk ayetin meali şöyledir: “*O hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve salih kişilerden olacak.*”¹⁶⁷ Diğer ayet ise Hz. İsa’nın doğumundan sonra annesinin onu kucağına alarak insanların yanına gelip Hz. İsa’yı işaret ettiğinde onun konuştuğunu anlatan ayettir. Bu beşikte konuşma olayı burada zuhur etmiştir. Ayetlerden anladığımız kadarıyla Hz. İsa’nın beşikte konuşması, sadece bir kereye mahsus olmak üzere o anda gerçekleşmiştir. Doğduğu zaman annesi onu kucağına alarak insan içine çıktığında Hz. İsa, “*Ben Allah’ın kuluyum; O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır.*”¹⁶⁸ diyerek konuşmuştur. Hz. İsa’nın beşikte konuşması olayı annesini kurtaracak bir harekettir. Çünkü burada Hz. Meryem kötü/büyük bir günah işlemiş olabileceği zannıyla ağır bir töhmet altındadır.

Söz konusu ayette geçen “*mehd*” kelimesi genel olarak iki şekilde anlaşılmıştır. Birinci yoruma göre Hz. Meryem’in kucağı anlamındadır. Çünkü Hz. Meryem Hz. İsa’yı kucağına alıp toplumun içine çıkmıştır. Orada Hz. İsa beşikte değil annesinin kucağındadır. İnsanlar o esnada Hz. İsa’nın konuşmasına şahit olduklarına göre burada *mehd* kelimesi “anne kucağı” manasında kullanılmıştır. İkinci yoruma göre ise emzirme döneminde çocuğun içerisine konulduğu beşik manası kastedilmektedir. Bu görüşü dile getirenlerden biri olan Fahreddin Râzî, söz konusu iki ayette geçen “*mehd*” kelimesiyle çocuğun küçük yaşta bir bebek olduğuna ve beşiğe konacak dönemde bulunduğuna işaret edildiğini söylemektedir.¹⁶⁹

Bahsi geçen her iki ayette varit olan ve meallerde “yetişkin hâlinde” diye tercüme edilen “*kehl*” kelimesi de farklı şekillerde anlaşılmıştır. Araplar bu kelimeyi “gücü kuvveti yerine gelmiş ve gençlik çağını geçirip olgun olmuş kimse” için kullanırlar. Aslında bu durum yadırganacak bir durum değildir. Kişilerin yetişkin halinde konuşmasına hayret edilmez. “Öyleyse ayette neden zikredilmiştir?” sorusuna müfessirler şu şekilde cevap vermişlerdir:

1-Hz. İsa annesinin iffetini göstermek için beşikte Allah’ın izni ile bir kere konuşmuştur. Yetişkinlik çağında ise Allah’ın dinini insanlara anlatmak için çok kere konuşmuştur.

2-Hz. İsa beşikte ve yetişkinlik çağında insanlarla aynı tavır ve üslupla konuşmuştur.

¹⁶⁷ Âl-i İmrân 3/46.

¹⁶⁸ Meryem 19/30-33.

¹⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 21/530.

3-Bu kelime, aynı zamanda Hz. İsa'nın yetişkinlik/*kehl* çağına ulaşacağına delildir. Çünkü Hz. İsa Allah tarafından göğe yükseltinceye kadar yaşı ancak 33 olmuştur. Bu yaşın "*kehl*" tanımı içerisine girmediği aşikârdır. Dolayısıyla bu durumun ahir zamanda Hz. İsa'nın semadan ineceğine delil olabileceği söylenmiştir.

Öte yandan Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın beşikte konuşmasını kabul etmemişlerdir. Çünkü onlara göre böyle bir olay oldu ise bu olaya büyük bir topluluğun şahitlik etmesi ve bu olayın tevatür derecesine varan bir rivayetinin bulunması gerekirdi. Hatta Hz. İsa'yı ilah seviyesine çıkaran Hıristiyanların bu olağanüstü olayı abartarak anlatmaları gerekirdi. Böyle bir şey olmadığına göre söz konusu konuşma gerçekleşmemiş demektir. Hıristiyanların bu iddiasına şu şekilde cevap verilmiştir: "Orada bulunanlar az bir topluluk idi. Az bir topluluğun ise hakikatleri gizleme konusunda ittifak etmeleri uzak bir ihtimal değildir. Yanı sıra bunu Hıristiyanların hepsi inkâr etmez. Necâşi'ye Meryem suresi okunduğu zaman, okunanlarla bildikleri arasında fark olmadığını söylemiştir."¹⁷⁰

İbnü'l-Cevzî, Hz. İsa'nın beşikte konuşması ile ilgili yapılan iki yorumdan bahsetmiştir. Ona göre bunların ilki Hz. Meryem'e atılan iftiralara karşı onun iffetli birisi olduğunu ortaya koymaktadır. İkincisi ise bu bir mucizedir ve onun peygamber olduğunu ispat etmektedir. Nitekim İbn Abbas'tan gelen bir rivayette Hz. İsa'nın beşikte iken yani daha yeni doğmuş bir bebek iken annesinin insan içine çıktığı o anda konuştuğu; ondan sonra ise konuşma çağına kadar bir daha konuşmadığı söylenmiştir. Başka bir deyişle bu rivayete göre Hz. İsa'nın yeni doğmuş bir bebek iken konuşması, bir kereye mahsus olarak gerçekleşmiş bir mucizedir.

İbnü'l-Cevzî, Hz. İsa'nın *kehl* çağında konuşmasında ise öncelikle İbn Abbâs ve Vehb b. Münebbih'ten gelen rivayete istinaden Hz. İsa'nın otuz yaşında peygamber olduğunu, otuz ay peygamberlik yaptığını, sonrasında göğe yükseltildiğini nakletmiştir.

İbnü'l-Cevzî'ye göre *kehl* kelimesi "insanın yetişkinlik dönemi" manasında alınır ise yetişkin kimsenin konuşması o zaman yukarıda zikri geçen izahlardan başka şu şekilde anlaşılabilir

1-Bu kelime, Hz. İsa'nın uzun yaşayacağına dair bir müjdedir. Abdullah b. Abbas "*kehlen*" lafzının Hz. İsa'nın gökten indirildikten sonraki ömrüne delalet ettiğini söylemektedir.

2-Bu lafız, Hz. İsa'ya zamanın tesir edeceğini, onun yaşlanıp hâlden hâle gireceğini haber vermiştir. Yani o ilah değildir. Şayet ilah olsa idi mahlukata mahsus olan bu değişimi yaşamazdı.

3-*Kehl* sözcüğünün varit olduğu iki ayette "halim, selim bir insan" manasında kullanıldığı da ifade edilmiştir.¹⁷¹

Kurtubî, Hz. İsa'nın beşikte iken konuşmasının, annesi Hz. Meryem'i üzerine atılan iftiralarından tenzih etmek için olduğunu dile getirmiştir.¹⁷² Ona göre *kehl*/olgunluk çağında konuşması ise

¹⁷⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/225.

¹⁷¹ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422), 1/283.

¹⁷² Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/412.

büyüdüğü zaman konuşacağı manasına gelebileceği gibi semadan dünyaya indirilip Deccal'i öldürdüğünde konuşacağı şeklinde de anlaşılabilir.¹⁷³

Kısacası klasik tefsir kaynaklarında Hz. İsa'nın beşikte konuşması, mucize olarak kabul edilmiş ve bunun üzerinde farklı yorumlar yapılmıştır. Bu mucizenin annesini zina isnadından beri kılmak için veyahut peygamberliğine delil olsun diye gösterildiği ifade edilmiştir. *Kehl* kelimesi ise kimi müfessirlerce Hz. İsa'nın göğe yükseltip tekrar geleceğine delil sayılırken kimilerine göre büyüdüğünde konuşacağı ya da halim selim biri olacağı manasına gelir.

1.4.3. Hz. İsa'nın çamurdan kuş şekli yapıp onu canlı kuşa dönüştürmesi

Âl-i İmrân 3/49. ayette Hz. İsa çamur kullanarak eli ile yaptığı kuş şeklindeki tasarıma üflediğinde Allah'ın izniyle hemen canlı kuşa dönüşüp uçtuğu açıkça ifade edilmiştir. Bu da bir mucizedir.

Bir rivayete göre Hz. İsa Allah'ın bir peygamberi olduğunu söyleyip mucizeler ortaya koyduğunda, o dönemde yaşayan insanlar Hz. İsa'dan kendilerine göre zor gördükleri "yarasa" yaratmasını istemişlerdir. Hz. İsa bunun ardından eline biraz çamur alıp, yarasa şekli vermiş, ona üflediği zaman yer ve gök arasında uçmaya başlamıştır.

Müfessirler, Hz. İsa'nın gösterdiği bu mucizenin kemiyeti ve keyfiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onlardan bazıları Hz. İsa'nın sadece çamurdan yaptığı yarasa şekline Allah'ın izniyle hayat verdiğini söyler. Örneğin Süyûtî, Abdullah b. Abbas'tan gelen bir rivayeti naklederek Hz. İsa'nın sadece yarasa yarattığını ifade etmiştir.¹⁷⁴ Bu görüşü benimseyenlere göre kuş manasındaki *tayr* kelimesinin Nâfi kıraatinde müfred okunması buna delildir. Diğer bazı müfessirler ise bu mucizenin birçok kuş şekli üzerinde tahakkuk ettiğini söylemiş ve kelimenin Nâfi dışındaki diğer mütevatir kıraatlerde çoğul okunmasını buna delil olarak göstermişlerdir.

Taberî'nin tefsirinde yer alan İbn İshak'a ait bir rivayette Hz. İsa'nın çamurdan bir kuş yapması şöyle anlatılır: Hz. İsa okul çağında arkadaşlarıyla beraberken; yerden bir parça çamur alır ve "bu çamurdan size bir kuş yapıp onu uçurayım mı?" der. Arkadaşları "bunu yapabilir misin?" diye sorarlar. Hz. İsa da Allah'ın izni ile buna güç yetirebileceğini ifade eder. Sonra çamurdan şekil vermiş olduğu kuşa üflemiş ve Allah'ın izni ile kuş canlanıp uçmuştur. Bu olaya şahit olan çocuklar, hocalarına her şeyi anlatmış ve bu haber insanlar arasında hızla yayılmıştır.¹⁷⁵

Burada açıklanması gereken bir diğer husus da Hz. İsa'nın üfleme fiilidir. Bu fiil neticesinde mucizenin ortaya çıkması iki şekilde anlaşmıştır:

1-Allah Hz. İsa'nın nefesine öyle bir özellik vermiştir ki bu üfleme sebebiyle üflenilen şey hayatiyet kazanıyordu.

¹⁷³ Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/414.

¹⁷⁴ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1983), 2/214.

¹⁷⁵ Taberî, *Cami'u'l-beyan 'an te'vili'l-Kur'ân*, 5/419, Süyûtî, *Ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/214.

2-Allah, Hz. İsa'nın üflediği sırada kendi kudretiyle üflenilen şeyde hayat yaratıyordu.

İkinci görüş daha isabetli bulunmuştur. Çünkü “Ölümü de hayatı da yaratan Allah'tır.”¹⁷⁶ Kurtubî bu hususu şöyle açıklar: “Çamurdan kuş şekli yapma ve ona nefesinden üfleme fiili Hz. İsa'ya ait iken, ona hayat verme fiili Allah'a aittir. Bu şuna benzer: Hz. Meryem'in rahmine Hz. İsa'nın konulması olayında üfleme fiili Hz. Cebrail tarafından yapılmış iken onu anne rahminde yaratıp hayat verme fiili Allah'a aittir.”¹⁷⁷

Mâtûrîdî, Hz. İsa'nın kuş şeklindeki çamura üfleyip onu canlandırmasını, onun hak peygamber olduğunu teyit eden bir mucize olarak görmüştür. Ona göre “Hz. İsa'ya izafe edilen ‘Ben yaratırım’ ifadesi, şekil verme manasındadır. Hz. İsa kuşu çamurdan şekillendirmiş, yaratma işini Allah yapmıştır. Zira mucizeleri Allah, peygamberlerin eliyle gerçekleştirir.”¹⁷⁸

Yukarıda bir kısmından alıntı yaptığımız tefsir kaynaklarındaki izahlardan anlaşılan özetle şudur: Hz. İsa'nın çamura kuş şekli verip ona üflemesi ve onun canlanıp uçması klasik dönemde hakikat manasında anlaşılmış ve öyle kabul edilmiştir. Kuşun cinsinin ne olduğu, üfleme işleminin nasıl olduğu, bu olayın ne zaman gerçekleştiği gibi detaylar üzerinde de durulmuştur. Yanı sıra söz konusu izahlarda göze çarpan başka bir nokta, klasik dönemdeki tefsir kaynaklarında Hz. İsa'nın mucizelerini tadat eden iki ayette varit olan “Allah'ın izniyle” ibaresine dikkat çekilmesidir ki bunun anlamı şudur: “Hz. İsa, ben bu çamura kuş şekli veriyorum, iyileşmesi niyetiyle hastayı mesh ediyorum. Ama o şekle hayat veren, hastanın iyileşmesini sağlayan Allah'tır. Allah bu şekilde peygamberlerinin eliyle mucizeler ortaya koyar.” Hz. İsa, Allah'ın bu kanununa dikkat çekmek için “Allah'ın izniyle” ifadesini devamlı kullanmıştır.¹⁷⁹

1.4.4. Hz. İsa'nın körü ve cüzzamlıyı iyileştirmesi

“Allah'ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştiririm”¹⁸⁰ mealindeki ayette açıkça ifade edildiği gibi Hz. İsa doğuştan kör olanı ve cüzzamlı/ebraş hastayı iyileştirirdi. Söz konusu ayette “kör” anlamındaki kelimenin Arapça aslı “ekmeh”dir. Bazı müfessirler bu körlüğü; zayıf görmek, gece görmemek, gözde bulunan geçici rahatsızlık şeklinde yorumlamışlardır.¹⁸¹ “Nübüvvetin ispatlanması için ortaya kuvvetli deliller koymak gerekir” ilkesine dayanarak bu körlüğün sonradan olmayıp doğuştan var olduğu söylenebilir. Bu yorum daha isabetlidir. Zira Hz. İsa zamanında tıbbın ileri gitmesinden dolayı geçici hastalıkların ilaçla tedavisi mümkündü. Dolayısıyla tedavi edilecek bir durumun mucize olarak sunulması düşünülemez.¹⁸² Zaten dilcilerin çoğu da ekmeh kelimesinin doğuştan kör anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.¹⁸³

¹⁷⁶ el-Mülk 67/2.

¹⁷⁷ Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 4/94.

¹⁷⁸ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 3/548.

¹⁷⁹ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/229.

¹⁸⁰ Âl-i İmrân 3/49.

¹⁸¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/229; Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 4/94.

¹⁸² Taberî, *Cami'u'l-beyan 'an te'vili'l-Kur'an*, 5/421.

¹⁸³ Bkz. Hâfîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-ayn*, 3/383; İbn Dureyd, *Cemheretu'l-luğa*, 2/94; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 6/21; Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/229.

Ayette geçen ve “cüz zamalı” diye tercüme edilen “abras” ciltte beyaz lekeler oluşturan bir tür cilt hastalığıdır.¹⁸⁴ Genel olarak alaca hastalığına yakalanmış kimse için bu tabir kullanılır. Alaca/cüz zam hastalığı Hz. İsa zamanında insanlar arasında çokça yayılan bir hastalıktır. Aynı zamanda Tevrat da bu hastalık hakkında özel hükümler barındırır. Bu sebeple Hz. İsa'nın mucize kabilinden insanları bu hastalıktan kurtarması ayrı bir öneme haizdir.¹⁸⁵

Taberî Hz. İsa'ya verilen bu mucizeyi izah ederken bu hastalıkların tedavisi olmadığına dikkat çekmiştir. Bu hastalıkların iyileştirilmesinin Hz. İsa'nın nübüvvetinin doğruluğuna delil olan mucize olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁶

Mâtürîdî, Hz. İsa'nın doğuştan körleri iyileştirdiğini, burada sonradan kör olanların kastedilmediğini ifade etmiştir. Çünkü Arapçada doğuştan değil de sonradan kör olanlar için Türkçeye de geçmiş olan âmâ kelimesi kullanılır.¹⁸⁷

1.4.5. Hz. İsa'nın Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesi

Bu mucize, Hz. İsa'nın yukarıda zikri geçen diğer mucizeleri gibi iki ayette geçmektedir. Birincisi Hz. İsa'nın dilinden onun sözlerini nakleden “Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim”¹⁸⁸ mealindeki ayettir. İkincisi Allah'ın Hz. İsa'ya hitabını hikâye eden “Yine benim iznimle ölüleri diriltiyordun.”¹⁸⁹ mealindeki ayettir. Kur'an'da Hz. İsa'nın kaç kişiyi dirilttiği beyan edilmemiştir. Ancak tefsirlerde Hz. Nuh'un oğlu Sam, iki adam, bir kadın ve bir cariyeyi mezarından kaldırıp hayata döndürdüğü şeklinde farklı görüşler vardır.¹⁹⁰

Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi müfessirlerin çoğu tarafından mucize olarak değerlendirilmiştir. Daha önce değindiğimiz gibi bu ayetlerde dikkat çeken husus “Allah'ın izniyle/iznimle” ifadesinin kullanılmasıdır. Bu ifadenin tekrar edilmesindeki amaç, Hz. İsa'ya uluhiyet isnadının reddiyle birlikte hakkın tespitini vurgulamaktır. Çünkü o harikalar, Hz. İsa tarafından yaratılmış değildir. Ancak Allah, o mucizeleri ona tahsis ettiği bir nimet olarak onun eliyle göstermiştir.¹⁹¹

Râzî, tefsirinde bu konuda Kelbî'den gelen şöyle bir rivayet nakleder: “Hz. İsa ölüleri, Allah'ın ‘Hayy’ ismini kullanarak diriltiyordu. Hz. İsa'nın dirilttiği kişiler arasında arkadaşı olan Azer, Hz. Nuh'un oğlu Sam ve bir de yeni ölmüş ihtiyar bir adam vardı. Bu adam tabutunda idi ve henüz defnedilmemişti. Adamın kalkıp çocuklarının yanına geldiği rivayet edilmiştir.”¹⁹²

¹⁸⁴ İsfahânî, *Müfredat*, 118.

¹⁸⁵ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/578.

¹⁸⁶ Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 5/424

¹⁸⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3/548.

¹⁸⁸ Âl-i İmrân 3/49

¹⁸⁹ el-Mâide 5/110.

¹⁹⁰ Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/95, Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, 1/257, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/591.

¹⁹¹ Ebussuud, *İrşâdü'l-`aqli's-selîm*, 3/95.

¹⁹² Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/229.

1.4.6. Hz. İsa'nın insanların evlerinde yedikleri ve biriktirdikleri şeyleri haber vermesi

Bu mucize, Hz. İsa'nın dilinden hikâye edilerek "evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm".¹⁹³ mealindeki ayette geçmektedir. Bu, onun gaybdan haber vermesi anlamına gelir ki Allah bu mucizeyi, Hz. İsa'nın muhataplarına söylediği bir sözü olarak bize nakletmektedir.

Râzî'nin tefsirinde bu mucizeye dair Süddî'den gelen şöyle bir rivayet mevcuttur: "Hz. İsa çocuklarla vakit geçiriyordu. Onlarla konuşurken evde bulunan anne ve babalarının neler yediğini, neler sakladığını haber veriyordu. Çocuklar eve gittiklerinde saklanan şeyleri istiyor, alıncaya kadar ağlıyorlardı. Bu sebeple ebeveynler, çocuklarını Hz. İsa'nın yanına gitmemeleri hususunda uyarıyorlardı." Bir görüşe göre de Hz. İsa'nın evde yenilen ve biriktirilen şeyleri bilmesi, gökten sofraya indirildiği zaman ortaya çıkmıştır. Çünkü İsrailoğulları'nın indirilen bu sofradan bir şeyler saklamaları yasaklanmıştı. Ama onlar, söz konusu yasağa rağmen bu sofrada olan yiyeceklerden biriktirip, saklamışlardı. Hz. İsa yasağı çiğnedikleri için onlara neler sakladıklarını haber vermişti.¹⁹⁴

Kurtubî, Hz. İsa'dan ölüyü diriltmesinden sonra başka bir mucize daha istendiğini söyler. Halk ona "evde ne yedik, neyi yarın için sakladık?" diye sorar ve kendilerine bildirmesini ister. Bunun üzerine Hz. İsa da onlardan her birine "Ey Falan, sen şunu yedin, şunu da sakladın" şeklinde cevap verir.¹⁹⁵

Görüldüğü üzere Hz. İsa'nın evlerde yenilen, içilen, saklanan şeyleri haber vermesi, klasik dönem tefsirlerinde mucize olarak değerlendirilmiştir. Bu olayın ne zaman ve nasıl olduğu üzerinde yorumlar yapılmıştır.

1.4.7. Semadan sofranın indirilmesi

Kur'an'dan öğrendiğimiz kadarıyla bu olay şu şekilde gerçekleşmiştir: Hz. İsa'nın yardımcıları olan Havariler: Hz. İsa'dan Allah'ın kendilerine semadan bir sofranın indirilmesini istemişlerdir. Bu talebin üslubunu beğenmeyen Hz. İsa öfkelenmiş ve Havarileri Allah'a karşı daha saygılı davranmaya çağırmıştır. Havariler ise bunu o yemekten yemek, böylece kalplerinin pekişmesi ve bu mucizeye şahit olmak için istediklerini dile getirmişlerdir. Hz. İsa dua ederek Allah'tan sofranın indirilmesini için talepte bulunmuştur.¹⁹⁶ Burada Havarilerin taleplerinde kullandıkları "Rabbin semadan sofranın indirilebilir mi?" ifadesi tartışılmıştır. Bazılarına göre burada güç yetirmenin sorulmasından maksat, kudretin yeterli olup olmaması değil de Allah'ın iradesinin bu fiile taalluk edip etmeyeceğinin sorulmasıdır. Yani soru "Rabbin bunu irade eder mi?" anlamındadır. Bazılarına göre Allah'ın böyle bir duaya icabet edip etmeyeceği sorulmaktadır. Yani Havariler "Sen böyle bir talepte bulunduğun takdirde Rabbin sana icabet eder mi?" demek istemişlerdir. Diğer bir kısım âlimler ise bu sorunun "Sen bir engelle karşılaşmadan Rabbinden böyle bir mucize isteyebilir misin?" manasında olduğunu beyan etmişlerdir.¹⁹⁷ Soruyu "Rabbin buna güç yetirebilir mi?" şeklinde zahirine herhangi bir yorum getirilmeden anlayanlar, Havarilerin bu

¹⁹³ Âl-i İmrân 3/49.

¹⁹⁴ Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, 8/229.

¹⁹⁵ Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/95.

¹⁹⁶ Bkz. el-Mâide 5/112-115.

¹⁹⁷ Ebussuud, *İrşâdü'l-âklı's-selîm*, 3/97.

talebi, tam iman etmeden, işin başında iken dile getirdikleri görüşündedirler. Ancak bu yorum müfessirlerin çoğunluğu tarafından isabetli görülmez. Çünkü Havariler peygamberlere yakınlığı ile bilinen, imanda samimi olan ve Hz. İsa'ya yardım eden kimselerdir.¹⁹⁸

Taberî, gökten sofranın indirilmesi hususunda öncelikle kıraat farklılığına dikkat çekerek burada Havarilerin Hz. İsa'ya hitap ederek "bu sofrayı Rabbinden istemeye sen güç yetirebilir misin?" mealindeki kıraatin mevcudiyetini dile getirmiştir.¹⁹⁹ Havarilerin sofranın taleplerinin sebebi ise kalplerinin tatmin olmasını ve Hz. İsa'nın peygamberliğinin doğruluğuna inançlarının artmasını istemeleridir.²⁰⁰ Semadan sofranın indirildiğine dair ayetlerde kesin ve açık bir ifade yer almazken sofranın indirildiğine dair birçok rivayet nakledilmiştir.²⁰¹

Mâtürîdî, bu sofranın indirilmesini talep edenler hakkında ihtilaf olduğunu söylemiştir. Bir görüşe göre, halk Havarilere geldi ve onlardan "Hz. İsa'dan onun Allah'tan bir sofranın indirilmesini isteyin" dedi. Havariler de bu sebeple ondan böyle bir talepte bulundular. Diğer bir görüş ise başkalarından herhangi bir talep gelmeksizin Havarilerin bizzat kendileri bu sofranın indirilmesini istediler. Bu sebeple kalplerinin tatmin olmasını ya da Hz. İsa'nın Allah katındaki derecesini görmek istediler.²⁰²

Zemahşerî, sofranın bir mucize olarak indirildiğini, içerisinde balık, ekmeğe, bal vb. yiyeceklerin bulunduğunu söylemiştir.²⁰³

Fahreddin er-Râzî, bu konuda farklı bir yorum yaparak Havarilerin semavi bir mucizeye şahitlik etmek istedikleri için böyle bir talepte bulunmuş olabileceklerini belirtir.²⁰⁴

Mâverdî, Havarilerin söz konusu talepleri için başka bir sebep zikreder ve "Bu sofranın bereketini görmek için böyle bir istekte bulundular" der.²⁰⁵

Yukarıda değindiğimiz gibi ayetlerde açık ve kesin bir bilgi olmadığı için sofranın indirilmesi hususunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüşe göre böyle bir sofranın indirilmemiştir. İkinci görüşe göre Hz. İsa'nın dua etmesi üzerine Allah onun duasına icabet etmiş ve semadan leziz yiyeceklerle dolu muhteşem bir sofranın indirmiştir.²⁰⁶ Bu ikinci görüş daha yaygındır. Bu görüşü savunanlar şöyle derler: "Gökyüzünden sofranın indirilmiştir. Çünkü Allah, ayette 'onu size mutlaka indireceğim'²⁰⁷ buyurmuştur. Allah'ın verdiği vaatten dönmesi imkânsızdır. Bu itibarla

¹⁹⁸ Kurtubî, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân* 6/364.

¹⁹⁹ Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 9/118.

²⁰⁰ Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 9/120.

²⁰¹ Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 9/121.

²⁰² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3/549.

²⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/594.

²⁰⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 12/463.

²⁰⁵ Mâverdî, *En-Nüket ve'l-`uyûn*, 2/83.

²⁰⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3/552.

²⁰⁷ el-Mâide 5/115.

sofranın indirildiği muhakkaktır.”²⁰⁸ Bazı kaynaklarda bu sofranın, pazar günü indirildiğinden bahsedilmiş; “bu sebeple Hıristiyanlar, o günü bayram yapmışlardır” denilmiştir.²⁰⁹

²⁰⁸ Taberî, *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*, 9/125.

²⁰⁹ Ebussuud, *İrşâdü'l-`aqli's-selîm*, 3/98.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE HZ. İSA'NIN DOĞUMUNA VE MUCİZELERİNE DAİR GÖRÜŞLER

2.1. Klasik Tefsirlerdeki Görüşlere Mutabık Olanlar

Bazı çağdaş dönem müfessirleri Hz. İsa'nın doğumunu ve mucizelerini klasik dönemde olduğu gibi zaman, mekân, oluş, keyfiyet ve gerçekleşen olaylardan öğüt çıkarma boyutuyla ele almışlardır. Ayetlerdeki lafızların mecazi manalarının değil de hakiki anlamlarının kastedildiğini ve dolayısıyla söz konusu olayların birer mucize olduğunu kabul etmişlerdir. Bu bölümde konunun vuzuha kavuşması için yeterli görmemiz sebebiyle bahsi fazla uzatmamak adına bu müfessirlerden önemli gördüklerimizi zikretmekle yetineceğiz.

2.1.1. Hz. İsa'nın doğumu konusunda mutabık olanlar

Bu başlık altında sıralayabileceğimiz bazı müfessirler şunlardır:

1-Reşîd Rızâ: Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm* adlı tefsirinde yaratılış cihetiyle Hz. İsa'yı Hz. Âdem'e benzeten Âl-i İmrân 3/59. ayetin tefsiri sadedinde bu konuyla ilgili özetle şunları söyler: "Allah Hz. İsa'nın mucize kabilinden sıra dışı yaratılışını yadırgayanlara ondan daha garip olan Hz. Âdem'in yaratılışını örnek verdi. Hz. İsa'yı Hz. Âdem gibi topraktan yarattı. Yani onun bedenini su katılıp çamur haline gelen ölü topraktan yarattı. Sonra ona ruh üfleyerek başka bir şekilde (insan suretinde) yarattı. Allah'ın "ol!" emrinin manası bir şeye iradesinin taalluk etmesi ve o şeyin de o irade ile varlık âlemine çıkmasıdır. Allah Hz. İsa ile annesinin kıssasını hikâye etti. Bu kıssada varit olduğuna göre Hz. Meryem'in doğumundan sonra insanların bir kısmı ona inandı. Bir kısmı ise onu inkâr edip ona zina iftirası attı. Daha sonra ortaya çıkan diğer bir grup ise Hz. İsa'nın Allah'tan bir kelime ve ruh olmasını yanlış yorumlayarak Tanrının Hz. Meryem'e hulul ettiğini ve onun rahminde hem insan hem de ilah olarak cisimleşip vücut bulduğuna inandı. İşte Allah bu misal ile her iki sapkın grubun inanç ve iddialarını çürütmüştür. Bu iki sapkın zümreden ilki Hz. İsa'yı inkâr edip annesine zina isnat eden Yahudilerdir. İkincisi ise ona uluhiyet isnat eden Hıristiyanlardır. Kısacası bu ayet, Hz. İsa'nın babası olmadan yaratıldığını ve dolayısıyla Hz. Meryem'in iffetli olduğunu vurgulayarak onu ağır ithamdan tebriye etmek suretiyle Yahudilerin iddialarının, Hz. İsa'nın Hz. Âdem gibi bir insan olduğunu ispat ederek Hıristiyanların iddialarının geçersiz olduğunu ortaya koymuştur."²¹⁰

Özetleyerek alıntı yaptığımız bu ifadelerden anlaşılacağı gibi Reşîd Rızâ, Hz. İsa'nın doğumunun sıra dışı bir mucize olduğunu kabul etmektedir. Onun bu görüşü klasik dönem tefsir müelliflerinin görüşleriyle örtüşmektedir.

2-Merâğî: Ahmed Mustafa el-Merâğî, Reşîd Rızâ gibi Hz. İsa'nın doğumu konusunda klasik tefsir kaynaklarındaki görüşlere katılan çağdaş müfessirlerden biridir. Söz konusu ayeti tefsir ederken Hz. İsa'nın yaratılışını Reşîd Rızâ'nın yukarıda serdettiğimiz ifadelerine benzer izahlar yapar. "Onu topraktan yarattı" cümlesinin temsildeki vech-i şebahi/benzetme yönünü ifade ettiğini ve şüpheleri ortadan kaldırdığını söyler. "Zira Hz. Âdem'in anne-babası olmadan yaratıldığını kabul edip Hz. İsa'nın babasız yaratılmasını inkâr etmek akıl kârı değildir" der. Merâğî, Allah'ın bu ayetteki "ol!" emrini, ana rahmindeki Hz. İsa'nın bedenine ruh üflenmesi ve insan suretinde

²¹⁰ Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm*, (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1990), 3/663-664.

yaratılması olarak değerlendirir. Akabinde ayetin nüzul sebebine dair rivayete yer verir. Bu rivayet göre ayet (Âl-i İmrân 3/59) Nocrân Hıristıyanlarının Hz. Peygamber ile Hz. İsa konusunda tartışmalarının ardından nazil olmuştur.²¹¹

3-Seyyid Kutub: Bir başka çağdaş müfessir olan Seyyid Kutub ise Hz. Meryem ile ilgili iki ruhtan bahsetmektedir. Birinci ruhun Hz. Meryem'e gönderilen "Ruhu'l-emin" yani Cebrail, İkinci ruhun ise Hz. Âdem'e de üflenlen ve ona hayat veren ruhun aynısı olduğunu dile getirmektedir. Yani Cebrail, Allah'tan aldığı ruhu taşıyarak Hz. Meryem'e getirmiştir. Bundan sonra ki süce hakkında Kutub şunları söyler: "Bu olayın keyfiyeti ayetlerde açıklanmadığı için bu olay hakkında yorum yapmak doğru değildir. Ancak ayetlerin ışığında anlayabildiğimiz kadarıyla hamilelik şöyle başlamıştır: 'Cebrail Hz. Meryem'in edep yerine üflemiş ve böylece kadınlarda bulunan yumurta hücreleri canlanmıştır.' Ancak 'Bu hamilelik normal seyrinde mi seyretmiştir, yoksa olağandışı bir durum mu söz konusudur?' Bu sorunun cevabını bilemiyoruz. Eğer normal seyrinde ise yumurtanın aşılanması, embriyo, cenin gibi aşamalar normal süreci içerisinde gelişmiştir. Buna karşılık böyle eşine rastlanmamış bir durumda Cebrail'in üflediği soluktan sonra normal seyri dışında bir gelişim de göstermiş olabilir. Böyle düşündüğümüzde ise bu süre bilinen süreden daha kısa bir zamanda tamamlanmış olur. Ayetlerde gelişme süreci hakkında tam bir bilgi verilmediği için bu konuda herhangi bir delile sahip değiliz. Dolayısıyla bu konunun daha fazla soruşturulması doğru değildir."²¹²

Bu ifadelerden anladığımız kadarıyla Seyyid Kutub, klasik dönem müfessirleri gibi Hz. İsa'nın doğumunu bir mucize olarak görür ve ayetlerde verilen bilginin dışına çıkmamaya özen gösterir. Klasik dönem müfessirlerinden farklı olarak sadece üfleme fiilinin yumurta hücrelerini dölediğini söyler. Bunun dışında olayın keyfiyeti, hamileliğin süresi gibi hususlarda yorum yapmayı uygun görmez.

4-İbn Âşûr: İbn Âşûr Hz. Meryem'in hamile kalma olayını büyük ölçüde klasik müfessirler gibi açıklamıştır. Ona göre Hz. İsa'nın doğumu alışılmışın dışında, sebeplere bağlı olmadan, ceninin oluşmasıdır.²¹³

İbn Âşûr, Hz. İsa'nın doğum olayı ve öncesi hakkında özetle şunları söyler: Hz. Meryem, insanlardan uzaklaşarak doğu tarafında bir yere çekilmiştir. O sırada Cebrail ona insan suretinde gelir. İnsan eli değmeden çocuk yaratmanın Allah'a kolaydır. "*Bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?*" ayeti onun herhangi bir erkekle birlikte olmadığını ifade etmektedir. Hz. Meryem, her ne kadar marangoz Yusuf ile nişanlı ise de onunla birlikte olmamıştı."²¹⁴

İbn Âşûr'un son cümlesinde zikrettiği Hz. Meryem'in marangoz Yusuf'la nişanlı olduğu bilgisi genel itibariyle İncil'de olan bilgiler ile örtüşmektedir. Diğer izahlarında klasik tefsirlerde yer alan yorumlardan farklı olan bir görüşe rastlanmaz.

²¹¹ Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, (Kahire: Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1365/1946), 3/173-174.

²¹² Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. İ. Hakkı şengüller, Bekir Karlığa, M. Emin Saraç (İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1979), 9/502-504.

²¹³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, (Tunus: Dâru't-Tunusiyye, 1984), 3/245.

²¹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 16/82.

5-Mevdûdî: Mevdûdî de yukarıda zikri geçen müfessirler gibi Hz. Meryem'in uzak bir yere çekilmesi, hamile kalması, gibi olaylara bilinen şekliyle kısaca değindikten sonra Hz. İsa'nın doğumunun mucize olduğunu söyler. Ona göre ayette babasız çocuk yaratmanın Allah için kolay olduğu vurgulanırken Hz. İsa'nın bu şekilde yaratılmasının insanlar için bir ayet/mucize olduğu açıkça ifade edilmektedir.²¹⁵ Mevdûdî, klasik dönemde yazılan tefsirlerde olduğu gibi Hz. İsa'nın Allah'tan bir kelime olması ve yaratılması cihetiyle Hz. Âdem'e benzerliğinden hareketle Hz. İsa'nın doğumunu açıklama yoluna gitmiştir. Hz. İsa'ya 'kelime' denmesinin sebebinin babasız olarak Allah'ın "ol!" emriyle dünyaya gelmesinden dolayı olduğunu söylemiştir.²¹⁶ Hz. Âdem ve Hz. İsa benzerliğine de dikkat çekerek, "ruhumuzdan üfledik." İfadesinin mucize doğumlar için kullanıldığını ileri sürmüştür.²¹⁷ Ayrıca Mevdûdî Hz. İsa'nın mucize doğumunun inkâr edilemeyeceğini beyan eder. Bunun sebebinin şöyle açıklar: "Çünkü Hz. Meryem doğum yaptıktan sonra çocuğu ile geldiğinde kavmi onu lanetlemek ve suçlamak için ona yönelmiştir."²¹⁸ Ancak Hz. İsa'nın annesinin kucağında iken mucizevi bir şekilde konuşarak annesini tebriye etmesi onların bu teşebbüsünü akim bırakmıştır.

6-İzzet Derveze: İzzet Derveze'nin klasik dönem müfessirlerinin görüşleriyle örtüşen beyanları özetle şöyledir: "Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa ile Hz. Yahya'nın doğumları birbirinin peşi sıra anlatılmıştır. Zira her iki doğum da birer mucize değeri taşımaktadır. Hz. İsa'nın bu şekilde dünyaya gelmesi onun uluhiyetine asla delil olamaz. Hz. Yahya'nın mucizevi doğumunun anlatılmasıyla Hz. İsa'nın doğumunun mümkün bir vakıa kabilinden olduğu nazara verilmiş ve böylece onun Hıristiyanlar tarafından öne sürülen Tanrının oğlu olması gibi mesnetsiz iddialar çürütülmüştür."²¹⁹

7-Muhammed Ali es-Sâbûnî: Sâbûnî, Hz. İsa'nın babasız doğduğunu, Allah'ın ister sebeplere bağlı olarak, isterse sebepler olmadan bir çocuk yaratabileceğini ifade etmiştir.²²⁰ Hz. Meryem'in hamile kalması hususunu ise klasik müfessirlerden alıntı yaparak *Safvetü't-tefâsir* adlı tefsirinde şöyle nakletmiştir: "Cebrai, Hz. Meryem'e insan suretinde gelerek onun gömleğinin yakasından/yaka yırtmacından üfledi. Bu üfleme, Hz. Meryem'in rahmine ulaştı ve bunun sonucunda Hz. Meryem Hz. İsa'ya hamile kaldı."²²¹

Sâbûnî'ye göre Hz. Âdem ile Hz. İsa'nın yaratılış açısından birbirlerine benzetilmesi suretiyle Hz. Âdem'in hem babası hem de annesi olmadan yaratıldığı nazara verilerek Hz. İsa'nın durumunun bundan daha acayip olmadığına dikkat çekilmektedir.²²²

Bu alıntılardan anlaşılacağı gibi Sâbûnî, klasik tefsir müelliflerinin görüşlerinden farklı bir yorum ortaya koymamıştır.

²¹⁵ Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 1/257.

²¹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/437.

²¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/329.

²¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/217.

²¹⁹ Derveze, *Et-Tefsîrü'l-hadîs*, 7/144.

²²⁰ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsir*, (Beyrut: Dârü'l-Ku'rani'l-Kerim, 1981), 1/184.

²²¹ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsir*, 1/196.

²²² Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsir*, 1/188.

8-Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır: Hz. İsa'nın doğumu konusunda klasik tefsir müelliflerine mutabık görüş serdeden müfessirlerden birisi Elmalılı Hamdi Yazır'dır. Elmalılı'ya göre, Hz. İsa Allah'ın "ol" emriyle Hz. Meryem'in rahminde canlanmıştır. Sonra gelen melek vasıtasıyla ruh üflenmiştir. Aynı şekilde Hz. Âdem'in bedeni topraktan yaratılıp şekil verilmiş, akabinde bu maddi kalıba ruh üflenmiştir. Hz. Âdem anne ve babası olmadan yaratılmış olduğu halde Hıristiyanlar ona ilahlık atfetmemişlerdir. Ancak yaratılış açısından ona kısmen benzeyen Hz. İsa'yı ilahlık, Tanrı'nın oğlu gibi bir konuma yükseltmişlerdir. Kıyaslandığı zaman bu inançlarının akılla bağdaşmadığı ve çelişkilerle dolu olduğu açıktır. Daha önce bahsi geçtiği gibi onların öne sürdükleri delillerden biri olan ve Kur'an'da da zikredilen "Hz. İsa'nın Allah'tan kelime ve ruh olması" onun Tanrı oğlu olduğu anlamına gelmez. Biraz tetkik ve tefekkür edildiğinde -farz-ı muhal böyle bir şey olacak olsa idi- Hz. Âdem'in Tanrının oğlu olma ihtimalinin Hz. İsa'dan daha yüksek olduğu görülür.²²³

Elmalılı, konunun devamında Hz. İsa ve Hz. Âdem'in benzerliği meselesi hakkında, "*Onun (Kur'an) bir kısım âyetleri muhkemdir, ki bunlar kitabın esasıdır, diğerleri ise müteşâbihdir.*"²²⁴ ayetine dikkat çekerek bu konuyu açıklamıştır. Muhkem ayetler, görerek, düşünerek şüphe etmeksizin anlaşılabilir. Bu ayetler kendi kendilerini tefsir edebilir. Müteşâbih ayetler ise şüphesiz olarak kabul edilirler ancak kendi kendilerini tefsir edemez; muhkem ayetler ışığında uygun bir misale veya bir kanuna götürülerek açıklanır ve yorumlanır. Eğer insan, bir örnek elde edemez ise inkârcı bir tavır içerisine girmeden anlaşılmasını bekler, Allah'a havale eder ve olmayacak kötü yorumlardan uzak durur.

Hz. İsa'nın durumuna gelecek olursak, üzerinde durulması gereken hususlardan birincisi onun zatının mevcudiyeti konusunda herhangi bir şüphenin olmamasıdır. Zira geçmişte İsrailoğulları onu görmüş, onunla konuşmuş, onunla insani ilişkilerde bulunmuştur. Dolayısıyla yalanlanması mümkün olmayan tarihî bir şahitlikle bu şahsın varlığı gerçektir ve bu durum vukuunda şüphe bulunmayan bir olaydır. İkincisi ise Hz. İsa'nın, Meryem'den doğmuş olmasıdır. Bu da Hz. Meryem'in ve çevresindekilerin görmesine ve şahitliğine bağlı olarak tahakkuk etmiş gerçek bir olaydır. Elmalılı'ya göre bu gerçeklik kesindir ve muhkemdir. Üçüncü husus ise Hz. İsa'nın anne rahminde baba aracılığı olmadan ve beşerî bir temas olmaksızın yaratılmasıdır. Bu durum imkânsız olmayan ancak örneği olmadığından dolayı kural dışı, garip ve istisnai bir durumdur. Bu duruma ayetlerde işaret edilmiştir. Zira Hz. Meryem kendisine insan elinin değmediğini söylemiştir. Hz. Meryem'in şehadeti ile bu durum kayıt altındadır. Aynı şekilde Hz. Zekeriyâ'nın yaşlı ve eşinin kısır olduğu halde Hz. Yahya'ya hamile kalması da bunu desteklemektedir. İşte Hz. İsa'nın baba faktörü olmadan bu şekilde doğumu müteşâbih bir olaydır. Bu kural dışı durum böylelikle akıl ve iman sahibi kimselere sunulmuştur. Allah bu müteşâbih durumu, muhkem ayetiyle sabit ve sağlam bir örneğe yönlendirmiş ve gerçek durumunu göstermiştir. Bu muhkem olay Hz. Âdem'in seçilmesi ve yaratılmasıdır. Aynı şekilde Hz. İsa da Peygamber ve bir örnek, ayet, delil olarak seçilmiş ve yaratılmıştır.²²⁵

²²³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: YEK Yayınları, 2021), 2/119.

²²⁴ Âl-i İmrân 3/7.

²²⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/114.

Yukarıdaki alıntılardan anlaşılacağı gibi Elmalılı, klasik dönem müfessirleri gibi Hz. İsa'nın doğumunu bir mucize olarak değerlendirmektedir.

9-Talat Koçyiğit: Talat Koçyiğit öncelikle Hz. İsa ve Hz. Yahya'nın mucize doğum benzerliklerine dikkat çekmiştir.²²⁶ Hz. İsa'nın anne rahminde yaratılmasının Hz. Meryem'e ruhun üflenmesi ile olduğunu, üfleme işinin ise nasıl gerçekleştiğinin sadece Allah tarafından bilinebileceğini söyleyerek bu konuda yorum yapmamıştır. Ona göre Hz. İsa'nın mucizevi bir yolla bu şekilde dünyaya gelmesi, bütün insanlar için Allah'ın sonsuz kudretine bir delildir.²²⁷

Hz. Meryem'in bitki gibi büyütülmesini ele alan Koçyiğit bu durumu ziraat ile uğraşanların bitkinin suyuna, toprağına önem vermesine benzetmiş ve Hz. Meryem'in de böyle ilahi bir terbiye ile büyütüldüğüne dikkat çekmiştir.²²⁸

10-Süleyman Ateş: Çağdaş müfessirlerden Süleyman Ateş Hz. İsa'nın Allah'ın "ol" emriyle var edilen ve mucize bir yaratılışın sonucunda dünyaya gelen bir insan olduğunu söyler.²²⁹ Yanı sıra bakire bir kızın çocuk doğurmasının ve çocuğun babasız doğmasının birer mucize olduğunu ifade eder.²³⁰

2.1.2. Hz. İsa'nın mucizeleri konusunda mutabık olanlar

1-Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır: Elmalılı Hz. İsa'nın İsrailoğullarına bir peygamber olarak gönderildiğini, değişmez sanılan âdetlere aykırı olarak dört mucize gösterip onları imana davet ettiğini ifade ederek mucizeleri ayrıntılı şekilde tefsir etmeyip onların taabbudi yönüne vurgu yapmıştır.²³¹

Elmalılı semadan sofranın indirilmesi hususunda şöyle demektedir: "Havariler tarafından burada açık bir şekilde mucize isteği vardır. Mucizeler ise kişinin imana erişmesi ve peygambere iman etmesi için birer delildir. Mümin kimse zaten delillere inanmış kimsedir. Bu sebeple mucize talebi daha çok kâfirler tarafından gelmiştir. Mümin kimsenin mucize talebinde ısrar etmesi hoş karşılanmaz. İşte bu sebeple Hz. İsa Havarilere "Allah'a karşı saygılı olun, ondan korkun!" demiştir. Yani "Allah'a ve benim peygamberliğime dair olan imanınızın sıhhatine şüphe düşürecek olan davranışlardan kaçının!" şeklinde naif ve ince bir ikazda bulunmuştur.²³²

Elmalılı'nın bu görüşüne göre Havarilerin talebi ve Hz. İsa'nın dua etmesi üzerine sofranın indirilmesi, onların bu mucizeye şahit olduklarında imanlarının artmasına/kuvvetlenmesine sebep olan bir vesile olarak değerlendirilebilir.

2-Seyyid Kutub: Hz. İsa'ya verilen mucizelere değinen Kutub bu konudaki görüşlerini şöyle açıklar: "Hz. İsa henüz beşikte iken yani yeni doğmuş bir bebek iken ve konuşma çağında

²²⁶ Talat Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 7/608.

²²⁷ Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 4/609.

²²⁸ Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 2/455.

²²⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2014), 2/25.

²³⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/522

²³¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/100.

²³² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/787, 788.

değilken konuşmuştur. Bu mucizenin ihsan edilmesinin sebebi, annesinin alışılmamış bir doğum yapması etrafında oluşan şüpheleri bertaraf etmektir. Böylece Hz. İsa annesini ağır bir ithamdan kurtarıp temize çıkarmıştır. Ayette geçen “olgunluk dönemi” anlamındaki *kehlen* kelimesi ise onun yetişkinlik çağına geldiğinde onları Allah’a çağırmak için konuştuğuna delalet etmektedir. Hz. İsa’ya Allah, kendisinin izni dışında hiçbir kimsenin yapamayacağı mucizeler vermiştir. O, Allah’ın izniyle çamurdan kuşa benzer bir şekle üflediğinde Allah’ın izniyle o çamur kütlesi, canlı bir kuş olup uçuyordu. Kör olarak doğmuş âmâyı görecektir şekilde tedavi ediyor, cüzzamlıyı iyileştiriyordu. Hz. İsa bunun için hiçbir ilaç da kullanmıyordu. Hz. İsa Allah’ın izniyle ölüleri diriltiyordu. Bu mucizeler bugün dahi kavranabilmiş değildir.”²³³

Görüldüğü üzere Kutub da konu edindiğimiz olağanüstü halleri mucize olarak nitelendirmiş, bu mucizevi olayları Allah’ın iradesine ve kudretine bağlayarak açıklamıştır. Aynı zamanda o, genellikle mucizelerin iman ve öğüt alma boyutuna vurgu yapmış, bu konularda çıkarımlarda bulunmuştur.

3-Mevdûdî: Mevdûdî, Hz. İsa’nın beşikte konuşmasını yadırgayanalar için “bu yorum bütün olay göz önüne alındığında yanlış bir yorumdur; sadece mucizeyi inkâr etmek için bu yoruma gidilmiştir.” der.²³⁴ Mevdûdî, Hz. İsa’nın diğer mucizelerini, insanların Hz. İsa’nın peygamberliğine inanmaları için gerçekleşen birer olağan dışı olay olarak kabul etmiş ve onları detaylı olarak açıklama yoluna gitmemiştir.²³⁵

4-İbn Âşûr: İbn Âşûr’a göre, Hz. İsa beşikte konuşmuştur. Bunun sebebi atılan iftiralarından annesini temize çıkartmaktır. Yetişkin iken/*kehlen* konuşması da peygamber olduğu zaman insanlara dini anlatmak içindir. ²³⁶ Kuş biçiminde çamura üfleyip kuşun canlanması olayı yoktan var etme manasında anlaşılmalıdır. Hz. İsa burada şekil veren manasında anlaşılmalıdır, çünkü ayette Allah’ın izniyle ifadesi vurgulanır.²³⁷ Cüzzamlı hastaların iyileştirilmesi meselesi çok büyük bir önem taşır. Tevrat’ta da bunun için özel hükümler vardır. Bu sebeple bu mucize büyük bir öneme haizdir. Ölülerin dirilmesi meselesi ise ölülerin kabirden diri olarak çıkartılmasıdır. Hz. İsa bir ölüye Allah’ın izniyle can verip onunla konuşmuştur. Kabinde canlanan ölü, tekrar eski haline dönmüştür. Aynı zamanda İbn Âşûr İncillerde bu olayla alakalı bilgilerin yer aldığını zikreder.²³⁸ Evlerde yenilen, saklanan şeylerin haber verilmesi ve gökten sofraya indirilmesini de mucize olarak ele alan İbn Âşûr, klasik müfessirlerle bu konularda mutabık olmuştur.²³⁹

5-İzzet Derveze: İzzet Derveze’ye göre Hz. İsa’nın eliyle meydana gelen bu mucizeler, ancak Allah’ın izni ve yardımıyla meydana gelmiştir. Hz. İsa bu mucizelerle kendisinin Allah’ın elçisi olduğunu ispat etmiş ve insanları Allah’a kul olmaya çağırmıştır. İzzet Derveze, Hz. Peygambere

²³³ Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 4/492,493.

²³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur’ân*, 3/217.

²³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur’ân*, 1/259.

²³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 7/101.

²³⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 3/251.

²³⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 3/252.

²³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 3/99; 7/107.

bu ayetlerin inme sebebinin bunları o dönemde yaşayan Hıristiyanlara tekrar hatırlatmak olduğunu söylemiştir.²⁴⁰

6-Kur'an Yolu Tefsiri: Kur'an Yolu tefsirinde Hz. İsa'nın beşikte konuşması, ölüleri diriltmesi, hastaları iyileştirmesi vb. haller birer mucize olarak görülmüştür. Hıristiyanların bu mucizeleri gereği gibi anlamayıp bunları Hz. İsa'nın uluhiyetine delil olarak değerlendirdiklerinden söz edilmiştir. Bu sebeple ayetlerde bu mucizelerin Yüce Allah'ın iznine bağlı olduğuna sık sık dikkat çekilmiştir. Bu mucizeler Hz. İsa'nın peygamberliğini desteklemek amacıyla verildiği için, Hz. İsa'nın tanrılığına değil, Allah'ın mutlak kudretine isnat edilmelidir.²⁴¹ Bu yorumlarla beraber Kur'an Yolu tefsirinde Hz. İsa'nın gösterdiği mucizeler ayrıntılı bir şekilde anlatılmamıştır.

7-Muhammed Ali Sâbûnî: Sâbûnî, tefsirinde Hz. İsa'nın bu olağanüstü fiillerini birer mucize olarak nitelendirmiş ve ayetlerde bulunan 'Allah'ın izniyle' terkibine dikkat çekmiştir. Hz. İsa'ya göstermiş olduğu bu mucizelerden dolayı ilahlık atfedilmesinin yanlış olduğunu vurgulamak için bu lafzın her defasında tekrar kullanıldığını belirtmiştir. Sâbûnî, tefsirinde mucizelerin oluş şekline dair ayrıntılı izahlar yapmamıştır.²⁴²

8-Süleyman Ateş: Ateş Hz. İsa'nın mucizelerine dair ayetleri tefsir ederken şunları söyler: "Peygamberimizin huzurunda Hz. İsa ve mucizeleri hakkında soru sorulmuş ve Peygamberimiz bu konuyu anlatmıştır. İncillerde çeşitli şekillerde anlatılagelen Hz. İsa'nın çamurdan kuş yapıp üflemesiyle onların canlanıp uçması, anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirmesi, çağırdığı ölülerin kabirden kalkması, semadan sofraya inmesi gibi mucizeler, Kur'an-ı Kerim'de hatırlatma amacı ile zikredilmiştir."²⁴³

9-Talat Koçyiğit: Koçyiğit'in Hz. İsa'nın mucizeleri hakkındaki sözleri özetle şöyledir: "Hz. İsa'nın beşikte konuşması, atılan iftirallardan annesini tebriye etmek için gerçekleşmiş bir mucizedir.²⁴⁴ Hz. İsa Çamurdan kuş yapıp ona üflediği zaman kuş canlanıp uçmuştur. Bu da Allah'ın ona ihsan ettiği bir mucizedir. İncillerde Hz. İsa'nın anadan doğma kör olanı, sonradan âmâ olanı ve cüzzamlı insanları iyileştirmesi, Allah'ın izniyle üç kişiyi diriltmesi anlatılmaktadır. Şüphesiz ki bu mucizeler Allah'in 'zni ve onun kudretiyle meydana gelmiştir."²⁴⁵

2.2. Klasik Tefsirlerdeki Görüşlerden Farklı Olanlar

Çağdaş dönem müfessirlerinin bazıları Hz. İsa'nın doğumunu, klasik tefsir kaynaklarındaki görüşlerden farklı olacak bir tarzda bilimsel veriler ışığında, insan ve bitki (fitotomi) anatomisi, psikoloji, felsefe vb. bilimlerle açıklama yoluna gitmiştir.

Hz. İsa'nın diğer mucizeleri hususunda ise çağdaş dönemdeki bazı müfessirler, genel itibariyle bunları bilimsel veriler ışığında açıklama yöntemini değil de, mecaz yolu izah etmeyi yeğlemişlerdir. Bu sebeple konuyu "Hz. İsa'nın Doğumunu Bilimsel Veriler Işığında Açıklayanlar"

²⁴⁰ Derveze, *Et-Tefsîrü'l-ḥadis*, 9/258,259.

²⁴¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/361.

²⁴² Sabuni, *Safvetü't Tefasir*, 1/203.

²⁴³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/85.

²⁴⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/444.

²⁴⁵ Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 2/445.

ve “Hz. İsa’nın mucizelerini Mecaz Yoluyla Açıklayanlar” diye iki ayrı başlık altında ele almanın daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

2.2.1 Hz. İsa’nın doğumunun bilimsel veriler ışığında açıklanması

Hız. İsa’nın doğumunun bir mucize olduğunu kabul etmekle beraber bu mucizeyi klasik tefsirlerdeki yorumlardan farklı olarak bilimsel veriler ışığında açıklayan çağdaş dönem müfessirlerinden zikre değer gördüğümüz bazıları şunlardır:

1-Reşîd Rızâ: Reşîd Rızâ’nın, tefsirinde Hz. İsa’nın babasız doğumu ile ilgili yorumlarını ele alarak bu bölüme başlamak istiyoruz. Reşîd Rızâ, öncelikle klasik tefsirlerde de çok karşılaşılan ve Âl-i İmrân, 3/59. ayetine gönderme yapan yaratılış cihetiyle Hz. İsa-Hz. Âdem mukayesesinden bahseder. Müellif sebepler zincirinin her zaman zorunlu olmadığını söyler. Evrendeki olayların sebepler üzerine meydana gelmesi, her zaman bu sebepleri bilmemizi gerektirmez. Varlıkların meydana gelişinde gizli bir sebep olabilir. Bazı olaylar bilinen yolların dışında gerçekleşebilir. Reşîd Rızâ’ya göre böyle olağanüstü olaylar, sebepler âlemini altüst edecek bir nitelik de taşıyabilirler. Bu durumda görünen ve bilinen sebeplerin olayların gerçekleşmesi için aklen zorunlu olmadığı kabullenilmelidir. Dolayısıyla Reşîd Rızâ’ya göre düşünen bir kimsenin sebebi bilinmeyen olayları imkânsız olarak görmekten kaçınması gerekir.²⁴⁶

Reşîd Rızâ’nın, tefsirindeki Hz. İsa’nın doğumuyla alakalı yorumlarına geçecek olursak onları şu şekilde sıralayabiliriz:

a-Reşîd Rızâ, bu görüşünde yaşadığı çağın karakteristik felsefi görüşü olan “dualizm”den etkilenmiştir. Ona göre evrendeki varlıklar iki farklı türdedir. Yoğun cisimler ve şeffaf ruhlar. Biz şeffaf ruhların varlığından canlı bedenlerde gözlemlediğimiz doğum, hareket ve olgunlaşma gibi olaylar vasıtasıyla haberdar oluruz. Örneğin hava olmasa bu canlılar yaşayamazdı. Rüzgâr da bu ruhun eseridir. Yine su yoğun bir madde olmakla beraber şeffaf maddeler sınıfına alınması daha uygundur. Elektrik de bazı katı maddelerde iş görmesinin yanında şeffaf bir varlıktır. “İşte evrende gözlemlediğimiz değişimin çoğu, bizim “ruhlar” olarak adlandırdığımız bu şeffaf varlıkların eseridir. Öyle ki bugün, geçmişte bilginlerin aklına bile gelemeyecek esrarlı gelişmelerle karşılaşyoruz. Düşünme ve isteme yetileri olmayan şeffaf maddelerin durumu böyle olunca, düşünen ve irade eden yüce ruhların bedenleri üzerinde neden kendiliğinden hamile kalmak gibi birtakım etkileri bulunmasın?”²⁴⁷ Yani müellif burada Allah’ın Hz. Meryem’e ruhani bir varlık gönderdiğini, bu ruhani varlığın ona insan suretinde görünüp ona bir ruh üflediğini ve onun rahminde aşılama olayının gerçekleştiğini, Hz. Meryem’in Hz. İsa’ya böylece hamile kaldığını ifade etmiştir.

b-Bir başka delilinde ise doğa bilgisine dayanan akıl yürütme yaparak Hz. İsa’nın doğumunu açıklamaya çalışmıştır. Cansız bir varlıktan, inorganik bir maddeden canlı bir maddenin ortaya getirildiği “yapay doğum” meselesi üzerine fikir yürüten *Menâr* müellifi, bu tür bilimsel verilerden yararlanarak, inorganik bir maddeden bir canlı meydana getiriliyorsa dışı bir varlığın

²⁴⁶ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Çur'âni'l-ğakîm (Tefsîrü'l-Menâr)*, (Kahire: Heyetül Mısıriyye, 1990), 3/254.

²⁴⁷ Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 3/255.

erkeğe ihtiyaç duymadan yavrulaması olmayacak şey değildir demiştir.²⁴⁸ Müellif bu görüşünde döneminin bilimsel kabullerinden etkilenmiştir.

c-Müellif yine bilimsel verilere dayanarak bir fikir ortaya koymuştur. Psikolojiden faydalanmış ve kişinin vücudunda mikrobik bir hastalık olmadığı halde düşünerek kendisini hasta etmesinin ve yine temiz bir su içtiği halde zehirli olduğunu düşünen kişinin zehirlenerek ölmesinin imkânını dile getirmiştir. Bunları göz önünde bulundurarak nasıl sağlam bir insanı düşünceleri hasta edebiliyorsa veyahut hastalarda iyi yönlü düşünceler sebebiyle hastalığın iyileşmesi gerçekleşebiliyorsa, kendisine bir çocuğu olacağı müjdelenen Hz. Meryem'in de aynı şekilde bu işin gerçekliğine kalpten inandığını ve bu sebeple vücudunda bazı değişiklikler meydana geldiğini ve bu iman gücüyle aşılama olayının gerçekleştiğini söylemiştir.²⁴⁹

2-Elmalılı M. Hamdi Yazır: 19. asırda pozitivistlerin ortaya çıkıp yayılmasından sonra artık müfessirlerin eskiye nazaran daha fazla sayılabilecek bir oranda ayetleri bilimsel verilerle açıklama temayülüne girdikleri görülmektedir. Bu temayülün ülkemizdeki öncü temsilcilerinden birinin Elmalılı Hamdi Yazır olduğu ve onun özellikle Hz. İsa'nın doğumuna dair görüşlerinin kendisinden sonra gelen birçok müfessire ilham kaynağı olduğu söylenebilir.

Daha önce arz ettiğimiz gibi Elmalılı'nın Hz. İsa'nın doğumunun mucize olduğunu kabul ederek klasik dönem müfessirlerinin görüşlerini paylaşmıştır. Ancak onun bu konuda çağdaş dönem ile uygunluk arz eden yorumları da mevcuttur. Örneğin Elmalılı Hz. İsa'nın doğum olayına farklı bir pencereden bakarak şu yorumları yapmaktadır: "Allah Kur'an'da ırzını koruyan, İmrân kızı Meryem'i örnek gösterdi. Hz. Meryem itaat eden, ırzını, namusunu sapasağlam koruyan; Cebrail ona görüldüğünde bile "*Senden, çok merhamet eden Allah'a sığınırım...*"²⁵⁰ diyen bir kişidir. Bir hayat başlangıcı olması için ilahi emir olan "*Kün*" emriyle Ona ruhtan üfürüldü." "*Seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.*" (Âl-i İmrân, 3/42) ayeti Elmalılı'ya şu fikri vermiştir: "Bu seçimle Meryem'de o üfürülme anında hem dişi hem erkek özelliği toplanmıştır. Hiçbir kadında görülmemiş bir üstünlükle seçilerek, dıştan bir aşlamaya muhtaç olmaksızın kendine görünen Cebrail'in üfürmesinden hamile kalmıştır. Bir erkeğin sulbünde meni hücreleri, bir kadının rahminde yumurtalık hücreleri nasıl yaratılıyorsa, bakire Meryem'in rahminde ikisi de öyle bir ilahi emirle yaratılmıştır." Yanı sıra Elmalılı Hz. İsa'nın Allah tarafından yaratıldığına, Allah'ın bir kulu olduğuna işaret edip bunda inanılmayacak bir durumun olmadığını söyledikten sonra bilimin ilerlemesi sebebiyle, bazı kimselerin bilimin verilerine güvendiğini, bunları esas kabul ettiğini söyler. Bu kimselerin de imani bir tavır yakalayabilmeleri için durumun bilimsel yönünün de açıklaması gerektiğini ifade eder ve şu izahı yapar: "Öncelikle hayvanlarda "atavizm" soya çekim, önceki ataya çekim vardır. Hz. İsa olayı buna örnektir. Yani bir insandır. İkinci olarak canlılar "monomer/analı" veya "divamer/analı babalı" olmak üzere ikiye ayrılır. Hz. İsa için analı bir hayat olayı vuku bulmuştur. Üçüncü olarak insanlarda erkek, dişi bulunduğu gibi "hüsnâ-yı müşkil" de bulunabilir." Burada Elmalılı açık ifadelerle Hz. Meryem'e hüsnâ demediğini, Kur'an'ın açık ifadesiyle onun kadın olduğunu söylemiştir. "Ancak bundan bir bedende iki çeşit

²⁴⁸ Reşid Rızâ, *Tefsîrül-Menâr*, 3/254

²⁴⁹ Reşid Rızâ, *Tefsîrül-Menâr*, 3/258.

²⁵⁰ Meryem 19/18.

tohumun meydana gelmesinin mümkün olduğu çıkarılabilir,” der. Elmalılı’ya göre Hz. Meryem’in seçilmesinden maksat bu durum olabilir. Elmalılı içine şöyle devam eder: “Dördüncü olarak nutfe tamamen meni değildir. Bu meni içerisinde birçok bezir-i alem (tohum) denilen hücrecikler vardır. Ve bunun hayvanlara özgü bir hayat ile yaşayan bir “huveyn” (gözle görülemeyecek kadar küçük hayvancık) değil, bitkisel hayatta bir “büzeyr” (tohum taneciği) olduğu kabul ediliyor. Bir zamanlar yeryüzünün güneşten koptuğu ve bir ateş sıvısı gibi bulunduğu teorisi, o ateş taneleri arasında böyle bir tohum tanesinin bulunamayacağını gösterdiğine göre bunun sonradan yaratıldığı ve oluşturulduğu bilimin kabul ettiği bir gerçektir. O halde tohum tanesinin oluşumuna kuru topraktan daha elverişli olan bir rahim, bu tohumun gelişmesi için daha elverişli olarak görülmelidir. Böylelikle Hz. Meryem’in rahminde bulunan yumurtacığın tohum tanesi tarafından aşılması mutlak zorunluluk olarak görülemez. Böyle bir tohum tanesinin gelişmesini bilim açıklar denilemez. Zaten Hz. İsa haddini bilmeyen tabiat ilimleri davalarına haddini bildirmek için gönderilmiştir. Beşinci olarak insan madde ile değil ruh ile insandır. Psikoloji açısından bir düşünce vardır ki zihnimizdeki bir olay veya konu, maneviyattan maddiyata intikal edebilir. Kendimizdeki bir şuur hayale, bir hayal harekete geçebilir. Hiç şüphe yok ki bu toplu ve şuarsuz, kendi kendine olan hareket, içimizdeki molekül ve hücre hareketiyle ilgilidir. Demek ki bir soyut anlayış hem mekanik harekete hem zerresel ve kimyasal harekete dönüşebiliyor. Yani bir kelime insanda vicdani bir izlenim oluşturabilir, bu vicdani izlenim yerine göre bütün vücudu kapsayan sağlam bir inanç oluşturabilir, bu inanç bedende etki gösterebilir. Şu hâlde Hz. Meryem’in bu hali yaşadığını düşünmek ve kabul etmek de mümkündür. Ve belki bu şekilde Hz. Meryem’in kalbindeki bir kelime, Hz. Meryem’in rahminde bir tohum ile bir yumurtanın beraberce oluşmasına -Allah’ın izniyle sebep olmuş ve Hz. İsa bundan doğmuştur. Bu da aslında şehvetle ilgili bir mana olmaz, bilakis rahmani bir mana olarak tasavvur edilir. İşte bazı müfessirler, Meryem’in seçilmesi, meleklerin müjdesi, kelimenin oluşumu ayetlerinin psikoloji ilmi açısından böyle bir düşünce ilham ettiğini de söylemişlerdir. Şu hususun da unutulmaması gerekir: Hz. İsa’nın yaratılması bütün muhataplardan önce Hristiyanlara karşı hükümdür. Öncelikle anlaşılması gereken Allah’ı ve insanı tanımak, yaratıcı ile yaratılanı, amir ile memur, hâkim ile mahkûmu fark ettirip itaate davet etmektir.”²⁵¹

Başlarda bahsettiğimiz et-Tahrîm 66/12. ayeti ile el-Enbiyâ 21/91. ayetini ele alan Elmalılı, el-Enbiya suresinin ilgili ayetinde zamirlerin hepsinin müennes olduğunu, bu zamirin semai müennes olan “ferc” kelimesine gönderilme ihtimalinin bulunduğunu söyler ve bunu şöyle izah eder: “Ferc kelimesi lügatte açmak ve ayırmak manasına gelmektedir. Mastar olduğu zaman gam ve kederi açmak manasına geldiği gibi isim olduğu zaman da iki şey arasındaki açıklık olarak herhangi bir yarığa, yırtığa, çatlığa ve aralığa denilir. Ve açıklık anlamıyla özellikle insanın bacakları arası demek olan apış arası manasında hakikattir. Bununla erkek ve dişinin avret mahalli olan uzvundan kinaye yapılır. Ve bu kinaye dişininkinde asıl anlamıyla beraber bulunduğundan dolayı daha fazla yaygın olarak kullanılmıştır. İnsanın çift olan organlarının isimleri Arapçada semai müennes olduğundan bu kelimenin de uzuv manasına gelmesi durumunda göz, kulak, el ve ayak gibi müennes olması gerektiğinden ona dişî zamiri gönderilir.

²⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2/114.

Diğerlerinde ise, iki şey arasındaki açıklık manası düşüncesiyle müennesliği de müzekkerliği de caizdir. Kur'an, yüksek edebî üslubundan dolayı bu bilgi lafızlarını hep kinaye olarak zikreder. İşte el-Enbiyâ 21/91. ayetinde müennes, et-Tahrîm 66/12. ayette müzekker olarak ifade edilmesi, her iki zamirin merciinin ferc olduğunu gösterdiği gibi bundan maksadın bilinen uzuv değil, kinaye veya başka bir mananın olduğu da anlatılmış demektir. Onun için bu hususta İbni Abbas'tan nakledilen tefsirde, 'Cebrail gömleğin yakası içine üfledi.' denilmekle bu üfürmenin aşağıdan değil, yukarıdan olduğu ifade edilmiştir. Üfürme tabir edilmesi de ruhun yayılmasıyla gebeliğin kabarmasından kinayedir."²⁵²

3-Mehmet Okuyan: Çağdaş müfessirlerden Okuyan, Hz. İsa'nın doğum sürecini genel olarak şu şekilde anlatır: "Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı babasız dünyaya getirmesi çok büyük bir mucizedir.²⁵³ Hz. Meryem'e çocuk müjdelenmesi olayında melekler bir grup halinde gelmiştir ve müjdelemeyi Cebrail yapmıştır.²⁵⁴ Hz. Meryem çocuk müjdelediğinde, öncelikle algılayamamış ve kendisine erkek eli değmeden nasıl çocuğunun olacağını sormuştur. Burada Allah yaratma hususundaki eşsiz ve erişilmez kudretini hatırlatmış ve dilediğini dilediği şekilde yaratabileceğini ifade etmiştir.²⁵⁵ Hz. İsa'nın anne rahminde yaratılması hususunda önem arz eden üfleme işleminin yaka yırtmacına, ferce ya da Hz. İsa'ya olabileceği ihtimallerini aktaran²⁵⁶ Okuyan, Hz. Meryem'e ruhun Cebrail tarafından üflendiğini dile getirmiştir.²⁵⁷

Okuyan'a göre Hz. Meryem'in hamilelik süresinde yaşadıkları bu ümmet için herhangi bir mesaj içermediği için o konuda herhangi bir detay verilmemiş ve konu doğrudan doğruya doğum sancısı aşamasına geçilmiştir.²⁵⁸ Hz. Meryem hamileliği boyunca kavmi ile irtibatlı değildi. Zaten doğumunu da uzakta bir bahçede yapmış; doğumdan bir süre sonra çocuğunu kucağına alarak kavmine gelmiştir.²⁵⁹

Yaratılış cihetiyle Hz. Âdem ve Hz. İsa benzerliğine dikkat çeken Okuyan, "burada her insan gibi, her ikisinin de yaratılışının topraktan olduğu beyan edilmiştir ve Hz. İsa'ya uluhiyet isnat edenlere cevap verilmiştir." der. ²⁶⁰

Okuyan Hz. İsa'nın doğumu konusunda şu izaha yer verir: "Hz. İsa da topraktan yaratılmıştır. Onun babası olmadığı için erkeklik hücreleri muhtemelen annesinin üriner sistemine yerleştirilmiş ve kendine dölllenme denenen bir sistemle dünyaya gelmiştir. Onun yaratılış şekli nasıl olursa olsun ister mucizevi bir şekilde isterse her iki hücre türü de annesinden gelerek

²⁵²Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/ 788.

²⁵³ Mehmet Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024), 3/165.

²⁵⁴ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/170.

²⁵⁵ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/180.

²⁵⁶ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 13/75-76.

²⁵⁷ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 14/196.

²⁵⁸ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 13/84.

²⁵⁹ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 13/94.

²⁶⁰ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/222.

olsun neticede insanın yaratılışı da başlı başına bir mucizedir. Burada önemli olan nokta Hz. İsa'nın topraktan yaratıldığı, bir insan olduğu ve ilah olmadığıdır.”²⁶¹

Mehmet Okuyan, Elmalı'nın yumurta ve spermanın Hz. Meryem'in rahminde yaratılması görüşünü beğenmiş ve bu görüşü biraz daha ileri götürmüştür. Genel olarak yapılan tefsirlerin geleneksel söylemin dışına çıkmadığını, mucize doğum denilerek sadece Hz. İsa ile ilişkilendirildiğini, tefsirlerde Hz. Meryem'in rolü üzerinde durulmadığını söyler. Tefsirlerde özellikle et-Tahrîm 66/12. ayette Hz. Meryem'le ilgili olarak kullanılan erkeklere ait “hu” zamirinin izahı konusunda sıkıntı çekildiğini dile getirir.²⁶²

Okuyan, yaratılıştaki insan, yeryüzü (toprak), bitki ilişkisine değinir ve şöyle der: “Kur'an üç değişik yaratmadan söz etmektedir. Bunlardan birincisi ilk insanın ana-babasız yaratılışı, ikincisi ise ana-babadan gelen sperma ve yumurtanın birleşmesiyle gerçekleşen yaratılıştır. Üçüncü yaratma türü ise babasız yaratılıştır ki bunun tek örneği Hz. İsa'dır.²⁶³ Kur'an'da tüm canlıların sudan yaratıldığı ve insanoğlunun yaratılışında toprakla ilişkisinden bahsedilir. İlk insanın topraktan veya çamurdan yaratıldığına dair pek çok ayet vardır.²⁶⁴ Okuyan'a göre her insanın hücreleri doğrudan topraktan veya dolaylı olarak toprağın yetiştirdiği bitkilerden beslenerek gelmiştir. Böylelikle “Allah, sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir.”²⁶⁵ ayeti ile insanların bir bitki gibi büyütülmesi, yetiştirilmesi arasında bir yakınlık kurulmuştur. O, bu ayeti aşama aşama insanların büyümesine ve bitkiler gibi yeryüzünden besin desteği almasına yormuştur. Sözü Hz. Meryem'e getirirken onun farklı bir konumunun olduğunu, zira ayetlerde onun için “Onu güzel bir bitki olarak yetiştirdi” veya “Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi”²⁶⁶ ifadesinin kullanıldığını söyler. ²⁶⁷ Ona göre bunun manası “Hz. Meryem bitkilerdeki üreme sistemine benzer bir şekilde büyütülmüş ve mucize bir yaratılışa mazhar olmuştur.” Güzel bir bitki olarak büyütülmesinden kastedilen ise “vücut özelliklerinin bir kısmının tıpkı bazı bitkilerde olduğu gibi sıra dışı bir özellik oluşturacak şekilde yaratılmış olmasıdır” denebilir. “Burada yaratılışa dair çok önemli bir başka sisteme gönderme yapılmaktadır.” tespitini yapan Okuyan, “Yüce Allah'ın erkeksiz de çocuk doğurabilecek bir sistemi Hz. Meryem'in mucize vücuduna yerleştirdiği anlaşılmaktadır.” der.²⁶⁸

el-Enbiyâ 21/91. ayet ve et-Tahrîm 66/12. ayeti ele alan ve Elmalı'nın “dişil zamirin yumurtaya eril zamirin spermaya işaret ettiği ve her ikisinin Hz. Meryem'de toplandığı” şeklindeki yorumunu beğenen Okuyan, bu yorumu “güzel bir bitki gibi büyütülmesi” ayeti ile birlikte ele alarak Hz. Meryem'in tıpkı bazı bitkilerde olduğu gibi “kendi kendine dölleme” sistemiyle

²⁶¹ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/225.

²⁶² Okuyan, “Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi”, 130.

²⁶³ Âl-i İmrân 3/59.

²⁶⁴ Örnek ayetler için bkz: Âl-i İmrân 3/59; el-Kehf 18/37; el-Hac 22/5; er-Rum 30/20; es-Secde 32/17; Fatır 35/11; el-Mü'min 40/67.

²⁶⁵ Nuh 71/17.

²⁶⁶ Âl-i İmrân 3/37.

²⁶⁷ Okuyan, “Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi”, 134-135.

²⁶⁸ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/145.

donatıldığını ileri sürmüştür.²⁶⁹ Kendi kendine döllenme ise bir bitkide bulunan yumurtanın kendi polenleri ile döllenmesidir. Okuyan'ın düşüncesine göre Hz. İsa'nın doğumu böyle bir döllenme sonucu gerçekleşmiştir.²⁷⁰ Okuyan bitkilerde rüzgâr sayesinde tohumlamanın gerçekleşmesi olayının, Cebrail'in üfürmesiyle Hz. Meryem'in hamile kalmasıyla örtüştüğünü ifade etmiştir.²⁷¹

Yukarıda yaptığımız alıntılardan özetle şu sonucu çıkarabiliriz: Çağdaş müfessirlerden Mehmet Okuyan, Hz. Meryem'in bir erkekle beraber olmadan hamile kalmasını, geleneksel söylemden farklı bir tarzda günümüzdeki pozitif bilimlerin verileri ışığında mümkün olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır.

4-Bayraktar Bayraklı: Çağdaş müfessirlerden Bayraktar Bayraklı, Hz. Meryem'e Hz. İsa'yı müjdelemek için Cebrail'in geldiğini, Hz. Meryem'e melek gönderilerek kadının değerinin ortaya konulduğunu ifade eder.²⁷² Bayraklı'ya göre Allah'ın Hz. İsa'yı "kûn" emri ile Hz. Meryem'in döl yatağında yumurta ve spermsiz yarattığını iddia etmek, tatmin edici bir yaklaşım değildir. Bu sebeple Bayraklı, el-Enbiyâ 21/91 ayetteki 'hâ' zamiri ile et-Tahrîm 66/12 ayetteki 'hû' zamirine dikkat çekerek bu zamirlerin Hz. Meryem'in bünyesinde hem sperm hücreleri hem de yumurta hücreleri üretildiğine delalet ettiğini; "el-Enbiyâ 21/91. ayetteki üfleminin yumurtaya, et-Tahrîm 66/12. ayette zikri geçen üfleminin ise spermaya mahsus olduğunu ve bunun sonucunda Hz. İsa'nın yaratıldığını" söyler.²⁷³

5-Hikmet Zeyveli: Hikmet Zeyveli mucizelerin tabiat kanunlarına aykırı olmayacağını düşündüğü için, bu olayın mucize olduğunu kabul etmekle birlikte, Hz. Meryem'in bir erkekle beraber olmadan hamile kalmasını onun hermafrodit klinefelter yapıya sahip olmasıyla izah etmeye çalışır. Yani normal bir erkek XY, normal bir kadın XX cinsiyet kromozomlarına sahip iken klinefelter türlerin cinsiyet kromozomları XXY olur. Genellikle hermafrodit klinefelter kısır bir tür olarak bilinmekle birlikte, uygun sıcaklık ve kimyasallarla döllenmiş bir yumurtanın gelişerek bir bireyi oluşturduğu görülen parthenogenesis adı verilen bir olgunun mevcut olduğu ifade edilir. Eğer parthenogenesis için uygun koşullar sağlanırsa klinefelter türünün yumurtasının döllenme olmadan da bir cenine dönüşebileceği düşünülmektedir. Omurgasız canlılarda görülen homogenesis'te olduğu gibi bu bebek dişi olabilir. Diğer yandan klinefelter türü annedeki Y kromozomunun varlığı bebeğin erkek olmasını sağlayabilir.²⁷⁴

Kur'an-ı Kerim'de Meryem'in annesinin "Onu kız/dişi doğurdum"²⁷⁵ ayetine baktığımızda Hz. Meryem'in kız olduğunu yani çift cinsiyet gibi bir durumunun söz konusu olmadığını kesin olarak anlıyoruz. Hikmet Zeyveli ise "Onu doğurunca, 'Rabbim!' dedi, 'Onu kız doğurdum.' - Oysa

²⁶⁹ Okuyan, "Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi", 150.

²⁷⁰ Okuyan, "Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi", 153.

²⁷¹ Okuyan, "Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi", 155.

²⁷² Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008), 4/75.

²⁷³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 4/76-77.

²⁷⁴ Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 122-123.

²⁷⁵ Âl-i İmrân 3/36.

Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- Erkek, kız gibi değildir.” ²⁷⁶ mealindeki ayette ‘Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir’ ve ‘Erkek, kız gibi değildir’ ifadelerinin, Hz. Meryem’in aslında bir hermafrodit klinefelter olduğuna, Y kromozomunun varlığından dolayı teknik olarak normal bir dişiden farklı olduğuna dair bir ipucu verdiğini söyler. Yanı sıra Zeyveli, Kur’an’da iki defa geçen “O’na (Meryem’e) ruhumuzdan üfledik” anlamına gelen iki ayetten birisinde (el-Enbiyâ 21/91) müennes zamirin, diğerinde (et-Tahrîm 66/12) ise müzekker zamirin kullanılmasının Hz. Meryem’de hem erkeklik hem dişilik özelliğinin bulunduğuna işaret ettiğini belirtir.²⁷⁷

2.2.2. Hz. İsa’nın mucizelerini anlatan ayetlerin mecazi manalara hamledilmesi

Çağdaş müfessirlerden bazıları Hz. İsa’nın Kur’an-ı Kerim’de zikredilen mucizelerinin sıra dışı olaylar olmadığı kabulünden yola çıkarak söz konusu ayetlerde geçen lafızları mecazi manalara hamletmişlerdir. Onlardan bir kısmını şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Muhammed Esed: M. Esed, Hz. İsa’nın çamurdan yaptığı kuş şekline üflemesi sonucunda o çamur parçasının canlı kuşa dönüşmesini anlatan “*Onu İsrâiloğulları’na elçi olarak gönderecek ve o şöyle diycek: Kuşkuya yer yok, işte size rabbinizden bir mucize ile geldim; size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar ona üflerim, Allah’ın izni ile derhal kuş oluverir; yine Allah’ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir, ölüleri diriltir; ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır.*” mealindeki Âl-i İmrân 3/49. ayet ile aynı konudaki e-Mâide 5/110. ayette geçen “tayr” kelimesini kader manasında tercüme eder ve Arapların bu kelimeyi “kader ve talih” anlamında kullandığını ileri sürerek söz konusu lafzın Kur’an-ı Kerim’de bu manada kullanılmış olmasını iddiasına delil olarak getirir. Başka bir ifadeyle Esed’e göre Hz. İsa kendisine tabi olanlar için bir kader taslağı oluşturacaktır. Bu kader taslağı -Allah’ın izni- ve tabi olanların imanlarının gücüyle gerçekleşecektir. Ancak Esed’in gözden kaçırdığı ve değinip izah etmediği bir husus vardır. O da örnek gösterdiği bütün ayetlerde (el-A’râf 7/131, el-İsrâ 17/13, en-Neml 27/47 ve Yâsin 36/19) bu kelime “*tâir*” şeklinde müfred/tekil formuyla zikredilmiştir. Hz. İsa’nın mucizelerini tadat eden iki ayette ise “*tayr*” şeklinde çoğul formuyla zikredilmiştir.

Esed’in mecaz olarak ele aldığı bir diğer mesele, ölülerin Hz. İsa tarafından Allah’ın izni ile hayata döndürülmesidir. Esed bunu da mecazi manaya hamlederek “bir topluma yeniden hayat vermek” şeklinde açıklar. Esed, Hz. İsa’nın doğuştan körleri ve cüzzam hastalığına yakalananları iyileştirmesini de yine mecaz olarak anlar ve bunu Âl-i İmrân 3/49. ayetin mealinin akabinde zikrettiği açıklamada şöyle izah eder: “Körleri ve cüzzamlıları iyileştirme de benzeri bir anlam kazanır: yani, ruhen hasta ve hakikate karşı kör olan insanların derunî olarak yeniden yaratılmaları.” Ancak Esed’in burada yine üzerinde durmadığı şöyle önemli bir ayrıntı vardır: “Ölü ve âmânın Arapçada ve Kur’an-ı Kerim’de ‘imani olamayan ve hakikati görmeyen’ anlamında mecazi kullanımları vardır. Fakat cüzzamlı için böyle bir mecaz söz konusu değildir. Ayrıca manevi hastalıkları ifade etmek için ölü ve kör lafızları yeterli olduğu hâlde neden üçüncü bir kelimeye ihtiyaç duyulmuştur ve neden diğer hastalıklardan biri değil de sadece cüzzam

²⁷⁶ Âl-i İmrân 3/36.

²⁷⁷ Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 122-123.

hastalığı zikre tahsis edilmiştir?” Ona göre Hz. İsa’nın evlerde yenilen, içilen, saklanan şeylerden haber vermesi konusunda herhangi bir olağanüstülük yoktur. Zira insanların yediklerinden maksat bu dünyada faydalanılan güzel nimetler, biriktirilenlerden maksat ise ahiret için hazine olarak saklanan salih amellerdir.²⁷⁸

Esed, gökten sofraya indirilmesi meselesinde, Hz. İsa’nın burada Allah’tan sofraya istemek için yapmış olduğu duayı, günlük yiyecek isteğinin bir yansıması olarak görmüştür.²⁷⁹

Ayetlerin lafızlarının delaletiyle birlikte burada mucizenin olduğu açıktır. Çamurdan kuşun uçmasını mecaz olarak yorumlayabilmek için hiçbir akli ve nakli bir delil bulunamaz. Ayrıca her dönemde peygamberlere mucizeler verilmiştir. Doğuştan kör kimsenin, cüzzam hastalığına yakalanan kişinin iyileştirilmesi, ölümlerin kabirlerinden canlı olarak çıkarılması gibi olaylar benzerine rastlanamayacak türdendir. Bu sebeple mucize olarak adlandırılması en doğru olanıdır. Ayrıca ayetin siyak-sibakı göz önüne alındığında burada mucize silsilesinden bahsedildiği açıkça görülmektedir.²⁸⁰

Muhammed Esed’in Hz. İsa’nın doğum olayına ve mucizelerine dair çağdaş dönemde gündeme getirilen görüşlerde etkisi olan önemli bir isim olduğunu söyleyebiliriz.

2-Mehmet Okuyan: Çağdaş müfessirlerden Okuyan Hz. İsa’nın beşikte konuşması konusunda iki ihtimalden söz etmektedir. Ona göre, “*mehd*” kelimesinin beşik manasında kullanıldığı düşünülürse Hz. İsa’nın beşikte konuştuğu kabul edilir. O zaman beşikte konuşmasının sebebi Hz. Meryem’e atılan iftirallardan, suçlamalardan onu tebriye etmek olur.

Eğer “*mehd*” kelimesi beşik değil de kucak manasında kullanılmışsa o zaman Hz. Meryem’in Hz. İsa’yı kavmine getirdiği gün kastedilmiş olur. Dolayısıyla bu konuşma bebek iken değil de Hz. İsa’nın çocukluk zamanlarına denk gelmiş olur. Bu takdirde onun muhakemeli bir çocuk olduğuna vurgu yapıldığı söylenebilir.²⁸¹

Okuyan, Hz. İsa’nın doğduğunda eve getirilip belli bir yaşa geldiğini, sonrasında bu konuşmayı yapmış olabileceğini de söyler. Bu arada geçen sürecin tıpkı, hamilelik sürecinin anlatılmadığı gibi, ibret değeri taşımadığından anlatılmadığını düşünür. Aynı zamanda bu görüşlerine Meryem 19/29. ayette geçen “*kâne*” fiilini de delil olarak getiren Okuyan, ayetin “daha dün beşikte olan çocuk” manasına gelebileceğini ifade eder.²⁸² O vakit sanki kavmi Hz. İsa’yı küçümseyerek “daha çünkü çocukla nasıl konuşuruz? Ağzı süt kokan çocukla nasıl konuşuruz?” gibi mecazi anlamlar ifade eden cümleler kurmuştur. Okuyan, Hz. İsa’nın beşikte konuşması hakkında son olarak şunları söyler: “Hz. İsa bu konuşmaları yaptığında belli ki büyümüş ve konuşmaları ile

²⁷⁸ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı* (Meal-Tefsir). Türkçeye çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1/98-99.

²⁷⁹ Esed, *Kur’ân Mesajı*, 1/219.

²⁸⁰ Hasan Hüseyin Havuz, “Muhammed Esed’in Mucize Anlayışına Klasik Tefsirler Işığında Eleştirel Bir Yaklaşım”, *AKİD*, 2/1 (Haziran 2019), 43.

²⁸¹ Okuyan, *Kur’an Tefsiri*, 3/174.

²⁸² Okuyan, *Kur’an Tefsiri*, 3/175.

muhataplarına da seslenip tebliğini yapmıştı zaten. Durum bilindiği için Hz. Meryem ona işaret etmiş ve o da söylemesi gerekenleri muhataplarına söylemiştir. Konuşup konuşmadığı bilinmeyen bir çocuğa işaret etmenin herhangi bir anlamı olmasa gerektir. Belki de Hz. Meryem'e yönelik kavminin suçlamaları onun tebliğinden sonra depresmiş olabilir. Allah doğrusunu en iyi bilendir. Sonuçta şunu beyan edelim: Hz. İsa Eğer beşikte gerçekten konuştuysa ve bu Kur'an'ın açık ifadesi ise buna iman ederiz. Eğer böyle bir kesinlik yoksa konuyu yetişkin iken konuşma şeklinde kabul eder ve bunun nasıl olduğunu anlamaya çalışır, böyle yorumlamaya gayret ederiz.”²⁸³

Okuyan, Hz. İsa'nın çamurdan kuş yapıp onu canlandırması konusunda “أَخْلَقُ” fiiline dikkat çekerek, bu fiilin kullara nispet edildiğinde şekil vermek, ölçüp biçmek gibi manalara geldiğini belirtir. Allah için kullanıldığında hem yoktan var etmek hem de var olan şeyi başka bir şekle dönüştürmek manalarına gelebildiğini dile getirir. Burada asıl maksadın mucizenin insan elinin ürünü olmadığını, Allah'ın izni ve buyruğu ile gerçekleştiğini vurgulamak olduğunu söyler.²⁸⁴

Okuyan “bu olay toplumda nasıl bir karşılık buldu bunu bilemeyiz, çünkü bu olayı gözlemlene imkânımız yoktur. Burada üflemenin hakikatini de bilemeyiz. Üzerinde durduğumuz nokta peygamberin elinden gelen fedakârlığı yapması ve sonucu Allah'a bırakmasıdır.” der.²⁸⁵

Okuyan Hz. İsa'nın cüzzamlı ve körü iyileştirmesini, ruhen hastalıklı olana ve gerçeklere karşı gözünü kapayana iman tebliğ etmek manasında alır. Bu vesileyle Hz. İsa'nın toplumunda köklü bir değişim ve dirilişi gerçekleştirdiğini ifade eder.²⁸⁶ Aynı şekilde ölüleri diriltme olayının da bedenen ölmüş insanların diriltilmesinin bu hayatta birden fazla ölüm tadılmayacağı gerçeği ile çeliştiğini ifade eder ve bu sebeple sözü edilen diriltme ile ölüm halinin mecaz olarak anlaşılması gerektiğini söyler.

Okuyan Hz. İsa'nın evlerde yenilen ve biriktirenleri haber vermesinin ona ilahi mesajla kendisine bildirildiğini ve dolayısıyla bu ihbarın gayptan haber verme manası taşımadığını ifade eder.²⁸⁷

Özetle söylemek gerekirse Okuyan, Hz. İsa'nın konuşması konusunda bu olayın bebeklik çağında veya çocukların konuşabildiği daha ileri bir yaşta vuku bulmuş olabileceğini söyleyerek iki ihtimal üzerinde durmuştur. Hz. İsa'nın âmâyı ve cüzzamlıyı iyileştirmesini, Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesini ise Esed gibi mecazi manaya hamletmiştir.

3-Bayraktar Bayraklı: Bir başka çağdaş müfessir Bayraktar Bayraklı, Hz. İsa'nın beşikte konuşmasının önemli olduğunu, bunun annesini iftiralardan beri kıldığını söyler. Ona göre Hz. İsa'nın peygamber olduğunu beşikte iken açıklamasının büyük değeri vardır. Aynı konuşmayı büyüdüğünde yapsa insanlar için bu kadar değerli olmayacaktı.²⁸⁸ *Kehlen* kelimesin Hz. İsa'nın

²⁸³ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/177.

²⁸⁴ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/185.

²⁸⁵ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/186.

²⁸⁶ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/188.

²⁸⁷ Okuyan, *Kur'an Tefsiri*, 3/189.

²⁸⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 4/83.

nüzulüne delil olarak görmez ve orta yaş döneminde konuşmasının normal olduğunu ifade eder.²⁸⁹

Hız. İsa'nın çamurdan yaptığı kuş şekline hayat vermesini ele alan Bayraklı *tayr* kelimesinin söz konusu ayette kader manasına geldiğini ifade eder. Ona göre Hız. İsa bir kader sureti yapmıştır. "Hız. İsa balçık haline gelen toplumsal hayatı, yüceltici bir kadere dönüştürmüştür." Toplumların bozulmasını, çamur haline dönüşmesine benzeten Bayraklı, peygamberin İlahi mesajı toplumsal hayata üfürünce toplum kanat açmaya başlar, ufuklara uçacak bir yapı ve seviye kazanır" der.²⁹⁰

Bayraklı Hız. İsa'nın alaca hastalığını iyileştirmesini, beyindeki şüpheciliğe, fikri açıdan oturmamışlığa ve nefsinde şeytana yönelmesine, ruhta abraş hastalığı oluşmasına yorar. Körlüğü, gönül gözünün körlüğüne; ölüleri diriltmeyi, manevi olarak ölenleri diriltmeye hamleder. Evlerde saklanan ve yenilen şeylerin haber verilmesini, ekonomik hayatın düzenlenmesini, ahiret hayatı için biriktirilecek güzel amelleri ifade ettiğini belirtir.²⁹¹

Yukarıdaki alıntılardan anlaşılacağı üzere Bayraklı, Hız. İsa'nın bebek iken konuşmasının dışındaki mucizelerini anlatan ayetleri mecazi manalara hamletmiştir.

2.2.3. Hız. İsa'nın doğumunun mucize olarak değerlendirilmemesi

Tefsir tarihine bakıldığında müfessirlerin peygamberlerin mucizeleri konusundaki geleneksel söylemlerinin genel olarak değişmeden 19. yüz yıla kadar devam edip geldiği müşahede edilir. 19. Yüz yılda Avrupa'da ortaya çıkan ve 20. Yüzyılda hızla bütün dünyaya yayılan Pozitivizm'in elbette İslam dünyasında da bazı etkilerinin görülmesi doğaldır. Bu etkilerden biri, belki de en önemlisi Peygamber mucizelerini sıradan tabiat olayları ile izah etme temayülüdür. Nitekim mucizeler konusunda başlangıçtan 19. asra kadar devam eden geleneksel söylemin bu tarihlerde değişmeye başlamış olması söz konusu tespiti teyit etmektedir.

Bu söylemde ilk sayılabilecek değişim Muhammed Abduh'un (1849-1905) Fil suresinde anlatılan Fil vakasında Ebrehe'nin ordusunun üzerine gönderilen ve o zamana kadar "kuşlar" diye anlaşılan "*tayr*" kelimesine "çiçek hastalığı mikrobu taşıyan sinekler" manasını vermesiyle başlamıştır. Akabinde Hamîdüddin Ferâhî (1863-1930) aynı kelimeye "taş-toprak taşıyan rüzgâr" anlamını vermiştir. Bu iki müfessirden sonra Fil suresindeki bu kelimeyi geleneksel söylemden farklı manalara hamledenler olmuştur. Örneğin Mikail Bayram Ebrehe'nin ordusunun helak sebebini taş atan kuşlara değil de o sırada ortaya çıkan volkanik bir patlamaya bağlamaktadır. Başka bir ifadeyle Mikail Bayram'a göre "*tayr*" kelimesi, volkanik bir patlamayı ifade etmektedir.²⁹²

Modern dönemde ortaya çıkan pozitivizm ve benzeri ideolojilerin etkisiyle İslam dünyasında hissî mucizelere karşı ya inkâr ya da mesafeli duruş sergileyen görüş sahipleri ortaya çıkmıştır. Hissî mucizeler konusundaki bu genel tavır Hız. İsa'nın doğum olayına ve mucizelerine de

²⁸⁹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 4/84.

²⁹⁰ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 4/97-98.

²⁹¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 4/98-101.

²⁹² Daha fazla bilgi için bkz. Recep Orhan Özel, "Fil Sûresi İle İlgili Modern Yorumların Kritiği", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2020), 341-362.

aksetmiştir. Dolayısıyla çağdaş dönemde Hz. İsa'nın doğumunun sıra dışı olmadığını, ona atfedilen fiillerin gerçekte harikulade olaylar sayılamayacağına dair görüşlere sıkça rastlanır olmuştur. Biz burada bu görüş sahiplerinden örnek kabilinden sadece üç tanesini zikretmekle yetineceğiz.

1-Muhammed Esed: Söz konusu görüşü savunanlardan birisi Muhammed Esed'dir. Ona göre "Biz Ona ruhumuzdan üfledik"²⁹³ ayetiyle kastedilen Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalmasıdır. Çünkü Kur'an'da sabit olduğu üzere her insana ruh üfürülür.²⁹⁴ "İffetini korumuş olan kadını da an!"²⁹⁵ meâlindeki el-Enbiyâ 21/91 ayetteki وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا ibaresi üzerinde duran Esed, bu fiilin buradaki anlamını "yasak ve kınanmış olan şeyden kaçınma" diye tespit eder ve bu mananın Hz. İsa'nın meşru olmayan bir birleşmenin sonucu doğduğu yolundaki herhangi bir iftiraya temel teşkil edebilecek her türlü hafiflikten uzak olduğuna delalet ettiğini söyler.²⁹⁶ Ruhun her insana üflenene ruh olduğuna değinen Esed, Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğine dair iddiaları Kur'an tefsiri dışında kabul eder. Hz. İsa'nın babası olduğunu ise açık açık ifade etmez.²⁹⁷

Esed, yaratılış cihetiyle Hz. Âdem ve Hz. İsa'nın benzerliği konusunda bu ayetin Hıristiyanların Hz. İsa'nın ilah olduğu iddiasını, onun da Hz. Âdem gibi bir insan olduğunu nazara vererek çürüttüğünü söyler ve şöyle devam eder: "Hz. İsa'nın Hz. Âdem -ki, bu bağlamda bütün insan soyunu ifade etmektedir- gibi sadece topraktan yaratılmış, yani, toprağın üzerinde ve altında asal şekillerinde bulunan organik ve inorganik maddelerden yaratılmış bir ölümlü olduğu gerçeğini vurgular."²⁹⁸

Yukarıdaki ifadelerde Esed'in Hz. İsa'nın babası olmadan sıra dışı bir şekilde dünyaya geldiğine dair açık bir beyanına rastlanmadığı için onun bu husustaki görüşünü kesin ve net olarak tespit etmek mümkün görünmemektedir. Ancak o "Hz. Meryem'i hamile kalması konusunda meşru olmayan bir beraberlikten tenzih etmekle yetinmektedir.

2-Mevlâna Muhammed Ali: Hz. İsa'nın doğumunun sıra dışı olmadığına dair görüş beyan edenlerden biri de Mevlâna Muhammed Ali'dir. O, Kur'an'da Hz. Meryem'in kocasından bahsedilmemesinin Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğine delalet etmediğini savunmuştur. Ona göre mesela Kur'an'da Hz. Musa'nın babasından bahsedilmemesi, onun babası olmadığı ve babası olmadığı halde dünyaya geldiği anlamına gelmez. Aynı kıyası Hz. İsa'ya tatbik eden Mevlâna Muhammed Ali, Hz. İsa'nın her insan gibi anne ve babasının olduğunu; babasının Yusuf, annesinin Meryem olduğunu belirtmiştir. Kur'an'da İsa'nın "Meryem oğlu İsa" şeklinde annesine

²⁹³ el-Enbiya 21/91, et-Tahrim 66/12.

²⁹⁴ el-Hicr 15/159, Sa'd 72/160, es-Secde 9/161.

²⁹⁵ el-Enbiyâ 21/91.

²⁹⁶ Esed Kur'an Mesajı, 2/666-663.

²⁹⁷ Esed, Kur'an Mesajı, 2/611.

²⁹⁸ Esed, Kur'an Mesajı, 1/101.

nispet edilerek anılmasının sebebini ise Hz. Meryem'in Yusuf'tan daha tanınmış bir şahsiyet olmasına bağlamıştır.²⁹⁹

Mevlâna Muhammed Ali, "Meryem, 'Rabbim! Ben nasıl çocuk sahibi olabilirim? Bana hiçbir erkek eli dokunmadı ki' deyince, (melek), evet! (Söylediğin doğru) Fakat Allah dilediğini yaratır. Çünkü Allah bir şeyin olmasına karar verdiğinde ona sadece 'ol' der ve o şey hemen oluş sürecine girer." mealindeki Âl-i İmrân 3/47 ayetin tefsiri sadedinde şunları söyler: "Hz. Meryem bu sırada daha nişanlanmamıştı ve nişanlanacağından haberi de yoktu. Bu sebeple 'bana erkek eli dokunmadı' demiştir. Melekler de 'evet söylediğin doğru!' demişlerdir. Dolayısıyla bu doğum normal seyrinde gerçekleşmiştir." Yanı sıra ona göre Hz. Meryem'in başka çocukları da vardır ve bunların hepsine de doğal yolla hamile kalmıştır. O, yaratılış cihetiyle Hz. İsa'nın Hz. Âdem'e benzetildiği ayetin bir mucizeye işaret etmediğini, Hz. İsa'nın Hz. Âdem gibi bir beşer olduğunu, bu ayetin Hristiyanların Hz. İsa'ya uluhiyet atfetmesinin yanlışlığına işaret ettiğini dile getirir.³⁰⁰

Bu ifadelerden açıkça anlaşılacağı üzere Mevlâna Muhammed Ali, Hz. İsa'nın doğumunu sıradan ve olağan bir olay olarak görmektedir. Ona göre Hz. Meryem her kadın gibi normal ve doğal yolla hamile kalmış ve Hz. İsa'yı dünyaya getirmiştir.

3-Mustafa Öztürk: Hz. İsa'nın doğumunu olağan bir hadise olarak değerlendirenlerden birisi de Mustafa Öztürk'tür. Öztürk, "Allah'ın bir şeye ol deyince o şeyin olması, ilahi kudretin azametine işaret eder" der ve bunun sebep sonuç ilişkilerini ortadan kaldırmadığını dile getirir. Başka bir ifadeyle o, Hz. Âdem'in ve Hz. İsa'nın yaratılışının sebep sonuç ilişkisine uygun olduğunu söyler.³⁰¹ Hz. İsa'nın doğumunun mucize kavramıyla da izah edilemeyeceğini, İsa'nın sebep-sonuç ilişkisine uygun şekilde dünyaya geldiğine dair bir delile sahip olmamızın onun doğumunu olağandışı hadise olarak görmemizi gerektirmeyeceğini belirtir.³⁰² Kur'an'ın teosentrik dil dizgesi özelliğine dikkat çekerek sebeplerin hafzedilerek anlatıldığını ve sadece sonuca dikkat çekildiğini hatırlatır. Ona göre bu eksiltilmiş ifade, Müslümanlar tarafından mucize olarak anlaşılmalıdır. Oysa İsa, her insan gibi dünyaya gelmiştir. Babasız dünyaya geldiğini kabul edecek olursak o takdirde Meryem, tek yanlı eşeyli üreme ya da döllensiz üreme (partenogenez) yoluyla hamile kalmış olabilir.³⁰³

Alıntı yaptığımız bu ifadelerinde Mustafa Öztürk, Hz. İsa'nın doğum olayının olağan bir hadise olduğunu açıkça beyan etmektedir. Babası olsun ya da olmasın, her iki ihtimale göre de sonuç aynıdır.

²⁹⁹Ali Bakkal, "Hz. İsa'ya Atfedilen Mucizelerin Olağanüstülük Açısından Tahlili", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45 (Şubat 2022), 68. Akt. M. Muhammed Ali, *The Holy Quran with English Translation and Commentary*, (Ohio: 2002), 148-149.

³⁰⁰ Bakkal, "Hz. İsa'ya Atfedilen Mucizelerin Olağanüstülük Açısından Tahlili", 64. Akt. Muhammed Ali, *The Holy Quran*, 148-154.

³⁰¹ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 260.

³⁰² Öztürk, *Kıssaların Dili*, 262-263.

³⁰³ Öztürk, *Kıssaların Dili*, 263.

2.2.4. Hz. İsa'nın mucizelerinin varlığının kabul edilmemesi

Çağdaş dönemde Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın mucizelerini anlatan ayetlerde geçen ve klasik dönem müfessirleri tarafından "mucize" diye anlaşılan "ayet" kelimesinin bu manada olmadığına ve dolayısıyla Hz. İsa'ya isnat edilen fiillerin olağan dışı sayılamayacağına dair görüşler mevcuttur. Bu görüşleri savunanlardan örnek kabilinden iki tanesini zikretmekle yetineceğiz.

1-Hikmet Zeyveli: Hikmet Zeyveli öncelikle Hz. İsa'nın mucizelerini konu edinen ayette geçen 'ayet' kelimesinin mucize olarak anlaşılmasının hatalı olduğunu dile getirmiştir.³⁰⁴ Zeyveli mesela ölülerin diriltmesi olayını İncillerden örnek göstererek açıklamış ve İncillerde ölü diriltmesinin Havarilere bile isnat edildiğine işaret etmiştir. Semantik bakımdan Arapça ile İbranice'nin aynı dil ailesinden olduğunu belirtmiş ve İncil'de bulunan mecaz anlatımın Kur'an'da da bulunduğunu ileri sürmüştür. Hz. İsa'nın zikrettiğimiz mucizelerini, "ilahi hidayet'in etkisini tasvir eden mecazi ifadeler" olarak nitelendirmiştir.³⁰⁵

Zeyveli beşikte konuşma mucizesini ise "mehd" kelimesine "bir civan/gencecik" manasının verilerek anlaşılmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir. O halde mana şu şekilde olur: "Ve o İsa bir civan (gencecik) iken de yetişkin iken de insanlarla konuşacak."³⁰⁶ Hz. İsa'nın anne kucağında yapmış olduğu konuşmayı ise küçük bir bebeğin yapamayacağını; bunu ancak görev almış yetişkin bir peygamberin yapacağı konuşma olarak değerlendirmiştir. Zeyveli'ye göre Hz. İsa delikanlı olunca annesiyle birlikte bineğe binerek hahamların yanına gelmiş ve onlarla konuşmuştur. Bu arada geçen zamanı da Kur'an'ın her şeyi ayrıntısı ile anlatmamasına bağlamıştır.³⁰⁷

Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesini ele alan Zeyveli, yaratma ve diriltmenin ancak Allah'a mahsus olduğunu, insana izafe edilen diriltme fiilinin ancak mecaz anlamı taşıdığını söyler. Aynı şekilde Ona göre "Hz. İsa'nın körlerin gözünü açması, cüzzamlıları tedavi etmesi, çamurdan yaptığı kuş şekline hayat vermesi, ilahi hidayet'in etkisini tasvir eden mecazi ifadelerdir."³⁰⁸ Hz. İsa'nın evlerde neyi yiyip neyi sakladıklarını haber vermesini, "helal olarak neyi biriktirebilirsiniz, helal olarak neyi saklayabilirsiniz, onu size bildireceğim" şeklinde anlamıştır.³⁰⁹ Gökten sofrayı indirilmesi meselesine de değinen Zeyveli, Havarilerin bir sofrayı indirilmesi talebinin olduğunu, Allah'ın da bu sofrayı indirmeye kadir olduğunu, fakat sofranın kesin indiğine dair bir delil bulunmadığını, ayetle ilahi tehdit alan Havarilerin sofrayı istemekten vazgeçtiğini, Allah'ın da sofrayı indirmediğini ifade etmiştir.³¹⁰

2- Mustafa Öztürk: Mustafa Öztürk, Kur'an'ın Hz. İsa'nın bir ilah olmadığını, onun İsrailoğullarına gönderilmiş, onları Allah'a kulluğa davet etmiş bir peygamber olduğunu vurguladığını söyler.

³⁰⁴ Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 130.

³⁰⁵ Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 133.

³⁰⁶ Hikmet Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 134. Meal işaret edildiği gibi Hikmet Zeyveli'nin kendi kitabından alıntılanmıştır. Diğer aktarılan mealler gibi Kuran Yolu meal ve tefsirinden alınmamıştır.

³⁰⁷ Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 136

³⁰⁸ Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 133.

³⁰⁹ Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 134.

³¹⁰ Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb*, 138.

Ona göre Kur'an'da Hz. İsa ile ilgili bilgiler açık ve anlaşılırdır. Kur'an Hz. İsa'yı konu edinirken iki temel vurgu üzerinde durur. Birincisi Hıristiyanların yanlış inancını tashih etmek, ikincisi onun Yahudilerin iftiralardan beri olduğunu vurgulamaktır. Kur'an'da büyük oranda İncillerdeki İsa portresi konu alınmıştır. Bu sebeple Hz. İsa'nın doğumu, beşikte konuşması, ölüleri diriltmesi, körü ve cüzzamlıyı iyileştirmesi gibi hususlar zikredilmiştir. Öztürk'e göre Hz. İsa konusunda Kur'an öncelikle Hıristiyanlara ve Yahudilere hitap etmiştir. Bu nedenle bazı hususlar müphem kalmıştır. Bu durum ilk Müslüman neslin Hz. İsa hakkındaki ayetleri anlamasını zorlaştırmıştır. Bunların anlaşılması için sonradan Müslüman olan Hıristiyan ve Yahudilerden bu konu hakkında bilgi alındığı için çok farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak: "gerek nüzul dönemiyle aramızdaki uzun tarihsel mesafeden, gerekse tefsir literatüründeki yorum çeşitliliğinden dolayı Kur'an'daki Hz. İsa, çağdaş Müslümanlar tarafından çözülmesi imkânsız görülen bir bilmeceye dönüşmüştür."³¹¹

Öztürk'ün mucizeler konusundaki temel yaklaşımı "doğal olayların Allah merkezli dil dizgesi çerçevesinde metafizik faktörlerle açıklandığı" şeklindedir. Ona göre sebepler âleminde vuku bulan her şeyin Allah'a isnat edilmesindeki amaç, politeist toplumun zihin dünyasında bilinç oluşturmaktır.³¹² Öztürk, Kur'an'da geçen ateşin yakmaması, kayadan su fışkırması ve ölünün dirilmesi gibi mucize diye bilinen olayları "Orta çağa özgü akıl ve idrak düzeyine uygun anlatımlar" olarak tavsif etmektedir. Kısacası Öztürk'e göre mucize diye anılan hadiseler, gerçekte sebep-sonuç çizgisi içinde cereyan eden olaylardır.³¹³

Öztürk'ün bu ifadelerinden yola çıkarak ona göre Hz. İsa'ya nispet edilen bütün mucizelerin tıpkı diğer mucizeler gibi sebep-sonuç ilişkisi içinde vuku bulmuş sıradan olaylar olduğu söylenebilir.

³¹¹ Öztürk, *Kıssaların Dili*, 302.

³¹² Öztürk, *Kıssaların Dili*, 12-14.

³¹³ Öztürk, *Kıssaların Dili*, 14

SONUÇ

Mucizeler Allah tarafından peygamberlere bahşedilen ve onların Allah tarafından görevlendirilmiş elçiler olduklarına delil teşkil eden olağanüstü olaylardır. Bazı kavimler Peygamberlerinden bir ayet/mucize göstermesini istemişlerdir. Bu mucizeler çoğu kez inanmaya meyilli olanların imanını, inkârcıların da inadinı artırmıştır. Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelişi başta olmak üzere Allah'ın izni ile çamurdan yaptığı kuş şekline hayat vermesi, ölüleri diriltmesi, evlerde yenilen ve saklanan yiyecekleri haber vermesi gibi olağanüstü olaylar Kur'an'da söz konusu edilen mucizelerdendir. Bu gibi mucizelerin anlaşılması hususunda Klasik dönem müfessirleri ile Çağdaş dönem müfessirleri arasında belirgin farklılıklar mevcuttur.

Klasik dönem müfessirleri genellikle mucizeleri daha çok inanılması, peygambere olan imanı artırması bakımından ele almışlar ve olayları vuku bulduğu şekliyle kabul etmişlerdir. Kelimeler üzerinde yorum yapma geleneği de klasik müfessirler arasında yaygındır. Hz. İsa'nın Allah'tan bir kelime ve ruh olması, bu müfessirler tarafından onun mucize doğumu kapsamında ele alınmıştır. Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri yöntemi kullanılarak Hz. İsa'nın doğumu, yaratılış cihetiyle Hz. Âdem'e benzerliği ile açıklanmıştır. Hamileliğin normal dokuz aylık bir süreç mi takip ettiği, yoksa normal sürecin dışında mı seyrettiği, Hz. Meryem'in nerede doğum yaptığı gibi konular da klasik tefsirlerde detaylı olarak ele alınmıştır. Hz. İsa'nın mucizeleri konusunda ise klasik dönem müfessirleri, genel itibarıyla bu mucizelerin lafızların delalet ettiği zahir manasıyla vuku bulduğu görüşündedir. Onlara göre Kur'an'da bu mucizelerin anlatılması, nüzul döneminde yaşayan Hıristiyanlara bir hatırlatma niteliğindedir.

Çağdaş döneme gelindiğinde hem geleneksel söylemin devamı olan hem de mucizeleri bilimsel veriler ile tahlil edip açıklamaya çalışan görüşler ortaya çıkmıştır. Bununla beraber çağdaş dönem müfessirlerinin büyük bir kısmının geleneksel yaklaşımdan yana oldukları görülmektedir. Geriye kalan ve diğerlerine göre daha az sayıda olan müfessirler ise iki grupta mütalaa edilebilir. Bunlardan ilki geleneksel söylemde olduğu gibi mucizenin varlığını kabul eder. Ancak bunları günümüzdeki bilimsel verilerin ışığında izah etmeye çalışır. İkinci grup ise mucizenin varlığını kabul etmeyerek Hz. İsa'nın doğumunu ve mucize olarak nitelendirilen bir takım fiillerini sebep-sonuç ilişkisi içinde gelişmiş sıradan hadiseler olarak görür. Söz konusu hadiseleri dile getiren ayetlerdeki lafızların hakikat olmayıp mecazi ifadeler olduğunu söyler.

Klasik tefsir kaynaklarında Hz. Meryem'in hamile kalma olayı ayetlerin zahir manası esas alınarak şöyle özetlenir: Hz. Cebrail, Hz. Meryem'e gelmiş ve ona tam bir insan suretinde görünmüştür. Hz. Meryem Cebrail'i gördüğü vakit ondan korkmuş, yüksek ahlakının bir gereği olarak kendisine dokunmamasını istemiş ve ondan Allah'a sığınmıştır. Melek ise Hz. Meryem'e kendisinin bir çocuk bağışlamak için Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu ifade etmiştir. Hz. Meryem, ona *"bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?"* şeklinde bir soru yöneltmiştir. Cebrail ise bunun önceden kararlaştırılmış bir iş olduğunu, Rabbinin böyle dilediğini, Allah için babasız bir çocuk yaratmanın kolay olduğunu, bunun o zamanda yaşayan insanlar için bir imtihan vesile olacağını söyler. Yanı sıra bu çocuğun insanlar için bir ayet/delil kılınacağını ifade eder. Bu konuşmalardan ve Hz. Cebrail'in ruh üflemeinden sonra Hz. Meryem

hamile kalır. Hz. Meryem'in uzak bir yere çekilmesinin sebebi, kendisinin hamile olduğunun fark edilip inanlar tarafından iftira ve kınamalara maruz kalmaktan kurtulma niyetidir.

Hz. Meryem'in hamilelik süresi de klasik tefsir kaynaklarında tartışılan konulardan biridir. Bazıları normal bir süreçten söz ederken bir kısmı bu sürenin daha kısa olduğu görüşündedir. Yine bu müfessirlere göre, Hz. Meryem bebeğini dünyaya getirip onu kucağına almış ve insan içine çıkmıştır. Yadırganıp kınandığında kucağındaki bebeğe işaret etmiş ve o da mucize kabilinden konuşmuştur.

Müfessirlerin peygamberlerin mucizeleri konusundaki geleneksel söylemleri 19. yüz yıla kadar değişmeden gelmiştir. 19. Yüz yılda Avrupa'da ortaya çıkan ve takip eden yıllarda hızla bütün dünyaya yayılan Pozitivizm, İslam dünyasında da etkili olmuştur. Bu etkinin doğal bir sonucu olarak Peygamber mucizelerini sıradan tabiat olayları ile izah etme eğilimi ortaya çıkmıştır. Örneğin Muhammed Abduh, Fil suresinde geçen ve "kuşlar" diye anlaşılan "tayr" kelimesine "çiçek hastalığı mikrobu taşıyan sinekler" manasını vermiştir. Daha sonra gelen Hint-Alt kıtası müfessirlerinden Hamîdüddin Ferâhî aynı kelimenin "taş-toprak taşıyan rüzgâr" anlamında kullanıldığını söylemiştir. Bu iki müfessirden sonra çağdaş dönmede söz konusu kelimeyi farklı manalara hamletme temayülü devam etmiştir.

Kısacası modern dönemde ortaya çıkan pozitivizm ve benzeri ideolojilerin etkisiyle İslam dünyasında hissî mucizelere karşı geleneksel söylemden farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bazı müfessirler tarafından Hz. İsa'nın doğum olayı ve mucizeleri de bu kapsamda değerlendirilmiş; bunların mucize diye nitelenen sıra dışı olaylar olmadığı iddia edilmiştir.

Arka planını kısaca özetlemeye çalıştığımız çağdaş dönemde zuhur eden görüşlerin bazısına göre Hz. İsa'nın babasız doğması bilimsel verilere göre mümkündür. Diğer bir kısım görüşlere göre ise Hz. İsa'nın doğumu normal ve doğal yolla olmuştur. Hz. İsa'ya nispet edilen ve mucize diye nitelenen sıra dışı olaylar aslında sıradan ve olağan olaylardır.

Sonuç olarak çağdaş dönemde Muhammed Abduh ile başlayan süreçte çoğu müfessir döneminin getirdiği yeni yönelimlerin etkisiyle Hz. İsa'nın doğumu ve mucizeleri konusunda geleneksel söylemden farklı görüşleri gündeme getirmiştir. Böylece bilimsel veriler, psikoloji, ortaya yeni çıkan felsefi düşünceler tefsirde kendisine yer bulmuştur. Bazı müfessirler geleneksel söyleme bağlı kalmayı tercih ederken, biraz da günümüz insanına Kur'an'ı daha iyi anlatabilme niyeti ile diğer bir kısım müfessirler ve bilim insanları yeni yorumlar getirmeyi yeğlemiştir. Bu yorumların daha detaylı bir şekilde incelenmesini, arka planının ve karşılıklı etkileşim olup olmadığının tespit edilmesini teklif ediyoruz.

KAYNAKÇA

Alhouran, Hadıl İbrahim. *Kur'an-ı Kerim ve Tefsir Kaynaklarında Hz. Meryem ve Oğlu İsa*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Ali, M. Muhammed. *The Holy Quran with English Translation and Commentary*. Ohio: 2002.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2014.

Bağdâdî, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422.

Bakkal, Ali. "Hz. İsa'ya Atfedilen Mucizelerin Olağanüstülük Açısından Tahlili", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45 (Şubat 2022), 66-85.

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008.

Beğavî, Ebü Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-. *Me'âlimü't-tenzîl*, thk. Abdürrezzak el-Mehdî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî 1420.

Beyzâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. Thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî. Beyrut: Daru'l İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1997.

Bulut, Halil İbrahim. "Mucizenin İmkân ve Delâleti Konusunda İleri Sürülen İtirazlar", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (Haziran 2001) 173-197.

Derveze, Muhammed İzzet. *Et-Tefsîrü'l-ħadîs*, (Kahire: Daru İhyai Kütübi'l Arabiyye, 1963.

Ebussuud, El-İmadi Muhammed Bin Muhammed Bin Mustafa. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Beyrut: Daru'l İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1985.

Efil, Şahin. "Mucizenin 'Bilimsel Yorum 'unda Meşruiyet Krizi" *Marife Dergisi*, 2 (Eylül 2006), 179-195.

Erzincan, Tuğba. "Mihrap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mihrap>

Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı (Meal-Tefsir)*. Türkçeye çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2009.

Ezherî, Ebü Mansûr Muhammed b. Aħmed b. Herevî. *Tehzîbu'l-luġa*. nşr. Muhammed 'Avd Mer'ab. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001.

Güler, Ümmühan. *İncil ve Kur'an'da Hz. Meryem'in Doğumu ve Hamileliği Süreci*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Halîl b. Aħmed, Ebü 'Abdurrahman Halîl b. Aħmed Ferâhîdî. *Kitâbu'l-'ayn*. nşr. Mehdî el-Maħzûmî, İbrahim Sâmirrâî. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, t.y.

İbn Dureyd, Ebü Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Dureyd el-Ezdî. *Cemheretu'l-luġa*. nşr. Remzî Munîr Ba'lebekkî. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâ'yîn, 1408/1987.

Harman, Ömer Faruk. "Meryem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/meryem>

Harman, Ömer Faruk. "İsa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/isa>

Havuz, Hasan Hüseyin. "Muhammed Esed'in Mucize Anlayışına Klasik Tefsirler Işığında Eleştirel Bir Yaklaşım", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2/1 (Haziran 2019), 18-50.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tunusiyye, 1984.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabiyye, 1422.

İsfahânî, Râgıb el-. *Müfredat fi-Garibil Kuran*. Beyrut: Darul Kalem, 1991.

İslam, Hasan Hüseyin. "Yeni Ahit'te ve Kur'an'da İsa'nın Doğumuna Mukayeseli Bir Yaklaşım", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Ocak 2021), 230-254.

Küçük, Abdurrahman vd., *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2014

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

Kesîr Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer İbn. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. thk. Samî b. Muhammed Selâme, Riyad: Dâru Tayyibe, 1999.

Kitab-ı Mukaddes. Erişim 12 Temmuz 2023. <https://www.kitabimukaddes.com>

Koçyiğit, Talat. *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.

Kur'ân Yolu. Erişim 8 Ocak 2022. <https://kuran.diyamet.gov.tr>

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berduni ve İbrahim İtfıyyîş. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 1964.

Kutup, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. çev. İ. Hakkı Şengüller, Bekir Karlığa, M. Emin Saraç. İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1979.

Mahallî Celâleddin el-. - Süyûtî, Celâleddin es-. *Tefsîrü'l-Celâleyn*. Beyrut: Daru'l Hayr, 2003.

Merâğî, Ahmed Mustafa el-. *Tefsîru'l-Merâğî*. Kahire: Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1946.

İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Darul Sadiri 1993.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr el-. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Thk. Mecdi Bâsellûm. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426.

Mâverdi, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *En-Nüket ve'l-'uyûn*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012.

Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ El-. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.

Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. Beyrut: Darü'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.

Okuyan, Mehmet. *Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2024.

Okuyan, Mehmet. "Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 130-157.

Özel, Recep Orhan. "Fil Sûresi ile İlgili Modern Yorumların Kritiği", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 341-362.

Öztürk, Mahmut. *Mucizelerle Dolu Bir Hayat Hz. İsa*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.

Parlak, Şükran. *İnciller'de ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa ile İlgili Olağanüstü Haller*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Râzî, Fahreddin er-. *Mefâtîhu'l-ğayb*. Beyrut: Daru'l İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1999

Rızâ, Muhammed Reşîd. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm* (Tefsîrü'l-Menâr. Kahire: Heyetül Mısıriyye, 1990.

Sabuni, Muhammed Ali Es-. *Safvetü't Tefasir*. Beyrut: Darül Kuran'ı Kerim, 1981.

Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr Mar'aşlı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2002.

Süleyman, Mukatil B. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. Beyrut: Darü İhyai't Türâsi, 1423.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *Ed-Dürrü'l-Mensûr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1983.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-. *Cami'u'l-beyan `an te'vili'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Kahire: Daru'l-Hicr, 1422/2001.

Tümer, Günay. *Hıristiyanlıkta ve İslam'da Hz.Meryem*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Ünal, Zeki. *Hz. İsa'nın Dönüşü Meselesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.

Yavuz, Yusuf Şevki; Çetin, Abdurrahman. "Âyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Ekim 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayet>

Yavuz, Yusuf Şevki. "Ruh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Eylül 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ruh>

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed ez-. *el-Keşşâf 'an hakâ'ik-ı gavâmiği't-te'vîl*. Beyrut: Dâru'l Kitâbi'l-'Arabî, 1986.

Zeyveli, Hikmet. *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb Geleneğini Yeniden Okumak*. İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi, 2022.

Zuuridinav, Öskönbay. *Yeni Yaklaşımlar Açısından Hıristiyan ve İslam Temelle Kaynaklarında Hz. İsa*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

